EDİRNE'de

SİNAN

ve SELİMİYESİ

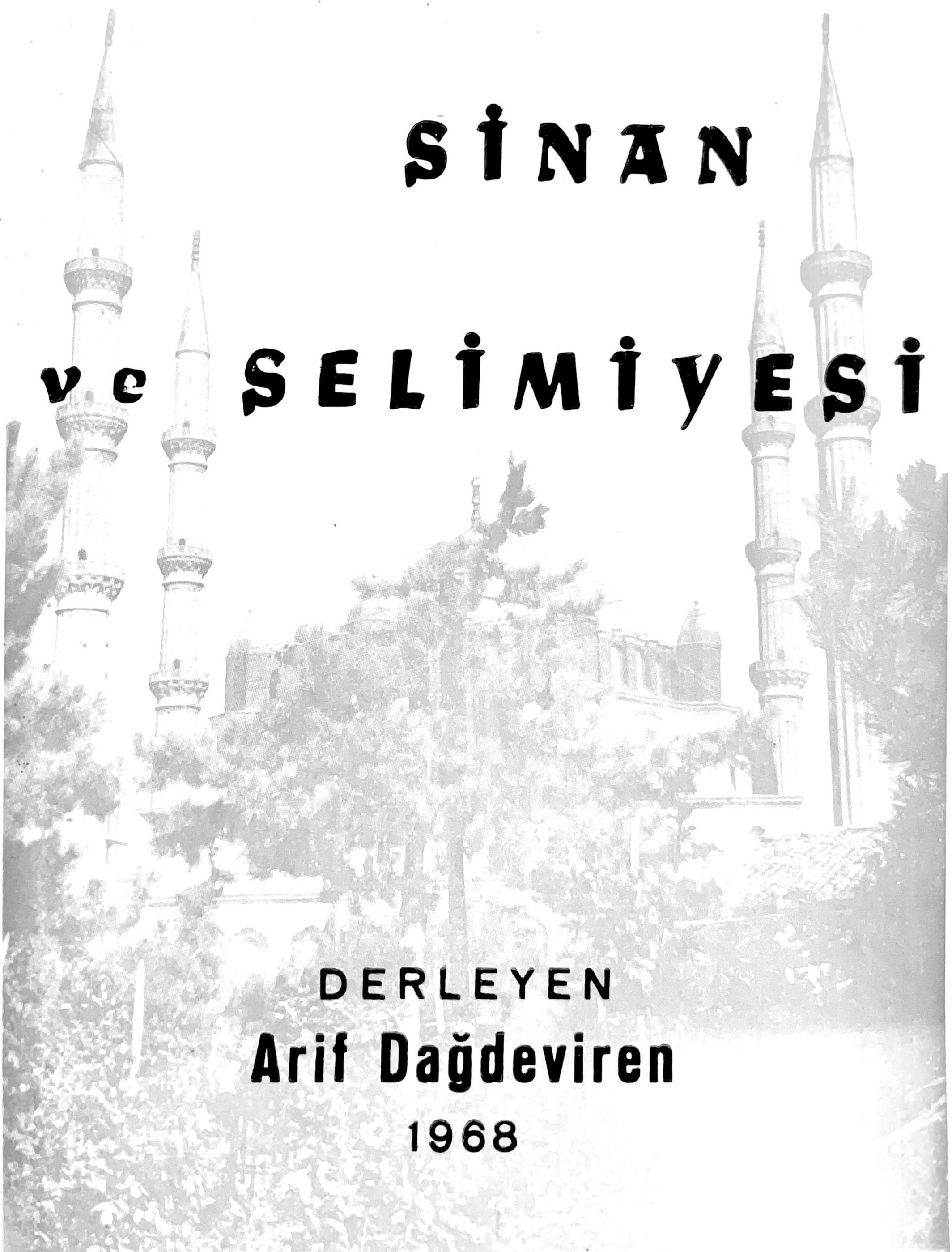

DERLEYEN
Arif Dağdeviren

1968

EDİRNE'DE

SİNAN

ve SELİMİYESİ

Derleyen :

ARİF DAĞDEVİREN

1968

SELİMİYE CAMİ'İ

Cami'i şerif Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu ikinci Selimin iradesi, himmetile yapılmıştır. Onun adını taşıyan Selim 1524 te doğmuş ve 44 yaşında 1566 da tahta geçti, 1574'te öldü. Ayasofyadaki türbede gömülüdür. Cami'in mimarı Koca Sinandır. II. Selim Serhaddi islâm olan Edirnede büyük bir cami yaptırmayı düşündüğünden ve buna karar verdiğini ve bunun Bursada ve İstanbul'daki camilerden hatta babası Kanuniye yaptığı Süleymaniyeden daha muhteşem, daha azametli olması ve Ayasofyayı unutturmasını istediğini Sinan'a anlattı. Parayı hiç düşünmemesini ve bu uğurda bütün teşkilâtı hareket ve faaliyete geçireceğini söyleyerek hemen hazırlıklara girişmesini ferman etti. ve Ulu Tanrıdan başarılar diledi.

Bazı rivayetlere göre Süleymaniyede çok muvaffak olan, çok ders alan muazzam eserler vücüde getireceğini düşünen ve bu kudret ve kabiliyeti kendinde gören büyük üstad beraber çalıştığı ve yetiştirdiği fen ve sanat arkadaşlarının fikir ve mütalaalarını aldıktan sonra bu arzularını, kanaatını bilvasıta bizzat Sultan Selime arz ve izah etti. Kurulacak büyük mabedi Türk mimarisinin ve memleketin olduğu kadar bilhassa Padişahın da kazanacağı büyük şan ve şerefi nazarında canlandırdı. Hükûmet ve saray erkânı da Sinana arka oldu. Onlarda hükümdar üzerinde çok tesir yaptılar. Vüzara ve Erkânı saltanat bir toplantıya çağrıldılar. Bizzat Padişah reislik etti. Bu toplantılara günlerce devam olundu. Sinanın verdiği izahat dinlendi Uzun müzakere ve münakaşalardan sonra Edirne'de bu yolda büyük bir eser yaptırılmasının mümkün ve muvafık olduğuna kat'î karar verildi. Bu rivayet zayıftır. Hiçbir kaynaktan esaslı bir surette tevsik edilmemiştir. Edirne'de muazzam bir mabet ve etrafında muhteşem müessesat yaptırmak fikri doğrudan doğruya Selimindir. Bazı rivayetlerden ve tarihlerden bu sezilmemiştir. Hatta Sinan bile «Cennetmekân Sultan Selim Hanısani Şehri Edirneye şefkatları kemali mertebe nazarı şefkatleri olmağın bir cami binasına emrü hümayunları olduki rüzgârda misali olmaya» ifadesile bunu teyit etmiştir. Selimin yaradılışı eski eserlere kıymeti şahsi bir çok kusurlarına rağmen hayrat ve hasenata meyil ve rağbeti ve bilhassa kendisinin şöhret düşkünü olması böyle azametli bir eser yaptırmağa kendisini sevketmiş ve şu kadar var ki Sinanın eserlerini çok yakından tetkik eden Sinan'a ve eserlerine çok büyük bir kıymet veren ve daha evvel kendisine mühim işler yaptıran ve sık sık huzuruna celbeden Türk eser ve sanatları hakkında uzun uzadıya izahat alan Selimin Koca Sinan'ın fikir ve mütalaalarından kuvvet ve cesaret almış ve bu suretle Si-

nan'ın kendisni çok tergip ve teşvit etmiş bulunması ve kabul etmek ve bunu pek tabii görmek lâzım ve yerindedir. Denilebilir ki, Sinan Selimin bu hususlaki düşüncelerinin tahakkukuna kuvvetle imkân vermiş, Selim de Sinanın sanat şahikalarına yükselmesini temin eden bu kudsi emelinin biran evvel vücut bulması için mümkün olan her fedakârlığı yapmış, bu kuvvet ve kudretin birleşmesinden bugün bile terütaze yaşayan bu muazzam ve muhteşem eser doğarak bütün sanat ve medeniyet dünyasını nur ve ziyaya boğmuştur. Gerek doğrudan doğruya II. ci Selimin arzu ve emirlerile ve gerek Sinanın teklifi ile bu yolda bir karar verilmesi Sinanı çok sevindirdi. (Ferman Şevketlu) deyerek yer öptü ve Selimin yanından ayrılırken yapacağı eserin azametile memlekete göreceği hizmet ve kendisinin kazanacağı şöhret koca Mimarın karşısında şahlandı. Evine geldi ileri gelen mimar, usta ve kalfalarını topladı. Ferman hümayunu kendilerine müjdeledi. Hepsinin gözleri sevinç yaşlarile doldu. Pirlerinin eilni öptüler. Hep birden muvaffakiyet dualarını tekrar ettiler. Sinan yanına aldığı arkadaşları ile hemen Edirne'ye hareket etti. Vardığında tetkiklere koyuldu. Camii kuracağı yerin seçiminde acele etmedi. Bütün Edirne'yi adım adım gezdi ve karış karış ölçtü. Üç Şerefelinin Muradiyenin Darelhadisin, Eski Cami ve Bayazıdın durumlarını şehrin diğer bütün eerlerini meydan sırt, tepelerini gözden geçirdi. Ve en son toprağının sertliği, yerinin yüksekliği, Meriç ve Tuncadan uzak olmakla beraber onlara hâkim bir mevkide oluşu ve mevcut eserler karşısında alacağı durumu doğudan ve batıdan gelen ve geçenlere görünüşü şehre vereceği şerefi ve daha birçok mimarî düşüncelerini evvelce Kavak Meydanı sonra Eski Saray'ın Baltacılar Dairesi olan koca bir parça üzerinde durdu. Ölçtü biçti camii kurmak için orasını her yerden üstün buldu. Arkadaşları da onun bu fikrine iştirâk ettiler.

Sinan derhal İstanbul'a döndü keyfiyeti İkinci Selim'e anlattı, Selim, vüzera, ulema, reylerinden istifade edilecek diğer zevatı tekrar topladı Sinanın maruzatı tetkik ve kabul edildikten sonra hemen işe başlaması için hep birden izin verildi. Sinan büyük bir aşk ve şevkle camiin plânlarını hazırlamağa koyuldu en ufak noktalarına varıncaya kadar çizdi ona göre hesaplarını yaptı mesaisini tanzim ve arkadaşları arasında taksim etti taş ocaklarını bizzat gezdi ilk önce çalışacak işçiler için bugün (taşodalar) denilen amele odalarını, usta ve kalfalar için lâzım gelen binaları kurdu ve yine işçiler için saray hamamını tamir etti taşodalardan bugün kısmen mevcuttur, hamamda henüz yıkılmamış metruk bir haldedr. Camiin temeli (hicri) 976 miladi) 1568 de atıldı temel atılırken büyük merasim yapıldı ve Sultan Selim'de hazır bulundu İstanbuldan ve büyük şehirlerden pek çok büyük adamlar çağırıldı, vüzera, vükela, ulema devlet erkânı saltanat hanedanı hepsi Edirne'de toplandı. Bütün Edirne yerinden oynadı temel atılırken (300) üçyüz (Evliya Çelebiye göre (3000) üçbin kurban kesildi, dualar yapıldı, nutuklar söylendi Edirne günlerce şenlikler yaptı ziyafetler in'am, ihsanlar devam etti, başta Sinan olmak üzere hılat'ler giydirildi. Selim bir müddet Edirne'de kaldı, sık sık camiin yapılışını tetkik ve İstanbulda bulundukça da inşaatın seyrini

merakla ve günügününe takip etti. İstanbulda iken Sinanın ma'ruzatını okur incelerdi, kendisini vakit vakit karşısına alır, izahat ister yazılarına yazı ile cevap verir inşaatı Allahın inayeti Selimin Sinan ve arkadaşlarının gayret ve hizmetle altı yıl sonra (982) (1574) te hiam buldu. Sinan camiin plânını çizerken 84 ve bitirdiği gün 90-91 yaşında idi. O yaşta böyle bir eseri azimi vücuda getiren bu büyük Türk bütün dünyada eşsiz sayılmaya değer.

Camiin açılış gününde bulunmak üzere hazırlanan Selim birden bire bir kazaya uğradı hastalandı ve öldü. Açılma gününde bulunamadı. Sinanın yaptığı Sultan mahfelinde büyük bir dikkat ve emekle işlediği şahane mihrap önünde ilk şükran namazını kılamadı. Koca Sinan'ın binlerce halk arasında elini sıkamadı gözlerinden öpemedi. Sırmalı hilatı kendi elile arkasına giydiremedi.

Temel atıldığı gün için olduğu gibi camiin ikmal edildiği gün de bir çok alim, şair şiirler Türkçe Arapça Farsça tarihler kasideler ortaya koydular. Temelin atıldığını ve camiin ikmal edildiğini gösteren işbu tarih değerli bir manzumenin son parçasıdır.

Sağra fadlullahi tarirülesas
Fazlı yezdan kâne tarülhülhitam

Kapıda yazılı olan manzume,

Kadben ahazel makam elmüşeteba
Elemirilcud Sultanülenam
A'nasultanüssalatın şeh'i Selim
milehu bena leh daresselâm
barek Allahı taala yevmülkıyam
sara fazlüllahi tarihul esas
fazlıyezdan kâne tarihulhıam

Sinan camii ikmal ettikten sonra duygularını bu kıymetli sözlerle ifade ve beyan etmişti:

Bu hakir dahi bir resmiali eyledim ki Edirne içinde manzuru halk ola. Dört minaresi kubbenin dört canibinde vaki olmuştur. Hep üçer şerefelidir. İkisi üçer yolludur. Bu minarelerin yolları başka vaki olmuştur. Ol mukaddema bina olunan üç şerefeli bir kule gibidir. Gayet kalındır. Bunun minaresi ise hem nazik hem üçer yollu olmak gayet müşkül olduğunu ukalayi halkı cihan dairesi imkân hariç dedikleri bir sebebi Ayasofya kubbesi bir kubbe Devleti İslâmiyede bina olunmamıştır deyu. Kefereyi Fecerenin mimarları müslümanlara galebemiz var derlermiş. Ol kadar kubbe durdurmak müşkül dedikleri bu hakirin kalbinde kalmıştır. Mezkur cami binasında himmet edip biavnullahitala sayei Sultan Selim Han da isharı kudret edip bu kubbenin Ayasofya kubbesinden altı zira kaddin ve dört zira derinlik ziyade eyledim.

Mimar Sinan o tarihlerde sarayın baş kuyumcusu olan meşhur Eviya Çelebinin babası DERVİŞ MEHMET ZİLLİYE beyanda bulunmuştur.

İlmî hendesede nice sanat icra eyleyerek feridi asıl oldum. Kalfalığımı İstanbuldaki Şehzade camiinde icra eyledim. Üstatlığımı da Süleymaniye camiinde tekmil eyledim. Amma cümlemak durumu bu

Selim Han camiine sarf edip yedi tulamı ayan ve beyan eyledim. Bildiğiniz cihan mimar, mühendisleri var makdurların sarfederler böyle bir eseri azim binasından aciz kalacaklardır. Hiç bir Padişahta bu kadar malî fravan bezletmeye cüret edemeyecektir. Selimiyenin mimari kıymeti ve ehemmiyeti ve Sinan kudret ve muvaffakiyeti hakkında Türk ve Ecnebi alim ve sanatkârları binlerce makale ve ciltler dolusu kitaplar yazmışlar. İnşaatın en ince hesaplarına kadar tetkikler yapmışlar ve hayranlıklarını izhar eylemişlerdir. Böyle bir cami ve yüksek kubbenin tevzii kuvası hakkında itihaz olunan tertibat istinat temeller payeler ve etrafındaki sair küçük kubbelerin şekil ve inşası dünyanın asarı sairesi içinde pek nadir tesadüf edilen sanat ve maharet eserleridir. Bu cesim cesareti inşaiyede şöhret bulan bir eseri mimarî olup Türklerin medeniyeti İsâmiyeye bir yadigârdır.

Ayasofya ve Selimiye kubbeleri mimarî noktasından karşı karşıya getirilecek olursa gerçi merkezi büyük kubbe inşası ilk defa Ayasofyada mimarları teşhir edecek büyük bir hadise telâkki olunmuştur, fakat bu kubbe biraz sonra yıkılmış ve bu suretle inşasta ve alil olarak yapıldığı anlaşılmıştır. İkinci defa kubbe biraz daha yüksek muvazeneyi kuvvası temin için ilâveler yapmağa mecburiyet hasıl olmuştur. Bir müddet sonra sakatlıklar baş göstermişir. Ayasofyanın imdadına Fatih devrinde Türk mimarlar yetiştiği gibi bilahara yine Koca Sinan bu sakat kubbenin bu güne kadar yaşamasını temin eden payelerle ve daha bazı tertibat ve tesisatla Ayasofyayı muhakkak bir tehlikeden kurtarmıştır. Ayasofya hâlâ yaşayışını Türk mimarlarına ve bilhassa büyük Sinan'a borçludur. Yapılışı sanat alemini takdirlere ve hayretlere düşüren Ayasofya kubbesinin yıkılışı bütün cihan mühendislerinin cesaretlerini kırarak hiç bir kimse böyle büyük bir kubbe yapmak kuvvet ve kudretini kendinde görememiştir. Yalnız Koca Sinan bu cesareti göstererek İstanbulda Süleymaniye Edirnede Selimiye kubbelerinin inşasına atılmış ve muvaffak da olmuştur. Hattâ Ayasofyada olduğu gibi destek payendeye de ihtiyaç göstermeyerek bütün tezyinatı binanın şekli aslisinde almak ve vermek suretile kubbenin dayimi muvazenetini temin ederek Selimiyenin bu azametli kubbesinin kemali kudret ve şaşasile bu güne kadar arızasız olarak yaşamasını temin eylemiştir.

Türkün canı gibi sevdiği Edirneye büyük bir şeref ve kıymet vermiş olan Selimiyenin dışından ve içinden temaşasına doyum olmaz. Yapılışından 400 yıla yakın bir zaman geçtiği halde bu gün yapıldığı gibi duran ve ebeddiyyen bu hal ve vaziyette kalacağına şüphe olmayan Selimiye Edirne için bütün Türk dünyası için olduğu kadar sanat âlemi için de hakikaten iftihar edilecek bir sanat ve medeniyet harikasıdır.

Selimiye Türk ruhunun, Türk zevkinin inceliğini, Türk kudret ve kabiliyetinin yüceliğini bütün kâinata anlatan bir sanat ve medeniyet mecmuasıdır. Selimiye Türk yurdunun en güzel bir parçası olan tarihi Edirnenin sinesine minyatürle işlenen ve büyük Türk Milletinin ezeli olan nefaisperverliğin ebedileştiren eşi bir daha yapılamaz, yara-

tılamaz bir sanat parçasıdır. Selimiye yanından geçenleri içine çeken içine dolanları kendinden geçiren gün geçtikçe kıymeti artan bir mamuredir. Selimiye yalnız Edirnenin tacı, Edirnelilerin medarı iftiharı değil bütün Türkiyenin öz malı bütün Türk milletinin milli bir mihrabı, dindarların kıblesi sanatkârların göz bebeğidir. Selimiye göklere uzanan minarelerile azametli kubbesile, ilahi bir mabet olduğu kadar Türk sanat ve medeniyetinin erişilmesi mümkün olmıyan ne gibi şahikalara yükseldiğini gösteren nurani bir şeydir. Allahın kolları bu ruhani mabet içinde sani azam kâinatın huzurunda binbir tazım ve tekrin le büyük bir huzur huşu ile eğilirken bu vecdü istiğrak halinde gittikçe küçülürken diğer taraftan bu muhteşem sanat eseri içinde yükselen ve bütün Türklüğü yükselten millî bir varlığın büyüklüğü karşısında anlatılmasına dil ve kalemin yetişemediği bir zevk ve gururla kendini çok büyük görmekte ve bu iki sihirli kuvvetin cazibesi altında gaşi olmaktadır.

Sinan Selimiye'yi, Selimiye de Sinanı medeniyet, mamuriyet, cihanına tanıtmış bu büyük eser ve müessese Türk tarihinin değerli sahifelerine altın kalemle yazılmış, Sinan sanat aleminde kıymetli bir üstadıazam Selimiye de dindarlar için ikinci bir beyti muazzam mertebe ve şerefini kazanmıştır.

Trakya baştanbaşa abideler diyarı bu ülkenin seriri hükûmetinde Türk mimarlığı ferman fermandır bu toprakların payitahtı mimarisi, makarrı satanatı Edirne, sarayı Selimiyedir. Bir çok abidelerle süslenen ve büyük Selimiyeyi de ortasına alan güzel Edirne'nin cennetten farkı yoktur. Bütün şehri saran ve kaplayan bağlar bahçelerle tabiatın bütün yeşilliklerle rengârenk çiçeklerle süslenmiş yıllar görmüş tulba ağaçlarile gölgelenen nazlı Meriç ve Tunca ve Arda nehirleri de şol cennetin ırmakları gibi etraf ve cevanibi kuşatmıştır. İnsan uzaktan gördüğü Selimiyeye doğru ilerledikçe ilahi bir kuvvetin ruhlar, vicdanlar üzerindeki bir varlığın heyecaniyle sarsılmağa başlar. Minarelerinden yükselen tekbir ve tehlil sadalarile titrer. Büyük mabetin içine girer girmez muhabbet ve kudsiyeti kendisini kendinden geçirerek iman ettiği hallakı âleme teveccüh ile azameti kibriyayı doya doya temaşa eder. Onun yarattığı Türk sanatkârlarının eserinde tecelli eder. Kudreti fatıranın cazibesi karşısında bir kerre daha secdeye kapanır.

Selimiyeyi işiten ve işitmeyenler bilhassa gençler sizlere hitap ediyorum. Türk mimarisinin Türk zevkinin canlı ve nurani bir örneğini görmek isterseniz ilâhi ve mimari iki mucizenin birden ve bir anda tecellisini temaşa etmek isterseniz insanların ne gibi harikalar yaratmağa muktedir olduğunu anlamak isterseniz gözlerinize cilâ ruhunuza gıda vermek istersenız şan ve şöhretini duyduğunuz veya duymadığınız Koca Sinanın seriri saltanatında kurulmuş ve bütün sanatkârlara boyun eğdirmiş görmek isterseniz Edirneye gidiniz ve onun Selimiyesini görünüz, geziniz ve anlayınız ve sonrada görmeyenlere bilmeyenlere anlatınız. Bu sizin şerefli ve millî bir vazifeniz ebedî bir aşkınız olsun.

Selimiyenin avlusunu ihata eden duvarlar parmaklıklar çok kıymetlidir, yakışıklıdır. Daha avluya dalmadan nazarları üzerlerine çeker. Blhassa büyük kapının iki tarafına uzanan manzara çok cazip çok muhabbetlidir. Parmaklıklar küçük sütunlar halinde taştan olup üzerleri yine aynı yontma taştan nartus denilen biçimde büyük kapaklarla örülüdür. Duvarlar Sinanın başka cami avlu duvarlarında bu yolda taş parmaklıklar yok gibidir. Mimar Sinan Camisinin avlusuna girmek için büyük küçük dokuz kapı yapmıştır.

1 — Orta Kapı: Buna cümle kapısı da derler.

2 — Küçük kapı : Buna muvakkıthane kapısı derler.

3 — Küçük kapı : Buna aralık kapısı adını verirler, muvakkıthane kapısının mukabilindedir.

4 — Hamam kapısı : Dar - el - tedris ve dar - el kura'nın müderris ve talebeleri cami hademeleri için sabah namazından evvel açılır.

5 — Araba kapısı : Cami ve medreselerin levazımı eşyası bu kapıdan ithal edilir.

6 — Taş odalar kapısı : Talebenin girip çıkmasına ve medrese ihtiyaçlarının bu yol ile teminine mahsustur.

8 — Mektep kapısı : Mektep hoca ve çocuklarının cami avlusunda gezinmeleri ve camiye girip çıkmaları içindir.

9 — Dilenciler kapısı : Camiin arkasında ve darülkura ile darültedris arasında ve mihrap istikametindedir. O taraf cemaati camiye bu kapıdan girerler. Cenaze bu kapıdan çıkarılır.

Camiin avlusunda ve diğer kapıların önünde dilenci bulunmak halkı iz'haç etmek kat'iyen yasak olduğundan namaz vakitlerinden evvel ve sonra cenaze vukuunda ramazan ve sair mübarek günlerde dilenciler bu iki bahçe arasındaki yolun iki tarafında kapıya kadar dizilirler. Sadaka vermek isteyenler dilencileri ancak burada bulabilirler.

Camiin harimine şadırvan avlusuna üç büyük kapıdan girilir. Üçüde çok ince işlenmiş işlemeli ve somakilidir. Sahanları beyaz mermerdir. Kanatları geçmelidir. Resim ve şekilleri çok sanatlıdır. Aynaları çok zarif ve zengindir. Orta kapının en üstünde caimin sözü geçen camiin başlanma ve bitirilme tarihini gösteren kitabe gözleri kamaştırır.

Şadırvan avlusunu saran küçük kubbeler 18 dir. 16 sütun üzerine kurulmuş ve bağlanmıştır. Sütunlar yekparedir. Sinan azim ve kuvvetile para ve adam kuvvetile çok uzak yerlerden temin etmiştir. Sütun başlıklarının içleri çok ince ve mahiranedir. Şadırvan avlusu mermer döşelidir. Şadırvan çok kıymetli ve oymalıdır. Bordürler, muslukları çok zariftir. Üstü kubbesizdir ve açıktır. Bir zamanlar bu şadırvanın üstüne bir kubbe yapılmıştı. Bundan 36 sene evvel 1960 da kaldırılarak Sinanın yaptığı hale getirilmiştir. Şadırvan avlusunun pencereleri üzerindeki koyu mor çiniler yine çini ile yapılmış beyaz yazılar ravakarı ve harimi çok süslemiştir. Denilebilir ki, şadırvan sütunlar yalaklar çiniler yazılar harme harim de camiye anlatılması müşkül olmıyan bir letafet daha cami için egirmeden büyük heyecan yaratan bir maharet vermiştir.

Selimiyenin dört minaresi vardır.

Dördü de üçer şerefelidir. Korkuluklarile altındaki istelaktitleri işçilik, oymacılık bakımından hakikaten birer şaheserdir. Harimin sağ ve sol taraflarındaki iki minarenin yolları ve merdivenleri çok mahiranedir. O suretle ki : bir minarenin tek kapısından ve birden giren üç kişi biri ötekinin başından yürüdüğü ve yükseldikleri ve birbirlerinin seslerini işittikleri halde yine bir birini görmeden şerefelere kadar çıkarlar. Yukarıda kaydettiğimiz gibi bu minareleri Koca Sinan çok beğeniyor ve minareler hem nazik hem de üçer yollu olduğundan sanattan anlayanlar takdir eder diyor. Minarelerin dördünün de kaideleri dışarı taşmıştır. Çıkıntı hizalarında içle hiç alâkası olmayan dehlizler devam etmekte, bunların altında su nazinelerile baştan başa abdest almağa mahsus musluklar her iki tarafa sıralanmıştır. Mihrap arkasının iki tarafında zarif teraslar ve tam ortadaki büyük oluk insanı önünde takdirle durmağa mecbur edecek bir heybet arzeder.

Musalla taşları, bir çok camilerde olduğu gibi cami avlusunun sağ ve sol taraflarına konulmayarak umumun nazarından gizlenmiş, camiin arkasında dar-el-kura ile dar-el—tedris arasında mihrap mihrap arkasına yerleştirilerek arka kapıdan çıkarılması düşünülmüştür ki bu da Sinanın ruhundaki inceliği göstermektedır.

Büyük mabedin içine girmek için belli başlı üç kapı vardır.

1. Orta kapı.
2. Sağ kapı.
3. Sol kapı.

Orta kapının kanatları oymacılığı, kakmacılığı, takmaları, asmaları, gümüş gibi sedefli teyzinatı aradan yıllar, yüz yıllar geçtiği halde hiç zedelenmeden bütün parlaklığı ile gözleri kamaştıran bir sanat ve maharet harikası halindedir.

Kapının mermerleri, yanlarındaki zarif mermer tesisleri, en üstündeki istelaktitlerin güzelliği ve zenginliği ve bunların bir araya gelmesinden doğan azamet ve haşamet insana daha camie girmeden, girince karşılaşacağı büyüklüğün bir müjdecisidir, bu cümle kapısının şahane durumu dille, yazı ile anlaşılmaktan çok uzaktır ve çok yüksektir, sağ ve sol kapılarda da ayni incelik ve nispette yücelik göze çarpar, hele bu iki kapının altın kaplı halkaları, altın işlemeli halka ve altlarındaki kafeslerinin ve kilitlerinin güzelliği ve tavanlarında kalem işleri bilhassa önünde saygı ile durulmağa hakıkaten lâyiktir.

Selimiyenin içine girilen bu üç kapıdan başka Sultanmahfil ; altında Padişahın ve arkasından gelen büyüklerin girip çıkmalarına mahsus bir hünkâr kapısı vardır ki, buradan camie girilebildiği gibi hemen sağından ve mahfil altından ayrıca bir yan kapıdan çok geniş merdivenle mahfili hümayuna çıkılır, bu hünkâr kapısının tam mukabilinde ve kütüphanenin altında diğer bir kapı yapılmıştır ki, buna cenaze cemaati buradan camie girer ve namaz kılındıktan sonra yine buradan çıkarak mihrap arkasındaki musallaya gidilir, bunlarla camiin iç kapıları beşe baliğ olmuş olur. Ramazan ve bayramlarda, Kadir ve miraç gecelerinde ve cuma namazlarında ve bilhassa selâmlık yapıldığı günlerde açılmak üzere daha dört tane küçük yan kapı vardır ki bu kapılardan doğrudan doğruya cami içini ihtiva eden yüksek

mahfillere çıkılır, bütün bu kapıları toplayacak olursak Selimiyenin yirmi bir kapısı olduğu anlaşılır.

Camiin büyük kubbesi herbiri bir köşe teşkil eden sekiz cesim sütun üzerine kurulmuştur, sütunların boyu yirmiiki metredir. Kubbenin cami zemininden itibaren yüksekliği otuzdört metredir, kubbenin dahili kutru otuz bir metre on dört santimdir, mihrap çıkıntısının üstü yarım bir kubbe teşkil etmektedir, büyük kubbenin dört köşesinde birer yarım kubbe vardır. Kubbe, Süleymaniye, Ayasofyadan çok azametli mahabetlidir. Sinanın bizzat Kayıt ve tespit ettiği Ayasofya Kubbesinden altı zira yüksek ve dört zira derindir.

Büyük kapı karşısında ve cami'in tam ortasında müezzin mahfili vardır. On iki mermer ve sumak ve pek ince işli başlıklı sütunlar üzerine kurulan ve dört tarafı güzel parmaklıklarla çevrilen bu eşsiz müezzin mahfilinin bilhassa altındaki tavan işi çok kıymeli kalemkârların elinden çıkmış nefis Türk san'at eseridir. Tavanın ortası altın kaplı ince çubuklarla küçük murabba'lara ayrılmış ve her biri murabbaın göbeğine gü,l lâle, karanfil çiçekleri işlenmiştir, yine bu tavanın dört kenarını saran ve yapılışındaki durumunu bu gün hiç kaybetmemiş olan pervazlardaki kalem işlerine insan baktıkça hayran olur. Müezzin mahfilinin altında, kenarları ve köşeleri rengârenk mozayıklarla işlenmiş mermer döşeli küçük bir şadırvan vardır. Ortasında kenarları oymalı ve tırtıllı mermer taştan su fışkırmaktadır.

Çok müzeyyen, müşa'şa bir tavan, etrafı mozayıklı işlenmiş süt gibi mermer bir zemin, ortasına oturtulmuş küçük bir selsebil ve gümüş gibi kaynayan bir su bu manzara karşısında

Yaşa Koca Sinan

diye haykırmaktan insan kendini alamaz.

Müezzin mahfilinin üstünde büyük kubbenin ortasından asılmış tarihi bir fener ve bu fenerin etrafında çok iyi bir kûfi yazı ile işlenmiş ve tezyin edilmiş nefis bir Besmele - i şerife vardır, bunun, Sulıan Selimin haznei hassadan gönderdiği bir fener olduğu rivayet edilir, halk arasında buna altıntaf ve altın fener derler.

Büyük Kapıdan cami'e girilince sağ ve sol taraflardaki maksurelerin arkasında ve duvar içinde çok zarif iki su hazinesi vardır bunlara «gümüş küp» «gümüş su» adını vermişlerdir, müezzin mahfili altındaki şadırvanın suyu buradan ayrılır. Bu küpler İmam hatip, müezzin ve Kayyumlarla camide vazifeli olanların ve bilhassa gece nöbetçi ve bekçiler için sularını ve abdest almalarını temin eden memleketin ulema, ekâbiri ve bazıları da burada abdest tazelerler çok soğuk zamanlarda bunlardan istifade edilir bunların küçük tavanlarının müezzin mahfilinde olduğu gibi kalem işleri çok nefis bir incelik taşır.

Büyük kapı üzerindeki yarım kubbenin her iki tarafından başlayarak ağdan kütüphaneye soldan, Sultan mahfiline kadar uzanan yüksek ve geniş mahfiller taşdan çok zarif işlenmiş korkuluklarda ve istinat ettikleri mermer sütunlar Kemerler ile ve bunların arasındaki tezyinatla camiye başka bir büyüklük ve güzellik vermiştir bu tenazur ve tenasüp hakikaten emsalsizdir. Yine büyük kapının iki tarafında bulunan alt mahfillerin bilhassa önlerindeki sütunların ve bu sütünlara dayanan ve cepheleri değerli çinilerle kaplanan kemerlerin cazi-

belerine kapılmamak kabil değildir bu taraftaki üst mahfillere cami kapısının sağ ve sol taraftaki maksurelerden küçük kapıdan girilir ve serbest birer merdivenle çıkılır cami'in üç tarafını saran bu yüksek mahfiller büyük kubbe haricindeki boşlukları doldurmuş ve kubbe ile irtibat ve iştirak ederek cami'in ve kubbenin azametini bir kat daha arttırmıştır.

MİNBER

Süt gibi mermerden işlenen ve Kudretli bir zevk ve dehanın mahsulü olan minber dünyada eşi olmayan ve eşsiz kalacak olan büyük bir san'at abidesidir. Böyle parlak ve muazzam bir eser ancak bütün san' atkârlara her sahada meydan okuyan büyük Türk mimarının elinden çıkabilir ve bununla bugün de, yarın da, yalnız Türkler değil bütün san'at dünyası iftihar edebilir minberin kapısında gözleri kamaştıran bir durum, çekici ve sürükleyici bir azamet var. Yan taraflarını teşkil eden ve yukarı doğru şanlı ve şerefli bir heybetle yükselen mermer kafesler ve bu kafeslerin altındaki mozayık ayna ve göbeklerin çok ince işçiliği ve kaidenin iki tarafına sıralanan oyuklar biribirini tamamlayan ve tenazuru e'min eden mühim bir vikar arzeder. Minber yukarısının tam arkasına gelen ayna duvarı kaplayan çok süslü ve zengin çiçekli çiniler ve nihayet bir hakan tacı gibi oturtulan nefis çinilerle örtülmüş ve işlenmiş başlık (külâh) ve bütün bunların hey'eti umumiyesnin bir araya gelmesinden yaratılmış muazzam ve muhteşem manzara cami'in kıymetini çok yükseltmiş ve ma'bedin maddî ve manevî mahabet ve ruhaniyetini kat kat arttırılmıştır.

Sinanı bütün dünyaya tanıtmak ve elini öptürmek için yalnız bu minber kâfi gelir deyenler çoktur.

MİHRAP

Cami'in duvarı içine oyulan mihrap tamamen mermerdir, iki yanındaki küçük somaki sütunlar ve üstüreti işlemeli tazyinat camiin ve mihrabın azametile mütenasıptır. Mihrap safasının cephe ve yan duvarlarını baştanbaşa kaplayan kabartma ve gölgeli çinilerin zarafeti, resimlerin mükemmeliyeti, renklerinin tenasüp ve imtizaa, gözleri kamaştıran parlıklığı Türk zevkinin ve Koca Sinanın yüceliğini gösterir ve herkez eşi olmayan ve bedii manzara önünde secdeye kapanır.

Mihrabın iki yanında büyük şamdanlar kıymetlidir, tarihi kıymeti haizdir, mihrap sofasının iki köşesindeki mermerden yapılmış ve oymuş kürsülerle sol taraftak ibüyük sütununu önündeki oyma ve geçmekürü zarif ve çok değerlidir. Mihrabın iki tarafına uzanan ve mesahıf'ı şeirfe rahlelerinin konulmasına mahsus olan ve şamdanlık da denilen mahal ile buradaki pencerelerin altları en zarif ve kıymetli mozayıklarla döşenmiş ve işlenmiştir, camiin eski halıları hiç kalmamıştır, bir kısmı yıpranmış bir kısmı Evkaf müzesine alınmış ve en çoğu da, Balkan harbinde ve işgalde aşırılmıştır, bu gün mevcut Meci-

diye Mecidiye, gördas halıları Ayasofyanın müzeye tahvilinden sonra vaki teşebbüs takipler netice ve ilânlardan sonra Ayasofyadan Selimiyeye getirilip serilen halılardır.

Edirne müzesinde mevcut bir seccadenin camiin yapılışında mihraba yayılan ilk seccade olduğu ve defterde kayıtlı bulunduğu söylenmektedir.

YAZILARI

Şadırvan avlusuna girilen orta kapının üzerindeki tarih kitabesini ihtiva eden taş camiin inşasını müteakip konulmuştur. Nazmı mahirane, yazıcı san'atkâran edir asıl cami'e girilen büyük kapının üzerindeki taş levha sonradandır, bunun altında eski bir taş ve yazı olması lâzımdır. O çıkarılarak yerine camii az çok tamir ettiren ikinci Abdulhamidin methiyesini ifade eden adi ve kaba yazılı bir taş konulmuştur. Bu orta kapının üstündeki kubbenin cephesine ve mermer üzerine hâkkedilen lailaheillellah Muhammed rasulallah» levhası ile biraz altındaki yanlarında iki daire içinde san'atkârane yazılmış «ya hannan, ya mennan ya cami» yamani» levhaları görülmemis bir güzelliktedri, harimin o tarafını süslemiştir.

Harimin cephesinde ve son cemaat yerlerindeki pencerelerin üzerindeki sağ tarafda çini ile besmele - i şerife ve ayetel kürsi, sol tarafında fetih suresinin son ayeti yazılmıştır, bu çini yazarı bu tarafa başka bir revnak vermiş ve kuvbelerin tavanlarını dolduran kalem işleri ile ve su yolları ile tam bir ahenk, revnak ve kubbelerin tavanlarını dolduran kalem işleri, suyollarile tam bir ahenk, bakımından doyum olmayan bir letafet bahşetmiştir. Mihrap sofasını kaplayan çinilerin üst kısmında çini ile yazılmış Besmele - i şerife ve sûrei Fatiha ve daha yukarısında (Âmenerrasülü) ve sofa haricinde yine çini ile doldurulmuş sağda (Robena atino,,) ve solunda (Rabbena inneke,,) ve mahfil cephesinde de âyeti kerimeleri önünde saatlerce durmamak, Sinan kuvvet ve kudretini, yazılarını yazan Karahisarlının çıraklarından HASAN çelebinin san'at ve maharetini takdir etmemek değildir. Hele sultan mahfilinin mihrabı üzerindeki (Yevme lâyenfa) levhası mahfil sofasının iki tarafındaki (kelime'i şahadet) tablosu ve sağındaki esma'ülhüsna ile iki tarafındaki kûfi yazılar ve onları süsleyen ve kuşata çiniler mahfilin kıymetini her türlü tahminin fevkinde artırmıştır.

PENCERELER

Sinan, Selmiyenin pencerelerine hususî bir ehemmiyet vermiş, san'at kudretinin yüksekliğini burada da göstermiştir, her mevkiin icabına göre ayrı ayrı resim ve şekillerde yapılan bu pencereler cami' şerifin lüzumu kadar nur ve zıya, o nispette de süs, zarafet te'min etmiştir, Selimiye, Süleymaniyeden daha aydınlıktır burada zıya bütün cami'e müs'evi ve muvazi bir halde nüfuz ettirilmiştir, Ayasofya ve Süleymaniye gibi bazı yerleri dalgalı ve bazı yerleri dalgalı ve hafif zıyalı

değildir, pencerelerde her çeşide yer verilmiştir, elvan, yuvarlak, kafesli, kanatlı ve dolaplı pencerelerin bir nev'i Selimiyenin her tarafına büyük bir zevkı selimle ve şayanı hayret bir tarzda tevzi edilmiştir, büyük kubbenin etrafına dizilen pencereler içli dışlı hepsi alçıdan yapılmıştır, yuvarlak ve filgözü tabir edilen şekldedir mihrap üstündeki yarım kubbe ile köşelerdeki kubbelerin pencereleri dokuz tanedir, bunlarda içli dışlı ve aynı örnekte alçıdan ma'muldür, mihrap sofasında dördü cephede ve ikisi yanlarda olmak üzere altı büyük pencere gözleri kamaştırır bunlara (elvan pencere) denilir, çok ince işlidir camlarının kırmızı, yeşil, mavi, mor sarı renklerinin iyi bir zevkle intihap edilmiş olması büyük bir zevk mahsulüdür, Altlarında birer mustatıl içinde çok güzel bir yazı ile inci gibi işlenmiş kelimei tevhıt ve tasdkle etrafında cıharyarı güzin isimleri vardır. Yüksek mahfillerin aydınlık pencereleri de iki taraflıdır, yuvarlak ve alçıdandır, şimal mahfillerinin etrafında bulunan ve kafesli tabir olunan alçı pencereler o tarafı çok güzelleştirmiştir mahfillerin en üstünde sıralanan yarım alçı aydınlık pencerelerinin resimleri büyük mihraptan alınmış ve camie büyük bir zerafet daha kazandırmıştır cami içinin en altında cami'in dört tarafını saran kanatlı pencereler vardır, bu kanatlar çok ince oyma işli geçmedir görünüşleri çok güzeldir bu pencerelerin sırasında kalın duvarlar içinde on iki tane gömme dolap vardır bunların çift kanatlı kapaklarında tıpkı pencere kapakları gbi ayna ve geçmedir çok zarif ve anahtar uydurulması ve açılması mümkün olmayan altın kaplı kilitlerdir küçük halkalar aynalarla süslüdür bu dolaplar kıymetl ieşya teberrükâtın saklanması içindir kanatlı pencere ve dolapların üstünde alçı ve mazyıkla doldurulmuş ve çok kıymetli hendesi şekiller vücuda getirilmiş yarım daire pencere aynaları vardır, bunlardaki incelik görülmeğe lâyıktır.

Şadırvan avlusunda ve kubbelerin altında üst sırada yirmi dört tane alçıdan kafesli pencere ve bunların altında da on sekiz kafesli pencere vardır, son cema'at yeri denilen cephe pencereleri üstü yarım daire şeklinde çini kaplı ve çok güzel yazılıdır, bunların on tanesi tam cephede iki tanesi yanlardadır.

Cami'in yazıları bahsinde kayt ettiğimiz gibi sağ tarafta çini ile Besmelei şerife ve Ayetelkürsi, sol tarafında da Fetih sûresinin son ayeti kerimesi yazılıdır. Şadırvan avlusundaki kapaklı pencerelerin üstünde de yine yarım daire şeklindeki aynaların kalem işleri ve hendesi taksimatı çok nefistir, her gözü saatlerce kendinden ayırmaz, bunların herbiri Sinan ve Türk zevkinin canlı bir parçasıdır.

KÜTÜPHANE

Mahfili hümayun mukabilinde Sultan Selimin kitap hazinesi vardır, vakfiyelerde yazılı nefis yazma ve müzehhep kitaplar, ciltleri, yazıları ve altın ile işlenmiş ve herbiri bir şâhaser olan kelâmıkadimleri burada mahfuz bulunur, mushafı şerfiler sabahları cami'e çıkarılır ve oradaki büyük rahleler üzerine konulur üzerlerine yeşil çuhalar örtülür hafızı mushaf denilen ve bunları cami içinde muhafazaya memur olan zat'ın murakabesi altında arzu eden tilavet edenler akşam-

ları kaldırarak kütüphanedeki yerlerine koyarlardı, kitaplar talep vukuunda Müderris ve Ulema efendilerin mutelealarına her an âmadedi cami şerifin ve medreselerin inşası sırasında bir hey'eti ilmyye tarafından hazinei hümayundan intihap ve tefrik edilen ve Selimye kütüphanesnie naklolunan bu kıymettar musahıf ve kitapların bir kısmı ahıran İstanbul evkaf müzesine kaldırılmış, orada muhafaza ve teşhir edilmektedir. Selimiye kütüphanesi bil'ahara genişletildi. Çelebi Mustafa paşaın, Çolak paşanın, Kadıasker Şükrü efendinin, Salih Zeki beyin, Hacı İzzet paşanın daha bir takım zevat ile Ayşe ve Fatma hanımların bağışladıkları mühim kitaplar da buraya kaldırıldı Badi Efendinin, İttihat ve terakki kütüphanesine hediye ettiği hususi ve büyük kütüphanesinin bütün mevcuduyla yine bu Selimiye kütüphanesine naklonuldu.

HÜNKÂR MAHFİLİ

Sultan mahfili, Selimiyedeki maddî ve ruhanî azamet ve mehabetten sonra en çok göz kamaştıran, gönül açan bir şahaserdir. Sinan burada en bariz inceliklerini göstermiş, insan elinden ne gibi harikalar çıkabileceğini, insanın san'at semalarına ne kadar yükselebileceğini anlatan bir güzellik âlemi vücuda getirmiştir. Mahfil Selmiyenin sol ileri köşesini doldurmuş ve süslemiştir, mahfilin altındaki sütunlar sumaki ve çok nadidedir, sütun başlıkları ince işlemeli, zarif ve çok kıymetlidir. Sütunları bağlayan kemerlerin cepheleri mihrap tarafındaki çiniler gibi nadide ve daha güzel renkli ve çiçekli çinilerle kaplıdır, tavanın nakış işleri en mahir kalemkârların ellerinden çıkmıştır, mahfilin merdiven kapısı oyma geçmedir, üstündeki müzeyyenat değerlidir. Bu kapıdan geniş ve rahat bir merdivenle mahfile çıkılır, mahfilin bütün duvarları baştanbaşa çinidir, buradaki çinilere pek büyük bir ehemmiyet verilmiştir, ayrı ayrı renklerde levhalara ince mozayık gibi işlenmiş kaplamalara, çiniden vücuda getirilmiş lâlelere sünbüllere ve ve daha bir çok muhtelif çiçek ve salkımlara, kapı ve mihrap kenarlarına ve bunların sırasında çiniden küçük düz ve helezoni sütunlara ve başlıklara ve girince sol tarafı ile ve (hattı kûfi) ile olan yazılara paha biçilmez ve bunların bugün yapılmasına imkân bulunmaz, bilhassa Padişaha mahsus mihrabın tezyinatı tasvir değil tasavvur olunamayacak bedi'i bir zevk ve san'at eeri olduğuna hiç şüphe edilemez. Mhrabın yanında ki kanatlı bir pencere vardır mahfiden cenup tarafını temaşaya mahsus olan bu pencerenin iç döşemesi mozayıkla işlenmiştir, bu pencerenin tavan kısmında ancak Sinana has bir zevkselimin mahsulü olan güzel kalem işlerini taşımaktadır, kanat kapakları oymacılığın, kakmacılığın, fildişi işçiliğinin mühemmel bir örneğidir. Hülâsa bu şahane mahfil kapıları, mihrabı, çinileri, yazıları ve bütün hususiyetlerile başlı başına bir san'at müzesi denilmeğe şayan ve en önde Koca Sinan olmak üzere Türk san'atkârlarının büyük bir şân ve şeref kazandıran ve bütün cihanın takdirlerini çeken emsalsiz bir şahaserdir.

Selimiye cami'i yapılışındaki mükemmeliyet itibarile denilebilir ki, bugüne kadar esaslı hiç bir tamire ihtiyaç göstermemiştir bir çok

ve mühim zelzeleler, büyük fırtınalar müteaddit bombardımanlar, istilâ ve askeri işgaller bu şahaserin azametli kubbesinden ve gövdesinden bir elmas taşını kımıldatamamıştır.

Hicri : 992 - Milâdi 1580 de güneydoğudaki minareye H. 1023 - M. 1611, yine bu minareye, H. 1025 - M. 1614 de batıkuzey minareye H. 1104 - 1692 yine bu iki minareye H. 1277 - M. 1860 da öndeki sağ minareye H. 1279 - M. 1862 de yine aynı minareye saika isabet ettiği halde şayanı ehemmiyet bir zarar ve hasar olmamış ve bu yıldırımların bir kaç defalar çarptığı batıkuzey minaresi çok sarsılarak indirilmek mecburiyeti hasılolmuş ise de eserlerinden feyz ve kudret alan tabiri diğerle Sinanın san'at mektebinden yetişen Türk mimarları tarafından aynı renk ve kuvvetteki taşlarla eskisi gibi yeniden yapılmış diğer minarelerinde ufak tefek tamirleri yapılarak eski haline getirilmiştir.

1165 - 1751 deki büyük fırtınadan şadırvan avlusundaki küçük kemerlerde bazı arızalar görülmüş ve sütun başlıklarından bir iki tanesi az çok çatlamış fakat hiçbir yıkıntı olmamıştır. 1166 - 1752 de saraydan parası verilerek bunların hepsi ve 1223 - 1805 de vuku bulan fırtınada ihtiyaç gösteren bazı tamirat dahi Dar-essaade ağalığı parasile vemeşhur DAĞDEVİREN MEHMET ağanın nezaretile yapılmıştır. Bundan bir müddet sonra ki kaba bir tamirde teessüf edilecek mühim surette tahribat yapılmış, cami' dahiilnde ve şadırvan avlusunun son cemaat cephesinde mururu zamanla az çok bozulan fakat yüzde doksanı güzelliğin muhafaza eden çok kıymetli kalem işlerinin ıslahı mümkün iken ve bunu belirsiz yapmağa Türk san'atkârının kuvvet ve kudretleri kâfi iken - kaş yapayım derken göz çıkarmak kabilinden baştanbaşa sıva ile badana ile tamamen mahvedilmesine, fazla olarak sıvalar, badanalar üzerine gayri millî renklerle çiçekler yapımasına kubbeyi tutan büyük sütunlarında mülevves ve berbat bir hale getirilmesine ne kadar eessüf edilse azdır, bu suretle yapılmış olan bu adi kalem ve çiçek işlerinin rapası yapılarak emilzenmesi ve İstanbuldan getirilen mütehassısların delaletile yeniden yapılmasına teşebbüs edildi, yine bundan onbeş yirmi sene önce bütün Edirneyi altüst eden şiddetli fırtına ve kasırgada üç şerefeli, Eski cami, Muradiye, Bayezit, Süleymaniye, Yıldırım ve daha birçok cami'lerin minareleri yıkıldığı sırada Selimiyenin dört minaresinin birden külâhları uçmuş petekleri, şerefeleri zedelenmiş, kubbe kurşunları kısmen kalkmış ve düşmüşsede az sonra Edirneye gelen ve Selimiye'yi ziyaret eden ATATÜRK'ün verdiği şiddetli emirler üzerine Vakıflar Umum Müdürlüğü derhal harekete geçerek lâzım gelen tahsisatı göndermiş bütün diğer minareler gibi bunlarda yeniden yapılmış, kubbe kurşunları çekiçlenmiş şadırvan avlusunda iki büyük başlık emek ve gayretlerle yeniden yapılmıştır.

Dar - elkura' ve Dar - eltedris

Cami'in sağ ve sol cihetlerinde biri dar-elkura' diğeri dar-eltedris olmak üzere iki muazzam bina kurulmuştur büyük dershaneleri, müteaddit oturma, çalışma, yatma odalarını ihtiva eder. Bu ilim ve irfan yurtları azametli kubbeleri işlemeli başlıkları sütunlarile, oyma kapılarile geniş avlu ve bahçelerile ve bilhassa harici manzarasıle çok şayanı dikkat bir durum arzetmekte, cami' şerifin azamet ve mahabetini bir kat daha artırmaktadır. Dar-elkurada kur'anı kerimin yüksek bir ta'-

lim ve tedris mertebesi olan (ilmi kıraat) maharc'i huruf, aşere ve takrib okutulur, dar-eltedriste ise (ulumurşer'iye) ve fununu muhtelife tedris edilir birinde kur'an okuma mütehassısı diğerinde din alimi yetiştirilirdi. Edirne'nin meşhur ulema, üdeba, şuarası hep bu mekteplerden feyz ve nasp almışlardır. Bu iki tarihi ve mimarî bina bugün de kültür hayatında pek büyük bir mevki'i olan birer müze olarak kullanılmaktadır.

Cami' avlusunun ön tarafındaki sağ köşe kenarında o tarafı süslyen bir muvakkıthane kurulmuştur ve ilmî nücuma vakıf bir mütehassısın idaresine verilmişti namaz, oruç vakitleri bunun tarafından tespit ve ilân edilirdi haftada birçok defa (irtifa') alınarak saatler tanzim ve arzu edenlere burada ders alır ve irtafa' almayı öğretirlerdi.

Mimar Sinan beş-altı yıldan beri inşa etmekte olduğu Selimiyenin bitmek üzere olduğunu İstanbula giderek bizzat Padişaha müjdesi üzerine sarayda son hazırlıklara başlandı idarî dinî ve ilmî kadrolarının tanzimi camiin tefriş ve tanzimi gibi daha cami'in inşasına başlandığından beri üzerinde durulan ve gün geçtikçe ilerleyen mühim maddeler alınan bu yolda kararlar bir kerre daha gözden geçirildi resmi küşatta bulunmaları gerekli erkân ve ricali devletle memleket büyüklerinin isimlerinin tespiti ile defterleri yapıldı ve lâzım gelen bütün tertibatı ihzar ve ikmal etmeleri Edirneye tebliğ edildi.

İdare kadroları son şeklni almadan ve Selimin tasdikine arz olunmadan Koca Sinan tekrar davet olundu, mütaleası alındı, Cali'in, Dar-elkuranın, Dar-eltedrisin, Daressubyanında Müfti-yyülenamın, Kadıasjerlerin, İstanbul kadısının, Reis-ululema ile kibarı müderrisinden bir çoklarının huzuru ile müşavereler yapıldı ve başkaca Vezir-i a'zamın ve erkânı hükûmetin tetkiklerinde ngeçirildi sonra şu kadro tesbit edildi ve Padişahın iradesile kat'iyet kespetti.

A — İdare kadrosu :

I — Mütevelli
I — Cabi (Vergi tahsildarı)
I — Hazine memuru
I — Kâtip
I — Mutemed
I — Akarat mimarı
I — Hayrat mimarı
I — Su mühendisi
I — Camriz (cam imal eden)
I — Kâtibi musahıf (Mushaf yazılarından bozulanları tashih) .....
I — Nakkaş, Müzehhip (altın yaldızı yapan) .....
I — Kalemkâr ... ...
I — Hafizi musahıf (Mushaflara nezaret eden)
I — Mücellit
I — Mücellit .....
I — Buhurî (Cuma ve eyyamı mubarekede buhur yakan)
I — Bahçıvan .....
3 — Kapıcı ....
5 — Hammal ... .

B — Diyanet işleri kadrosu :
I — Hatip
I — İmamı evvel
I — İmamı sani
I — Vaız
II — Huffaz
30 — Cüzü'han (Kurandan cüzü' okuyan)
20 — Müsebbih (namazı müteakıp tesbih çektiren)
10 — Musalli (Namaz kıldıran)
I — Marrıf
I — Naa'than (Naa't okuyan)
4 — Mihrabi (Namazdan sonra mihrapta kur'an okuyan)
5 — En'amhan
5 — Salavathan
16 — Müezzin
12 — Kayyum
8 — Saraci (diken)

C. — Tedrisat kadrosu - Dar - elkura'
I — Reis-el kura'
I0 — Talebe
I — Bevvab
I — Ferraş

D — Dar - ettedris :
I — Müderris
I — Muıd
I6 — Talebe
I — Bevvab
I — Ferraş
I — Kınas

E. — Dar-essubyan kadrosu :
I — Baş muallim
2 — Muavin halife
I — Bevvab

Selimiyenin görevli kadrosu (190) nı bulmaktadır, en küçük hizmet dahi ihmal edilmemiştir, Mütevelli, Nazır, Umum müdür mevki'indedir, varidatın toplanmasına, vezne ve yazı işlerine ve bilhassa Selimiyenin daimi bir murakabe altında bulunmasına, akaratı vakfiyenin, su yollarının, hergün gözönünde tutulmasına, bunların herhangi birinde ufak bir tamire ihtiyaç görülür görülmez derhal yapılmasına ehemmiyet verilmiştir. Mahınuş, bu vazife çoluk çocuk tarafından cami'in medreselerin duvar, kapılarına tebeşir, boya, kömür, kiremit gibi şeylerle yapılması melhuz olan ve hatta diğer cami'lerdede görülen kir, leke ve yazıları temizlemek için ihdas ve kadroya dahil edilmiştir.

Nakkaşların vazifesi, herhangi bir okuyucu tarafından kelâmıkadim ve kitapların tezhiplerinde, cetvellerinde, başlıklarında, durakların-veya yazılarında bir bozukluk, silinti, çizgi veya kir görülürse derhal ıslah ve eski haline ifrağ içindir. Diğer bir nakkaşında kalemkâr olması şart kılınmıştır ki, bu da cami'de kubbe ve pencere üstleri, mahfillerin tavanlarında herhangi bir sebeple bozulan kalem işlerini gün geç-

meden tamir içindir. Cami'deki kıymettar mushaf, eczai şerife gibi kıymettar eserleri muhafaza için bir (muhafızı mushaf) ve bu mushaflarla beraber kütüphanedeki kitapların ciltlerin ve şirazeleri bozulan ve yaprakları oynayan ve kopanları dağılmalarına meydan vermeden derhal tamir ve yani yazılanları ciltlemek için daimi bir (Mücellit) namaz, ders ve mektep vakitlerini tayin etmek üzere bir (Muvakkıt) gün ve gecenin münasip zamanlarında ve bilhassa ramazan, bayram sair mübarek gün ve gecelerinde cami'in (ÖT) ağacı, anber ve emsali kokularla taktir için ayrıca bir (Buhurî) istihdamının düşünülmesi hiç gözden kaçmayacak kadar mânâlı ve şümullüdür. Ehemmiyetle kayt olunacak vazife ve memuriyetlerden birisi de kadrodaki (Camriz) dir, camriz malzemesini, ocağını hazırlayan ve cam döken ustabaşı ve mütehassıs demektir.

Selimiye cami'şerifinin yan ve tepelerinde halâ mevcut ve birkaç taneside müzere mahfuz olan camlar Edirne'de Koca Sinan'ın kurduğu ve işlettiği cam imalathanesinin eserleri olduğu gibi bunun vakfiye ile bir vazife halinde idaresinde büyük küçük herhangi bir cam kırılır kırılmaz mevcudünden hemen yenilenmesi ve Edirnede hatta diğer yerlerdeki hayratı şerife ihtiyaçlarınında buradan te'min edilmesi ve âcil durumlar karşısında anbarlarda fazla miktarda cam bulundurulmsı gayesi takip edilmiş ve bunda da cidden muvaffak olunmuştur.

Dinî kadroda imam ve hatiplerin ammenin teveccühünü kazanmış mu'tekit, zahit, kıraat ilminde mütehassıs zevattan olmaları, müezzinlerinde eda ve sada itibarile çok yüksek ve musikiye aşina kmselerden intihap edilmeleri dört minarenin ON İKİ şerefesine dört ihtiyat fazlasile onaltı müezzin konulmasında Edirne'de yükselen bu ilâhi ve mânevî sütunlardaki ezanların göklerde dalgalanarak etrafı çınlatması ve ufuklara yayılması bilhassa gözönünde tutulmuştur.

Yine yukarıda saraçlardan, kandilcilerden başka kayyum, ferraşlar tâyin edilmiş olması temizliğe verilen kıymeti göstermek itibarile bihakkın haizi ehemmiyettir.

İlmî kadrodaki müderris ve subyan muallimlerinin yüksek vasıfları haiz olmaları vakfiyde şart kılınmıştır, dar-elkura' ve dar-eltedris talebesinin hepsi leylidir iç ve dış çamaşırları, yazlık ve kışlık ayrı ayrı elbiseleri, cep harçlıkları, dar-essubyan talebeside dahil olduğu halde yaz mevsiminde gezinme masrafları, her mevsime göre yemiş paraları, hûlâsa iğneden ipliğe kadar bütün ihtiyaçları vakıftan te'min olunmuş cami'şerifi bir hâle gibi saran bu müessesatı ilmiyenin müderris, mualim ve muavinlerine kendilerini maişet düşüncelerinden vareste bırakacak çok dolgun ücretler ve aynı yardımlar tahsis edilmiştir.
mushafı şerifleri memleket hattatları tarafından te'min edildiği gibi vakti hal imüsait olanların ve bilhassa eşraf ve a'yan çocuklarının kelâmükadimleri Edirnede ve İstanbuldaki hattatlardan te'min edilirdi.

Selimiyeye ait vakfiyeler arasında bilhassa bahsi geçen kadroda esas ittihaz ettiğimiz vakfiye, Vakıflar Umum Müdürlüğü evrak hazinesinde müseccel ve bu kütüphanenin (144) numarasında mukayyat ve mahfuzdur. Bu vakfiyenin enbaşında ve tam ortasında:

(Vakıfnamei cami' şerif merhum Sultan Selim Han) yazılıdır birinci sağ sahifesinde serlevhası (Müzenheptir) ve çok ince işlidir her sa-

hifesi cetvellidir, cilt kapaklarının ortasında beyzi şekilde oymalı ve altın kabartmalı (Şemiye tabir olunur madalyonlar vardır, yazısı kalın nüsühdür sahifeleri rakamsızdır ve Tıs'a mie (987) dir ayı Ramazan günü onüçtür.

Vakfiyenin sonundaki şahitleri :

Siyavüş paşa übnü Abdülhalim Elvezir
İbrahim paşa Übnü Abdülmu'ın Elvezir
Mehmet paşa Übnü Abdülhamid Elvezir
Ferhad paşa Übnü Abdükladir Elvezir

Cami' şerifin imam, hatip, vai'z, müezzin, kayyum, muvakkıt ve sair vazife eshabı için vakfiyede tasrih edilmş olan aylık ve yıllık miktarı da tasavvurun çok fevkindedir.

Temel müezzinliğini Padişah, meşhur Evliya Çelebi'nin babası Mehmet Zilliye günde iki altın tahsis edilmesi buna bariz bir delil teşkil etmektedir. Müderrisler ve talebenin kitap ihtiyaçlarıda ehemmiyetle nazarı dikkate alınmıştır. Lüzumlu kitaplar kütüphane bahsinde işaret ettiğimiz gibi hazinei hümayundan çıkarılarak Selimiye'ye tahsis olunan kütüphaneye yerleştirilmiş, müderrislerin talebenin mütalea ve tetkiklerine arzolunmus ve isimleri vakfiyede zikir ve beyan edilmiştir. Dar-essubyan çocuklarının elifbeleri, eczaişerifleri ve ilerleyenlerin

Mehmed paşa Übnü Abdülmecid Elvezir dir,

Vakfiyenin sonunda cami'e vakfedilen Kur'an-ı kerimlerin kıt'aları, ciltleri tafsilâtile yazılıdır. Bundan sonra da (980) tarihinde Hazinei amireden tefrik ve ihraç olunup Edirneye gönderilen ulum ve fününa ait yazma ve müzehhep ve çok kıymetli kitapların isimleri ve vasıfları dercedilmiştir.

Vakfiyede, Selimiye cami'ini, etrafındaki müessesatı ilmiye, gerek bütün şehrin su ihtiyaçlarının te'mineden bentleri, yolları ve terazileri, çeşmeleri, sebilleri idare ve idame edecek akarat ve varidatı vakfiye tamamile tespit ve bu maksatla Edirne ile Trakyada olduğu gibi Türkiyenin her tarafında ve bütün yâdellerde, birçok memleketlerde birçok mevkufat tahsis ve bunların mevki'leri, hudutları bütün tafsilâtile tasrih edilmiştir.

Sultan Selim bu vakfiyenin esaslarını hazırlamış hatta ikmal etmişsede huzuru hakimde, (Bernehcişer'ı imza etmeğe ve tescil ettirmeğe muvaffak olamamıştır.

Yukarıda bir nebze işaret ettiğimiz vecihle inşaatın tamamlandığı Sinan tarafından tebşir edilir edilmez son hazırlıklar yapılırken ve bunlarında tamamlanması kuvvei karibeye gelerek bizzat Edirneye gitmek üzere iken mukadderat kendisine (Ahiret) yolunu göstermiş ve eserini bitmiş ve mükemmel bir halde görmeden gözlerini hayata kapamıştır. Vakfiye Selimin vefatından beş sene sonra oğlu Üçüncü Murat tarafından daha bazı ilâvelerle ikmâl ve merasimi şer'ıye ile huzuru hakime tevsik ve tescil olunmuştur. Üçüncü Murat vakfiyetinin bir tarafında babasının Edirne yolunu bırakarak tarıkı ahirete gidişinin yaptığı bu hayırlı eserin mükafat ve mesubatına biran evvel kavuşmak için hakkın huzuruna koştu. tarzında güzel ve hazin bir lisanla ifade ve tasvir etmiştir. Bu hatırai tarihiye ile son vermek isterim .

Selimiye cami'inin ilk temel müezzini Derviş Mehmet Zıllidir, bu

zât Evliya Çelebi'ninbabası Sinanında arkadaşıdır. KIBRIS, MAGOSA kalesinin fethinde hazır bulunmuş ve kalenin üstüne Türk sancağı çekilir çekilmez Sultan Selimin huzurunda zafer ve şükran ezanını okumuştur. Müezzinliğe tayin sebebini ve keyfiyeti oğlu Evliyadan dinleyelim:

Kıbrıs fethinden sonra Âstaneye (İstanbul) avdet edildikte celi' vüzera, vükela, gayri serkârda olup Kıbrıs fethinde bulunanlar huzuru şehtiyaride hıl'atı fahire ile behremend olduklarında pederim dahi hılati fahıre giydiği vakit hikmet huda vakıti salati zuhur imiş o anda Selim Han Hazretleri buyurmuşlardır ki (Kişi iptidayı fetihde burcubaru üzere okuduğun fetih ezanı gibi ezan oku da istima' edelim) hemen pederimiz deli davudi ve tarzı BİLALİ üzere makamı hicazdan bülent bir ezan okur ki huzzarı meclis istima' edip taze can bulurlar hemen ol dem Selim han pederimizi ikişer altın vazıfei muayyenesili Edirnede bina olunan Selim Han Cami'ine temel müezzini eder.

Bu eseri meydana getirebilmek üzere senelerce babam ŞEVKET beyin irşat, tavsiyelerile başladım pek çok yardımları, tashihlerile bana cesaret verdi resmi malumat hususunda vakıflar müdürü merhum Sadrettin Bey, daha sonra Esat Beyden yardımlar gördüm, Sinan hakkında ise merhum Doktor Rıfat Osman beyin araştırmaları ve notlarından istifade ettim rahmetler temenni ederim.

Cenabı Hak Türk - İslâm âlemine ve bütün cihan san'at ve medeniyetine bu şaheseri kazandıran Selim, Koca Sinana ve onunla beraber çalışan Türk san'atkârlarına bol bol rahmetler dilerim.

ARİF DAĞDEVİREN

Selimiye hakkında notlar topladığımı gören merhum Doktor Rıfat Osman Bey :

Sana Koca Sinan hakkında ki tetkiklerimden notlar vereyim ilâve et va'dinde bulunmuştu o tarihlerde müsait vakit buldukça ziyaretine giderek not alırdım şimdi bu notları Selimiye eserinin sonuna ilâve ediyorum. Şöyle ki:

K O C A S İ N A N

Mehal :

Tarihî meşahirin teshib'i ahlâk ve tevsi'i irfana ettiği hizmet ve san'atın terakkisinde haiz olduğu ehemmiyetin hakaıkı müsellemedendir.

Lâzım'ı eslâfı aramayan onları derhaır ile mazisine hürmet etmeyen milletler mes'ut bir istikbale nail olamayarak ademe yuvarlanırlar iken büyüklerine ta'zım ve onların hayat'ı içtimaiye ve ilmiyelerini tetkik ile mazilerini yaşatan milletler mes'udâne yaşarlar parlak bir istikbal sahibi olurlar. Bir milletin tarihinden menahirini ve onların mahsul'ü ilim ve irfanları olan âsârı tay edecek olursak bai'si fahir ve ibtihaç ne kalır?.

Sultan Selim cami'i gibi muazzam ve nadide bir eseri her ân temaşa ettiğimiz halde onun zekâsı ile ihya eden Sinan'ı yâd etmemek ve tercüme'i haline vakıf olmamak ve olsak bile nevakısı ve hatıyat ile âlûde iki söz öğrenmemek kadar bir kusurdur. Sinan'ın Osmanlı sanayi'inde öyle bir mevkii vardır k eğer kadri bilinen bir muhitte zuhur etsey-

di namı mahdut abideler rekzolunurdu. Mimar Sinan'ın Osmanlı tarzı mimarisinde vücude getirdiği inkılâbın nezahatı ve ihyasına muvaffak olduğu âsâr'ı bedianın tenvü' ve kesreti itibarile bu vadide ibda'ı âsâr eden Osmanlı üstadları meyanında teferrüt ettiğinden Üstad'ı a'zam ünvanını ihraza layıktır ki, eslaf, (Koca Sinan) deye telkıp etmekle liyakatına şahadet ve namına ebedî bir nişane'i şükran izafe eylemişlerdir.

Mimari'i İslâm :

(İsttrat : İslâm mmarlarını vücuda getirdikleri âsâr'ı mütenevia'i âliyenin tetkiki (Mimari'i İslâm - Architecture Musulmane) namı altında bir tarz'ı mimarinin teşekkülüne müsaittir. Bu âsâr'ı âliye cami'ler, medreseler, türbeler, hastaneler, saraylar, kervansaraylar, köprüler, su yolları, kaleler, vesaire teşkil ederki Hindistan, Afganistan, Türkistan, İran, Anadolu, Rumeli, Suriye, Arz'ı felistin, Cezirat-ül-arap, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas ve İspanyaya serpilmiş olup âtide gösterildiği vecih üzere muhtelif (mesleklere-école) tasnif olunurlar.

1 — Arap mesleği-école Arabe Suriye, Mısır, Cezayir, Tunus, Cezirat-ül-arap, Fas ve İspanya âsârı. Bazı müellifler bu meslekten (Suriye-Mısır mesleği - Ecole Syro—egyptienne) ve (Mağrip mesleği — Ecole Mogreb) gibi ayrıca iki meslek tarif ederler ise de bunların Arap mesleği şubeleri olması ve müstakillen birer meslek mahiyetinde bulunmadıklarını zannederim.

2 — Acem mesleği - Ecole Persane, Acemistan, Kafkasya, Türkistan, Afganistan âsârını ihtiva eder.

3 — Osmanlı mesleği — Ecole Ottomane ou Osmanlı Anadolu, Rumeli ve bilhassa İstanbul âsârı ile halen siyaseten hükûmeti Osmaniyeden fekki irtibat eylemiş memalikte âsârı ihtiva eder.

4 — Hint mesleği — Ecole İndoue Hindistan âsârını cami'dir.

Bu meslekler yekdiğerinden müeessir olarak bazı teferruat beyninde müşabehet görünürsede her meslek kendi tavur ve vadisini muhafaza eder. Şark tarz'ı mimarisi ünvanı altında cemedilen bu meslekllerin muahharı Osmanlı mesleği olup bilhassa mimar Sinan devrinde mühim inkılâbat ile mertebei kusvasına vasıl olmuştur.

Yarım asırdan ziyade çalışarak âsârı âliyeyi diniye ve hayriye vücude getiren bir üstadın hayatından, âsârından bahis ansiklopedi tarzında bir eserin yazılmaması Âlem'i san'at için bir noksan ve bilhassa Osmanlı mütehassısları için de gayri kabili af bir nisyan ve hatta günahtır.

Vatanı — Sureti zuhuru

Koca Mimar Sinan'ın vatanı hakkında muhtelif rivayetler vardır, bu ihtilâf hakikatın tayinini gayri mümkün bir hale ifrâğ edecek derecede mütenevvi' ve bâriz iken elde edilen iki yazma eser tenvir'i mesele eylemiştir.

Evvel emirde ihtlâfı bertaraf edelim:

Mimar Sinan tarafından yazıldığı mütevatir olan (Tezkeretül bünyan) veya (Tezkeretül ebniye) ünvanlı eserlerden istinsah ile tevarihi muhtelifede tab'edilen risalelere nazaran Mimar Sinan Kayseriye şehrinden bir hiristiyan evlâdı olup Yavuz Sultan Selim Han ahd'i saltanatında devşirme usulile yeniçeri ocağına dahil olmuştur.

Ahıran Edirneli şuaradan Örfi Mehmet Ağanın el yazılı (Risale'i Örfi nam eserini mütalea edelim, Yüz elli üç sahifeden ibaret olan bu risalenin ortasından on bir sahifesine (1190), tarihinde (Tezkeretül ebniye) yazılmıştır ki metn'i eser matbu' nüshalara muvafık değildir, risalenin bu kısmına nazaran Kayseriye sancağında acemi oğlanlar devşirildiği esnada İstanbula sevk olunan kafilenin yazılacağına memur zatin oğlu olup birlikte İstanbula gelmiş, marangozluk etmiş ve bil'ahare yeniçeri ocağına girmiştir. (895) tarihinde tevellüt etmiş ve yirmi üç yaşında İstanbula gelerek Sultan Süleyman ahdi saltanatında yeniçeriye girmiş olmasına nazaran sekiz sene kadar marangozlukla iştigal ettiği anlaşılmaktadır.

(Lûgat-ı tarihiye ve coğrafiye) müellifi Rıf'at beyin kavline nazaran Mimar Sinan bir Avusturyalı olup küçüklüğünde esaretle İstanbula gelerek ihtida etmiştir. Süreyya beyin (Sicilli Osmani) nâm eserinde ve Montani ve Şefik efendilerin yazdığı (Osmanlı mimarisi) nâm eserde Arnavut olduğu mezkûr Tunuslu mimar Salahattin (1907) tarihinde san'at'ı İslâmiyeye dair neşrettiği eserinde kezalik Sinan'ın neslen Arnavut olduğu muharrerdir.

Tezkeretül ebniyenin tenvir'i hakikatle bu ihtilâfı hal eylemesi lâzém ise de matbu' nüshalarının ademi tevaffukları metn'i âsârda istirkakı kelimat olduğunu derhatır ettirmekte bulunduğundan (146 sene evvel yazılmış el yazısı bir nüshaya itimatta zaruret vardır, bu halde, Sinan devairi devlette yazıcılık ile müstahdem Mennan namında bir zatın sulbünden Kayseri'de 9 Recep 895 (Mayıs 1490 Milâdî) tarihinde tevellüt ve Yirmi üç yaşında İstanbula gelerek marangozluk ile iştigale başlamıştér. Hülasâ, Tezkeretül bünyanın kadim el yazısı nüshalarda devşirme olduğu hakkında bir malümat bulunmadığı halde matbu' üshalarda bu cihet icat edilmiştir.

Askerliği : Evâilde yeniçeri kışlaları te'mini istikbale medar oldukları ndan ocağa intisap ile yeniçeri neferliği ile İran'a gitmiştir. Sinan şeci' ve cessur bir genç olup cansipârâne ve merdane harakâtı ile beynel akran temeyyüz ederek zabitlerinin nazar'ı tahsin ve takdirini celbeylemiş, Rodos ve Belgrat seferlerine de azimetle hidamat'ı kahramanasine mebni atlı subban sınıfına terfi' edilmiştir.

Tezkeretül bünyanın bir kıt'asında :

(İrüp ahd'ı Süleyman zamanın)
(açıldı bahtı muru nâtuvanın)

kavli mefadınca Sinan'ın necmi talihi Kanunî Sultan Süleymanın fecri saltanatında tulu' etmeğe başlamıştı.

M E S N E V Î

İrüp ahdi Süleyman zamanın
açıldı baht'ı mur'u natuvanın
Anın devrinde ettim nice hizmet
nazar kıldı bana aynı devlet
olup yeniçeri çektim cefayı
piyade eyledim nice kazayı
yolumla, san'atımla, hizmetimle

dahi akran içinde gayretimle
derviştim taki tıfliyet çağından
yetiştim hacı Bektaş ocağından
Rodos ile Belgrada azimet
idüp geldik yine sağ ve selâmet
yolumla eylediler atlı sekban
sefer kıldı Muhac'a şah'ı davran
gelip oldum nice dem yaya başı
verildi zemberekçi başılık hem
yine şah eyledi azm-ül eman
gözüne düşmanın tenk oldu meydan
gelip Belgrada ettik sonra azmi
kızılbaş ile ettik nice rezmi

Sinan bahadırlığının mükâfatı olarak piyade başı ve zenberekçi başı mensuplarını dahi ihraz eylemiş ve 946 da veziri a'zam olan arnavut Lütfü Paşa kumandası ile Van gölü civarında harekât'ı askeriye icrasında İran askerinin ahvalini tetkik zımnında Tatvan gölünü kayıkla geçerek istikşafat için ordu erkânından memurin intihap olunduğu esnada ümeradan İzmitli Yedibelâ Mahmut bey marangozluktaki iktidarına binaen Sinan'ı tavsiye ettiğinden zenberekçi başı Sinan ağa huzur'u kumandanye celp ettiler.

Sinan ve Lütfü Paşa

Sinan lüzumu olan gemileri iki haftada inşa ve izhar edeceğini paşaya arzettiğinden işine yarayacak kereste ihzarına emr'i kumandanı sadır olarak Sinan ise başlar ve vakt'i merhununda üç kıt'a kadırgayı inşa eyler. İnşaatta ızhar'ı ehliyet eden Sinan'a vezir'i a'zam esliha - i lâzime ile teçhizlerini de emir eylediğinden bu emrin hitam'ı crasında (kaptanlığın yine sen eyle) emrini de verir, Sinan kadırgalara yelken açarak karşı yakaya geçer ve maiyyetindeki müfreze ile karşısına çıkan İran askerlerini tepeleyerek on beş İranî esir ile avdet eder. Kadırgaların inşaatında dirayet gösteren neccar Sinan askerlikte secaa ve bilhassa şu mühim vazifesinin ifasında da ızhar'ı sadakat ve diraye ettiğinden bu hidematına mükâfaten keselerle altın ve musanna takımları ile birlikte halis - üddem bir at ve kıymetdâr esliha gibi dostları memenun hasetleri mahzun edecek atayaya nailiyetle beynel akran temayüz eder.

(Lütfü paşa arnavuttur, saray'ı hümayunda bitterbiye elviye beyliği ile çırağ edildi ve sonra Şah sultana namzet edildi, badehu Beylerbeyi oldu, 936 Şam Beylerbeyisi olup o sene azil edildi, 938 de saniyen Şam valisi olup 941 de vezir'i kubbenişin oldu. Sırası ile vezir'i sani olup 942 de Ayazpaşaya halef olup 944 de vezir'i a'zam olmuştur. 947 de azil şeref'i sıhrıyyetten sukutan Dimetokaya teb'ét edilmiş ve 958 de hacca azimet etmiştir ba'del - avde yine Dimetokaya çekildi. 971 Şa'banın on üçünde orada vefat etmiştir. Müehevvir ve hadi idi nahıf ve sarf ve fıkha müşareketi olup ilmine mağrurdu, evza'ı lâübaliyane olup Lütüfnameya te'lif etmiştir.

Zevcesi (Şah hûban hatun mescit ve medrese bina eylemiştir ki, vefatında Yenikapıya defnolundu.

MESNEVÎ

Seferden geldi çün şahiyle âyân
yolumla Hasekilik oldu İhsan
dahi gör kurla yolya azmin ettik
gelip andan kara Buğdan'a gittik
edüp hizmet seferde ve hazarada
rikâbında bulundum nice yerde

deyen Sinan o seneler Kanuni Sultan Süleyman kumandasındaki ordu ile azimetinde Moldavyada Pirut nehri üzerine köprü kurulması icap edüp mevkı'in bataklık olması hasebile yapılan köprüleri batmalarından naşi vezir'i a'zam Lütfü paşa (Saadetlû Padişahém, köprü bina olmasını Sinan subaşı denilen kulunuzun kadr'ü itibarile olup (1) Hasemasını Sinan subaşı denilen kulunuzun kadr'ü itibarile olup (1) Haseki bendenizdir, emir eyle yodaşlarıyla mukayyet olsun, gayet üstad'ı cihan ve mimar'ı kârdandır, deye atebe'i ulyaya arzeylediğinden sadır olan iradei padışahiye tevfikana'zım br köprü inşa etmiştir. Bu köprü meselesini Sinan şu suretle tasvir eder :

Ol âb'ı mezkûr üzere cisr'i lâtıfe mübaşeret edip on üç gün içinde bir âli köprü bina eyledim, asker'i islâm ile şah'ı enam saatdetle geçtiler, mah - sal Lütfi paşa hazretleri kbprüye kemal'i tealluklarından bu cisr'i biz gittikten sonra kâfir harap etmese ; bir kule bina edip hıfü ve seraseti için bir miktar adam konsa, deyu tedarik ettiler) der. Köprünün cesamet ve müşkülât ile inşa edilmiş olması Lütfi paşa arzusunun esası olup hazırûndan vezir Ayaz Paşada Sinan'a tevcih'i hıtapla kule inşası hakkında Sinan'ın re'yinî istifsar eylemesi Mimar Sinan'ı müşkül bir mevkı'de bırakmıştır. Zira, hakikati söylese veli nimetini gücendirecek, söylemese vicdanen duiar'ı a'zap olacak, maahaza Sinan da hasaili âliye eshabı gibi hareketle (Kule inşası münasip değildir, kâfire gayret düşüp bir kaç adamla kuleyi alır ise nâmı bir kule almış olur. Belki köprüye iltifat bile caiz değildir. Padişah devletinde ne mahalde lâzım olursa binası mümkündür ; cevabını verir, bu cevabı Sinan'ın beklediği fırtına ta'kıp eder, Vezr'i a'zam Lütfü paşa pür hiddet :

— Senin havfün kal'ada ağa olup kalmaktır, demesine mukabil riyakârane sözler ile setri hakikat eder tıynette yaradılmış bir adam olmadığından Sinan :

— Padişahın kullarıyız, emri şerifleri üzerine ölünce hizmetinden dönüşümüz yoktur.
mukabelesinden bulunur.

KIT'A

Padişahın kadim'i cakiriyiz
Kal.a hıfzetmenin dahi eriyiz
eskiden kuluyuz yeniçeriyiz
yanar öde girer semenderiyiz

Rumeli beylerbeyisi sofu Mehmet paşanın Rumeliye askerile muvasaletinde onun huzurunda da bu kule meselesi yine tazelenir, Sofu Mehmet paşa da :

— Sabıka Osmaniyan Rumeline geçtiklerinde gemilerin yakmışlar,

bir köprüyü kendimiz kesmek lâzım iken varalım kal'a yapıp kaçkınlarıméza girizgâhmı hazır edelim.
demesi üzerine mesele kat'ıyetle hal olunarak kule inşa edilmez,

Vezir'i a'zam Lütfü paşanın Prut nehri köprüsünün muhafazasına mahsus bir kulenin inşası hakkındaki mutale'a ve arzusunu delaili kat'ıye serdiyle reddetmesi ve hazır'ı bil-meclis bulunan bulunan air vüzeranında Sinan'a taraftar olmaları bil'ahara Sinanı duçar'ı endişe etmiştir ; Zira tarihin şahadet ettiği vechüzere ilmine re'yine mağrur bir Osmanlı vezirinin bir meclis'i harpte re'yini hükümden ıskat etmek gazabını ve bil'ahara belây'ı intikamını celbetmek demek olacağından bu düşünce ile Haseki Sinan'ın elemnâk olması pek tabi'i idi. Harp muzafferiyetle hitampezir olup pay'ıtaha avdet edilmiş idi, Mi'mar'ı hassa Acem Alisi namile ma'ruf mimar Ail efendi vefat ile mimar'ı hassalık makamı inhilâl ve bir diğerinin tayini tekarrür eylemiş ve vezir'i a'zam meşhur Ayas paşanın irtihalile Eyyüp Sultandaki metfeni üzerine bir türbe inşası tahtı tezekküre alınmış idi, Vezir Lütfü paşa Tatvan gölü kaptanını (ve belki hemşehrisini) derhatır ile Haseki Sinan'ın mimar hassalığa taynini muvafık ve Ayas paşa türbesinin inşasına lâyık görerek huzura :

— Hassa mimarlığında Haseki olan Sinan subaşı olmak gerektir, bu kâra kadir kimsenedri, demir idi. Görülüyor ki, vezir Lütfü paşa Pirut nehri sahilinde ve meclsi'i harpte re'yini hırpalayan Haseki Sinan'a karşı hissiyat'i intikamgûyane beslemeyip bil'akis efendiliğinde devam ile manasıbı devletin parlaklarından ma'dut olan mimar'ı hassalığa nasp ve tayinine tavassut ile kadirşinalığını (ve ihtimalâtı kaviyye ile hemşehrilik gayretini) göstermektedir.

Vezir'i a'zamın emrile Haseki Sinan'ı huzuruna celp ve davet eden yeniçeri ağası vezir'i a'zamın arzusunu kabul veya reddinde muhtar olduğunu tebliğ eder, Osmanlı ordusunun erkân'ı harbiyesi rical'i mümtazenesinden olan Haseki Sinan istikbalinin revnak ve saadetini askerliğinden beklediğinden teklf'i vakı'i bidayette tab'ı celâletkâranesine muvafık düşmemişse de âida muharrer hikâyesine nazaran kabule mecbur olmuştur. Mimar Sinan der ki :

— Hakır dahi gerçi tarikımdan dûr olmak hatırası elem verip ve yine sonunda nice cami'ler, bina edüp dünyevî ve uhrevî nice sevaba vesile olmuş mülâhaza edüp kabul ettim ;

BEYT

Murad idindim olam tâ ki mimar
kemaliyle koyam âlemde âsâr
der idim ki müyesser eyleye hak
bana bir âl Beytullah yapmak

Devlet'i Osmaniyede bunca padişahların hizmet'i şerifeleri müyesser olup nice âli cennet âsâ cami'lerin bina eyledim ve nice zaman rikâb'ı hümayûnlarında seferde ve hazarda revan ve pûyan olup musahabetlerile müşerref oldum ;

BEYT

Şükr-ü ni'met hüday'ı mennana
ki kulun mazhar etti ihsan'a

Mimar Sinan'ın mimar'ı hassalığa tayini 945 senesi evailine (Mayıs 1538 Milâdi) tesadüf etmektedir ki tarih'i irtihali olan 987 senesine kadar Kırk iki sene bu mu'tena ve şerefbahşa makamı işgal ile dünyevî ve uhrevî iktisab'é saadet ve mesûbet eylemiştir. Koca Sinan'ın nazar'ı takdir ile temaşa eylediğimiz Süleymaniye, Şahzade ve Sultan Selim cami'i vesare gibi âsarı âliyesini vücuda getirmek için Salâtının (cellat) emrini verecekleri zamanları da o beynelhayat velmemat avanide görmüş ve geçirmiştir.

Sinanın başına gelenler :

İşte bu elim vakayı'den birini kendi lisanından öğrenelim :

Asrı hazıra nispetle âsârı salifede yaşayanların daha saf ve muayibi ahlâkıyeden âzüde olduklarını iddia edenler pek çoktur. Bu zan ve iddianın muvafıkı hakikat olmadığına ve fesahat'ı ruhiyye ve ahlâkıye'i beşeriyenin belki âdemzedelerin katli - ah meselesinden beri paberçay'ı devam bulunduğuna dair her vesile ile bir misal görülür. İşte koca Sinan'ın tercüme'i halini tetkik sadedinde tesadüf ettiğimiz vak'a ile ahd'i karipte şahidi olduğum vak'a beyninde o derece bâriz bir müşareket'i ruhiye vardır ki, muayibi ahlâkıye'i beşeriyenin her asırda evsaf'ı mahsusasını muhafaza ederek arz'ı didar etmekte olduğunu gösterir.

Haydarpaşada kâin mekteb'i tıbbiye binası inşa olunduğu esnada inşasına memur vezattan ileri gelenlere de birer konak yavrusu hane yapıldığı mütevatir ve ahtin kodamanlarından birine de binaya nazır tepeye cennet âsâ bir kasr'ı Süleyman yapılmış idi. (Belki bu kasrın inşasında Sultan Hamidin de gayri resmi rızası var idi) Bu vak'a bina mimarı Mösyö Valri'nin Yıldız sarayına celbedilerek uzun uzadıya istintak olunmasını ve Sultan Hamidin (Ben binayı Mösyö Valeri ile muallim Rider paşaya bunların olmasın diye teslim etmiş idim). Mösyö Valeri kederinden yirmi gün hasta yattı idi. Süleymaniye cami'i inşa olunduğu esnada asrın kodamanlarından, huşunet'i ta'ıyle meşhur Serhat paşaya Bayezitte bir saray bina olunmakla beraber mimar Sinan'ın rivayetine nazaran binaya memur (Emnâ ve kitap her biri bana bahanesile kendi gamhanelerin tamir eylediklerine binaen) Edirnede bulunan hazret'i padişaha arz'ı malûmat olunur, iş bununla da kalmaz. Sinan için de binayı ikmale muktedir değildir kubbeyi henüz yapmadığının sebebi durduramayacağını anladı deli gibi şaşırdı derler. Edirnede müsterihane yaşayan Padişahın âramı münselip olur, tahkikine memurlar koşturur.

Kanunî Süleyman ve Mimar Sinan :

Sabır edemez kendisi de acele İstanbula avdet eder, mimar Sinan bittabi cümlesinden bi - haber, cami'in avlusunda taşçıların çalıştıkları imalâthanede mihrap ve minberin tersim ve tanzimi ile meşgul, Kanuni Sultan Süleyman, karşısına dikildi ve Sinan'ın hikâyesine nazaran kemal'i hiddetle :

— Niçin benim rami'imle mukayyet olmayıp mühim olmayan nesneler ile ta'tıl'i evkat eylersin, ceddim Sultan Mehmet han, mimarı sana nümune yetmez mi ?

hitap ve ıtabında bulunur, bu terane'i gazubaneye,

— Bana bu bina ne zamandır tamam olur tiz haber ver yoksa sen

bilirsin, sözlerini ilâve eyler. Hazret'i padişahın suali karşısında mebhût me'yûs kalan Sinan :

— Saadetlû Padişahımın devletinde iki ayda inşa - allahü tealâ tamam olur. dedim, hazır olan ağaları merhum şahit tutup :

— Mimar hele iki ay olunca tamam olmazsa seninle söyleşiriz. deyip saray'ı hümayuna revan odu. Yirmi seneye yakın bir müddet mimar başılık makamını ihraz ile âsâr'ı bedia ihya eyleyen, Sinan gibi bir san'atkâra karşı Sultan Süleymanın bu derecede ığbırar göstermesi fesadın şiddetine delâlet eder, Beşeriyet, çalışmak ve ızhar'ı hüner etmek için ne müşkül zamanlar geçirmiş.

Küçük bir kelime, sadece bir söz, hayatı ve san'atı, saadeti ve her şeyi kaybetmeğe kifayet eder, Cellât ?

Kanunî Sultan Süleyman saraya avdet ettikten sonra hazinedar başı ve sair ağalara :

— Mimarın cününu zahir oldu, hiç iki ayda bir nice yıllık kâr mümkünmüdür ? herif başı korkusundan aklını aldırdı, çağırıp sizde sual ediniz, görün ne cevap verir ? eğer halt'ı kelâm ederse bina ahvali müşkül olur, der. Sinan saraya davet olunarak padişahın tavsiyesi üzere ağalar suali tekrar ederler.

Sinan da cevaben :

— Padişah hazretlerine iki ayda tamam olur deyu cevap verdim, şahit tuttular, inşaallahü taalâ iki ayda tamam olup sahife'i rûzgârda bir nâm koyam der, Bu sualler tevali eder, Sinan da cevabında ısrar eyler ve iddasına muvaffakıyetle ikinci ay hitamında (Miftah'ı münif'i bab'ı şerifte dua eyleyüp mübarek dest'i şerifgerine verir, Padişah odabaşıya tevch'i hitapla sorar :

— Feth'i bâb'ı camiye elyak ve amiri kim ola? Odabaşı cevap verir:

— Mimar ağa bendeniz, bir pir'i azizdir, bu bâbta cümleden elyak ol emektar kulundur.

Yetmiş yaşını idrâk etmiş olan mimar Sinan'a bir kaç ay evvel söylediği sözler Sultan Süleyman gibi bir Padişahı azab'ı vicdaniye dûçar eyleyeceği şüphesizdir, zira, Sinan'ın bir günahı olmadığı gibi Süleymaniye cami'i nefasetinde bir eseri altı yedi senede ikmâl etmek o asırda kimsenin kârı değildi, işte Sinan'ın mecruh kalbini tedavi için bu anahtardan daha muvafık deva olamaz idi. Sultan Süleyman Sinan'a :

— Bu bina eylediğin beytullah'ı sıdku safa ve dua ile yine sen açmak evlâdır, deye anahtarı Sinan'a verir, Sinan da tabir'i veçhüzere (Nice kez Ya Fettah deyu kapıyı açar.)

Kanunî Sultan Süleymanın Süleymaniye cami'i inşaatında mihrap ve minber gibi müzeyyinata muhtaç aksamının hin'i inşasında mimar Sinan'ın tavsif ettiği şu isticali aksamı mezkûrenn camiin vüs'at ve haşmetile gayri mütenasip bir surette mucip olmuştur. Süleymaniye Edirne Sultan Selim yan - yana konularak ol biriciyi ikmal ve isharlarını cami'inin minberi ile cami'in minberleri yan nazarı dikkatle bakılmış imâl eden ustaların imalâthanede çalıştıkları esnada birdenbire zuhur eden bir âfetten kaçarak eseri yarıda bırakmışlarmış gibi bir zan tevlit edecek derecede basit ve adeta taslaktır.

Ben ki mimar'ı mübarek mükdemim
Ben ki pir'i hanikah'ı âlem
Hak bilir yaptım nice beytullah
Nice bin mihrabı kıldım secdegâh
Hamd - ü - lillâh saklayup İslâmını
Adil ile hükmeyledim ahkâmını
Hasbı halim anlamam kast'ı riya
Umarım kim edeler hayr'ı dua
Malı olanlar eder cami bina
Bir dua muhtacıdır bây'ü güda
Bende umarım onlardan olayım
Rahmet - ul - aleyhim ecma'in
deye nail'i sürur ve ızhar'ı mefahır eyler.

Selim'i sani ve Sinan :

Mimar koca Sinan, Kanunî Sultan Süleymanın evahir'i ömrüne kadar saray'ı hümayunda mer - ıy - ülhatır erkânından olarak imrar'ı eyyam eylemiştir. İkinci Sultan Selimin cülûsundan sonra ise mimar Sinan huzur'ı hümayuna her türlü kava'id'i teşrifatiyeden âzâde olarak girip çıkmağa başlamıştır. Zira büyük babadan yadigâr kalmış bir pir idi.

Cülûsiyle zengin bir hazineye tevarüs eden ikinci Sultan Selim hanın Yemen ve bilhassa Kıbrıs fütûhatından sonra cesim bir cami'in inşası hususunda hissiyatı, âsabı tahrik olunuyordu. Nüdemasının, vüzeranın vesayasile artık büyük bir Beytullah inşasını emel edinen Padişahı teşvik edenlerden biri de koca SİNAN idi.

EDİRNE Sultan Selim camisinin inşasına karar :

Muhafaza'i hüsn'ü zindegi ile ihtiyarlayan koca SİNAN'ın sevimli vechini çerçeveleyen yüksek beyaz serpuşu, uzun beyaz sakalı ve zekânisar enzarı ile muhatabını teshir ettiğinden saray'ı hümayunda mahbubül kulûp olduğu gibi cami'in inşası hususunda da padişahı irzadan sonra da diyor idi ki :

(Bazı mimar geçinenler Osmanlılar Ayasofya kubbesi kadar cesim bir kubbe yapamadılar galebe bizdedir, şöyle bir kubbe yapıp dillerini kat etsem pes bunların bu iddia batılların ben kulunu helâk eyler ve belki umumen ehl - i islâmı tekdir eyler) Görülüyor ki padişahta başka emeller uyandırmağa çalışıyor. cesametie Ayasofyaya tefevvuk edecek olan bu cami ile padişah rüyasında meşgul olmağa başlar. SİNAN İstanbul dahilinde muvafık bir arsa aramakla meşgul iken Sultan Selim SİNAN'ı davetle rüyada Hazret'i Peygamberin cami'in EDİRNE'de inşasını emreylediğini hikâye ile olvesihle tedarikâtta bulunmasını irade eder.

Koca SİNAN rikâb'ı padişahide olduğu halde mutantan bir alay ile İstanbuldan çıkarak EDİRNE ye azimet edilir, EDİRNE'de bir itinay'ı mahsus ile arsası intihap olunarak (I) yüzlerce kurban kesilir ve hafızları tilâvet'i kur'anı ve dü'agûların münacatı, binlerce halkın Âmin nidaları ile temeller açılarak ilk temel taşı konulur.

Mimar Sinan'ın vefatı

Doksan iki sene olan muammer olan mimar Cinan hayatının Kırk iki senesi mi'mar'ı hassalık ile imrar eyleyerek tezkeret - ülbünyanın fusul'i mahfuzasından istinsah olunan tafsilâtta : 81 cami, 51 mescid, 55 medrese, 26 dar - ül kura, ki cem'an 213 mebani'i diniye ve 17 imaret, 2 dar - üş - şifa, 7 su kemeri, 8 cesim köprü, 18 kervansaray, 6 mahzen, 33 saray (evailde vüzera, vükelâ, kübera konaklarına da saray denildği) 35 hamam, ve 17 türbe ve sebil ki cem'an 143 âsâr'ı hayriyye ve nafia mecmu'u 356 müessesat'ı mi'marinin tezkeret - ül bünyanda mukayyet olmadığı işaret kılınmıştı. Edirne şehri gibi devletin ikinci pay - tahtı olan bir mevkı'de 7 mühim eser unutulduğu halde mevakı'ı sairede daha ziyade unutulacağı zannolunur, işte dört yüzü mütecaviz âsârı âliye ve nefise vücuda getiren Sinan tarihi san'atta bir fazla mahsusa malik olup İtalyanların vücudiyle iftihar eyledikleri dah'i meşhur Mikel Anj'e mukabil bir Osmanlı san'atkârıdır. (I)

Mikel Anj mimar, ressam, heykeltıraş ve şairdi, Sinan da mimar, şair ve kahraman bir askerdir.

Osmanlıların da Mikel - Anjı'da Sinandır ki bu kica san'atkâr Sa'dullah paşa merhumun :

(Nolsan budur cihanda hayatın nihayeti)

Mısra'ı hakimanesiyle ilham ettiği veçhüzere 987 sene'i hicriyesinde (1579 milâdi) irtihal eylemiştir, tarih'i san'atı tetkik edecek olursak az yaşadığı halde çok eser ve çok yaşayıp az eser vücuda getiren san'atkârlar olduğu gibi Sinan da hem çok yaşamış ve hem de çok eser terkeylemiştir. Asâr'ı mimarisinde gösterdiği vukufsa her türlü tahminin fevkindedir, meselâ : 1165 sene'i hicriyesi Ramazanında Edirnede vuku'a gelen ve şehri hurdahaş eden haraket'i arzda Sinan'ın âsârından bir ufak taş düşmemesi kudret ve maharetinin bir şahid'i âdilidir. (Dikensiz gül kusursuz insan kavlini derhatırla deriz ki Sinan.ında bir kusuru vardır ki o da âsârına ait ilmî bir eser yazmamasıdır. Gerçi hayatının her senesinde yüz eser vücuda getiren bir mi marın böyle bir eser yazmak için istihlas'ı zaman etmesi müsteb'at görünürse de Kırkı mütecaviz mimar yetiştiren bir üstadın her inşaatı mahallinde ta'kip etmeyeceği ve edemeyeceği de aşikâr olup ancak hesabaı ve haritalarının tanzimi ile iktifa edeceği şüphesizdir. Zira Kırk iki seneye dört yüze yakın eser, âhar tarıkle giremez, Sinan'ın kudret'i ilmiyesinden istifade ile yetişen üstâdlardan bilhassa (Sinan olan bir zât istihar ettiği gibi yine çıraklarından mimar Yusuf Mongol padişahlarının meşhur saraylarını inşa etmş ve bazı telâmizi de Hindistana hükümdar (Babür) ün davetile giderek Delhi, Lâhur, Keşmirde Agrada elyevm celb'i enzar'ı hayret eden âsârı meydana getirmiştir. Ateşe atılmış, gözleri oyulmuş dar - ağacına çekilmiş ve zındanlarda, sokaklarda açlıktan ölmüş dahilerin ahıval'i elimelerini bize nakleden koca Sinan'ın doksan iki sene mes'udâne yaşadığını ve mamafih, kübera, ulema da ta'zım ve tekrim edildiğini söylemektedir. Sinan'ın tarih'i hayatında siyah çerçeveli yanlız bir sahifeyi müellime vardır ki o da iki def'a teehhül ettiği halde evlât sahibi olmamasıdır.

Sinan'ın ahlâk ve tabayi'i

Sinan'ın buğday renkli zayıf veçhile halâvet veren siyah gözleri üzerindeki ırkına mahsus kaşları, şahın gagası gibi burnu uzun bıyık

ve sakalı ilk nazarda hadid - ül - mizaç olduğunu zannettirirsede bil akis halim, hoşgü, semih ve fıkaraperverdi o derecedir ki, Aksarayda Horhor çeşmesindeki hanesinin kapısı kapanmaz, sofrasından ihvanı, fukaraı eksik olmazdı. Yarım asır selâtın'ı ızama, vüzera, küberaya nedimlik, mimarlık ile arz'ı hizmetle nail'i a'taya olan ve hizmetine mukabil bil istihkak kazanan Sinannın defter'i kassamında az bir sermevetin zuhuru ülv - ü semahatinin şahidi olduğu gibi borcunun çıkması da mazbut - ül - tabia ahlâkı hasene eshabından olduğunu gösterir.

Türbesi, makam'ı meşihat kapısı karşısında ve Süleymaniye cami şerifi harimi cıvarında (bir büyük levhanın imzası gibi) köşededir, Türbenin büyük penceresi balasında şair Sainin nazmettiği tarih'i âti mahkâktür :

Ey iden bir iki gün dünya sarıyında mekân
cay'ı âsayış değildir âdeme mülkü cıhan
Han'ı Süleymanın olup mimarı bu merd - ü güzin
yaptı bir cami verir firdevs'i âlâdan nişan
emr'i şahi ile kılıp su yollarına ihtimam
hâzır olup âb'ı hayatı âleme kıldı revan
Çekmece cesrine bir tak'ı mualla çekti kim
aynıdır âyine'i devranda şekl'i kehkeşan
kıldı dört yüzden ziyade mescid'i âli bina
yaptı seksan yerde cami bu aziz kârdan
yüzden artık ömür sürdü akıbet kıldı vefat
yattığı yeri hüda kılsın ânın bağ'ı cenan
rıhletinin Sai - i dâı dedi tarihini
(geçti bu demde cıhandan pir'i mi'marân Sinan
ruhu için ihsan eyle Fatiha pir'i cıvan

Sene : 987

Hitam : 24/Temmuz/1921

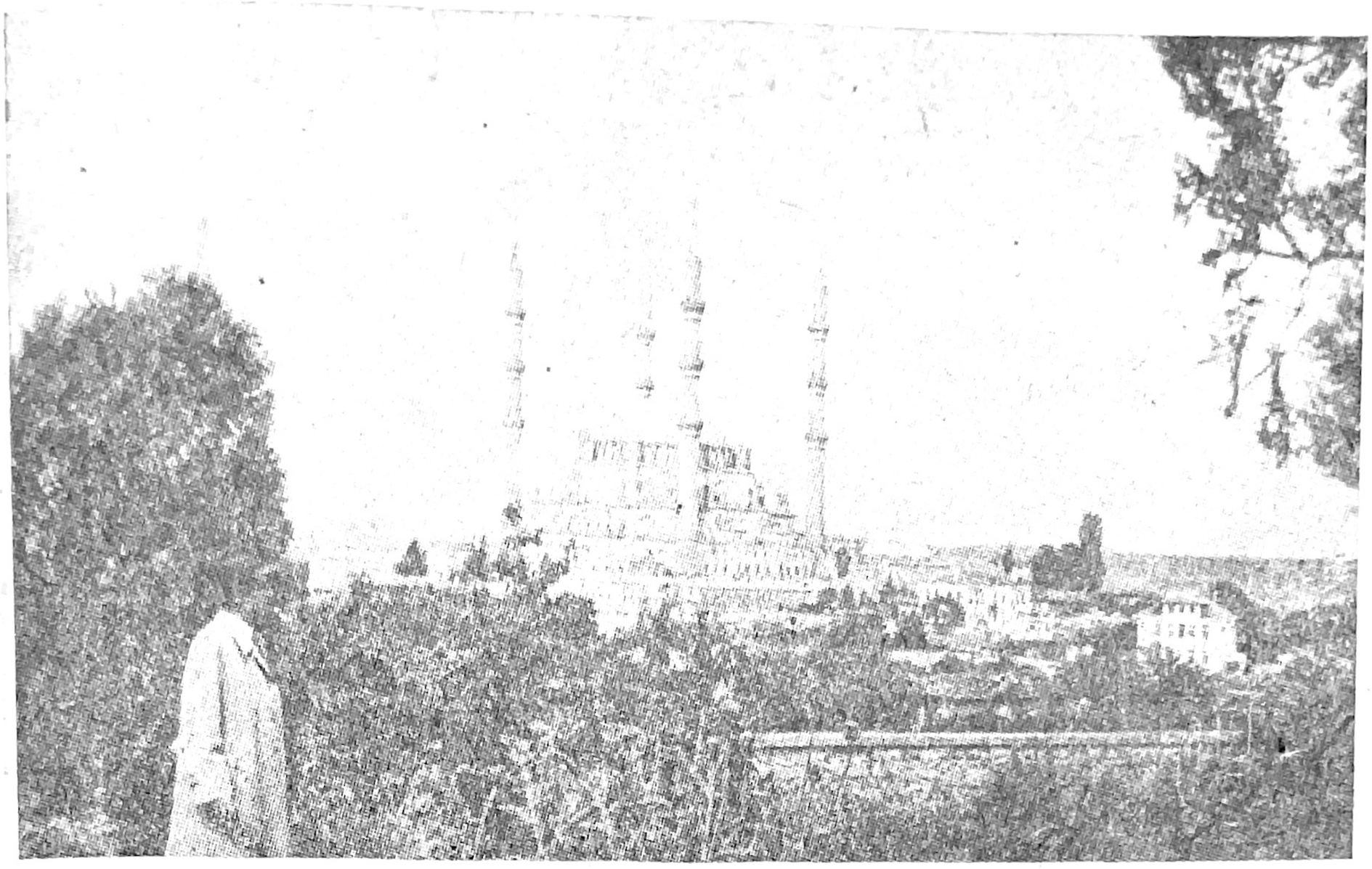

Türkün Sancağındaki hilâli gibi san'atını da göklere yükselten Selimiye

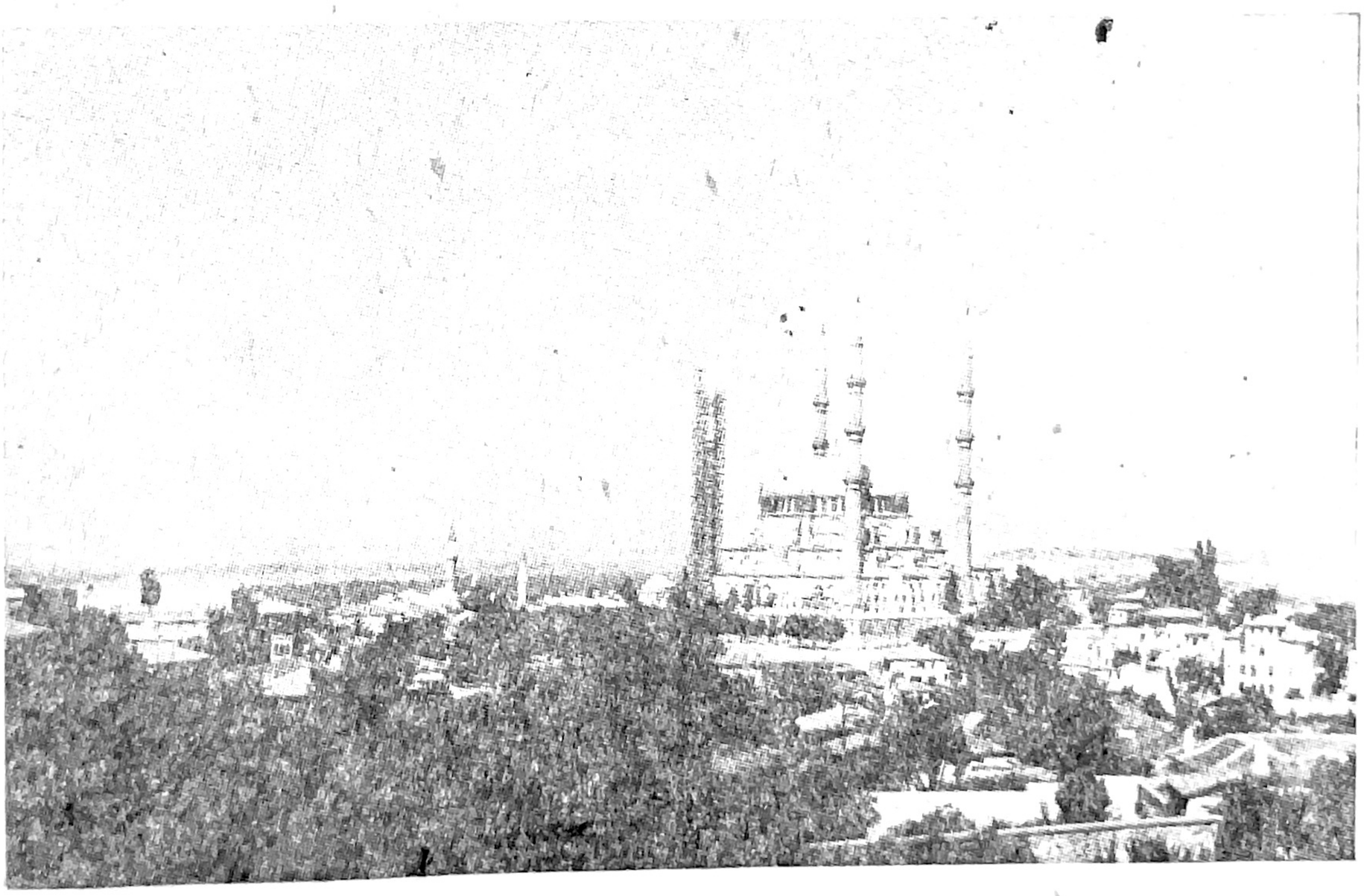

Yapılışından dörtyüz yıl bir zaman geçtiği halde dimdik duran Selimiye

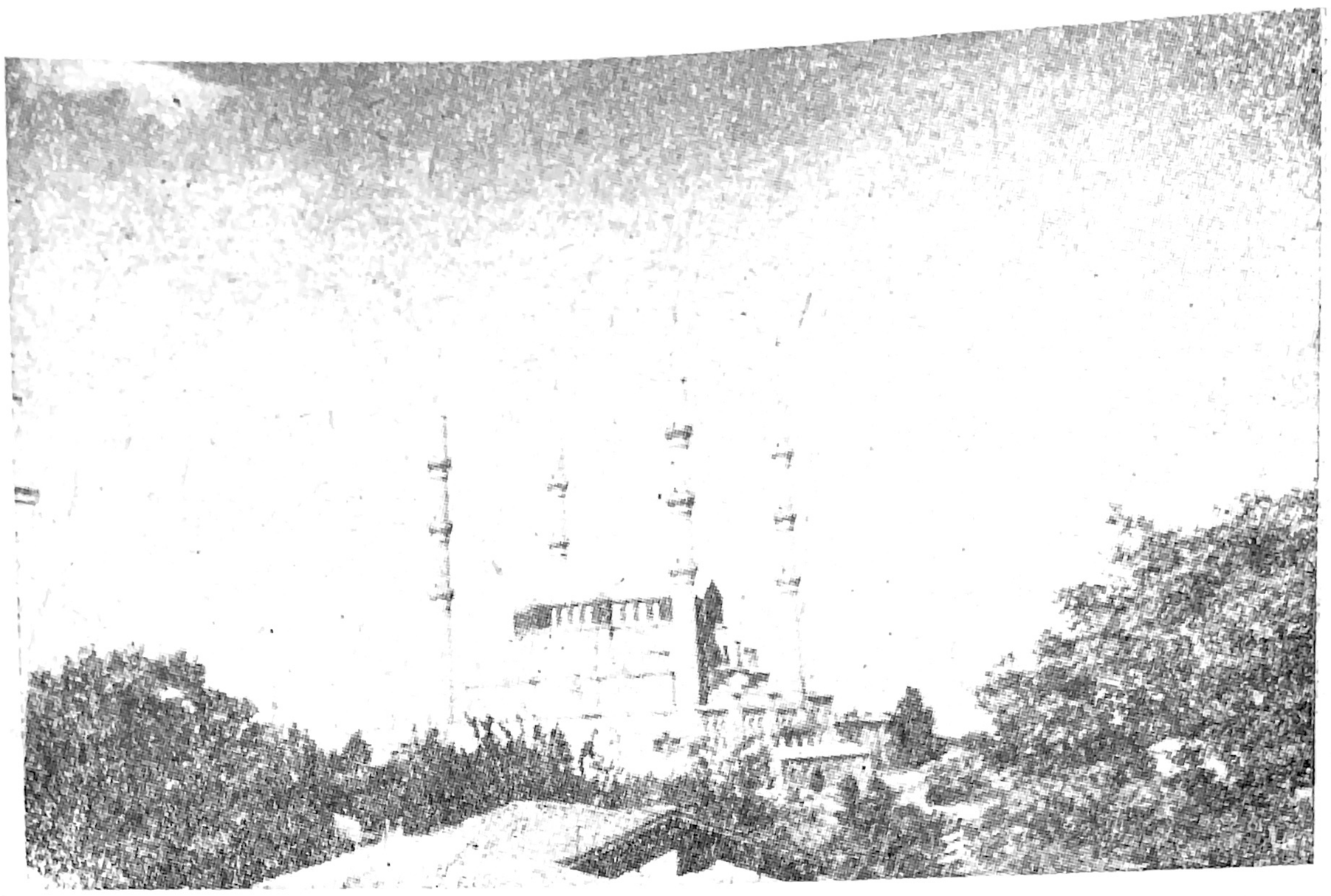

Bildiğiniz cihan mimarları var kuvvetlerini sarfetseler böyle azim bir eser binasından aciz kalacaklardır dediği Selimiye

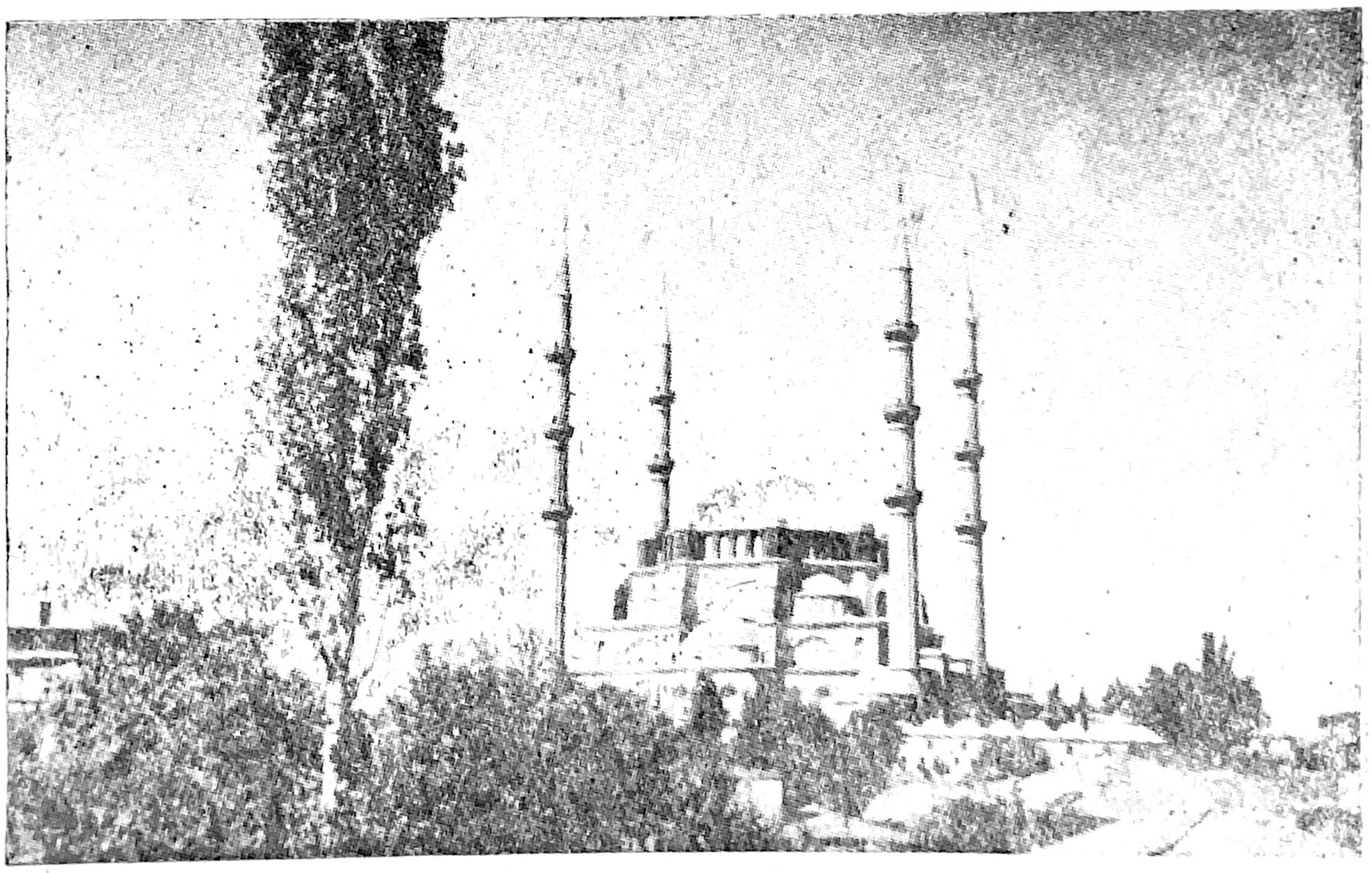

Kürenin en güzel bir parçası olan Edirnenin minyatürle işlenen Selimiyenin uzaktan görünüşü

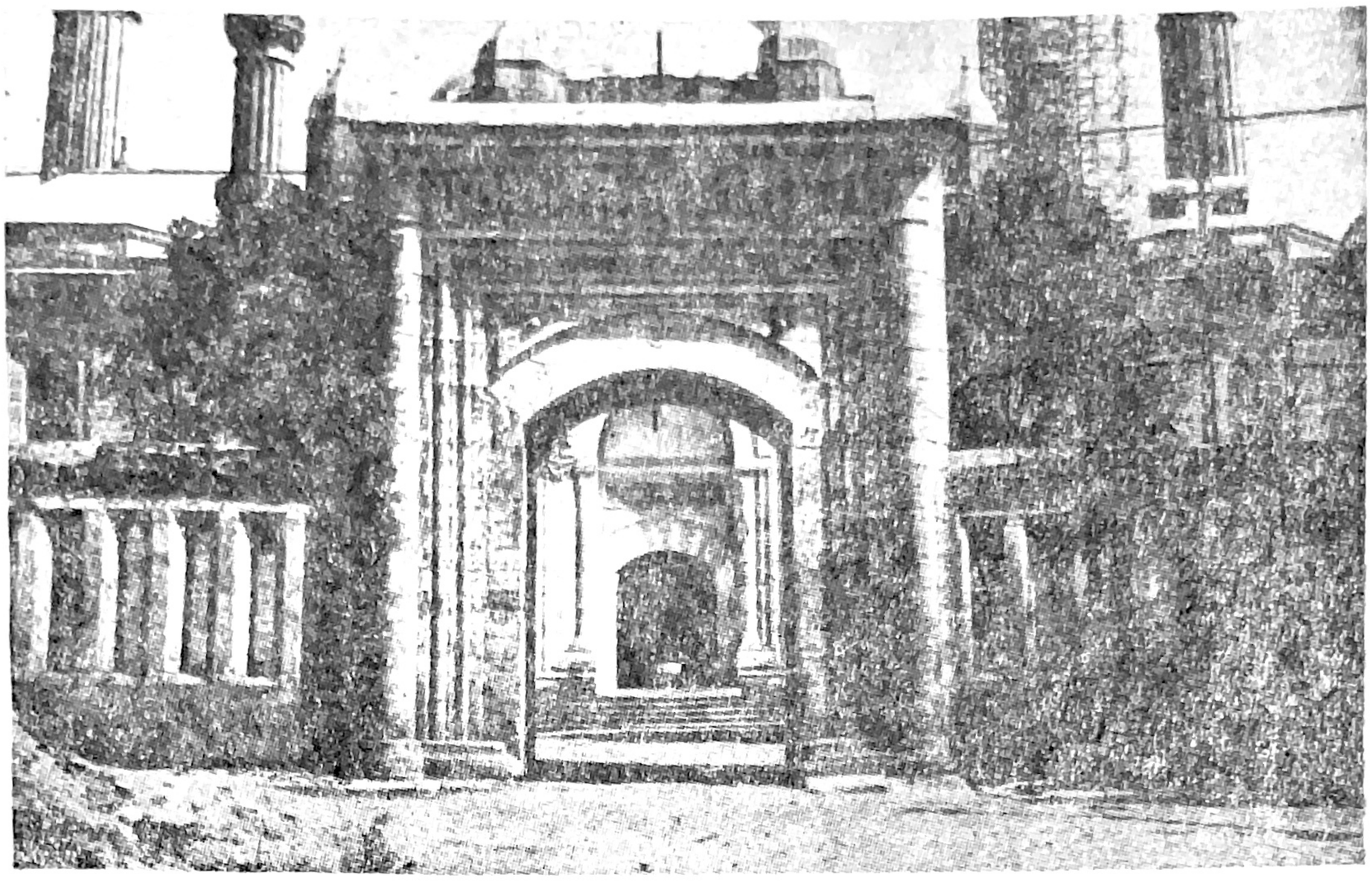

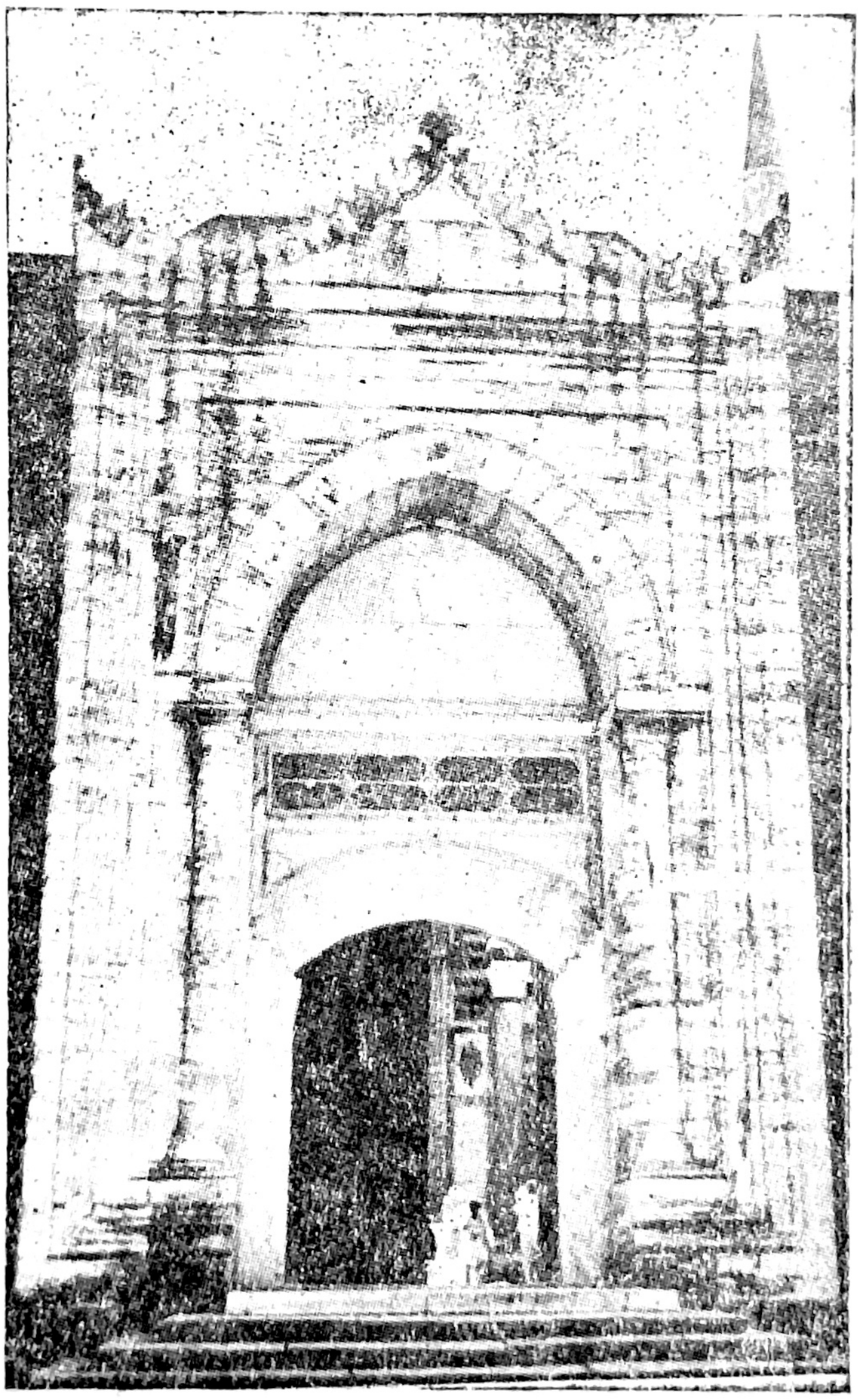

Önünde herkezi eğilmeye mecbur eden Selimiyenin birinci büyük kapısı

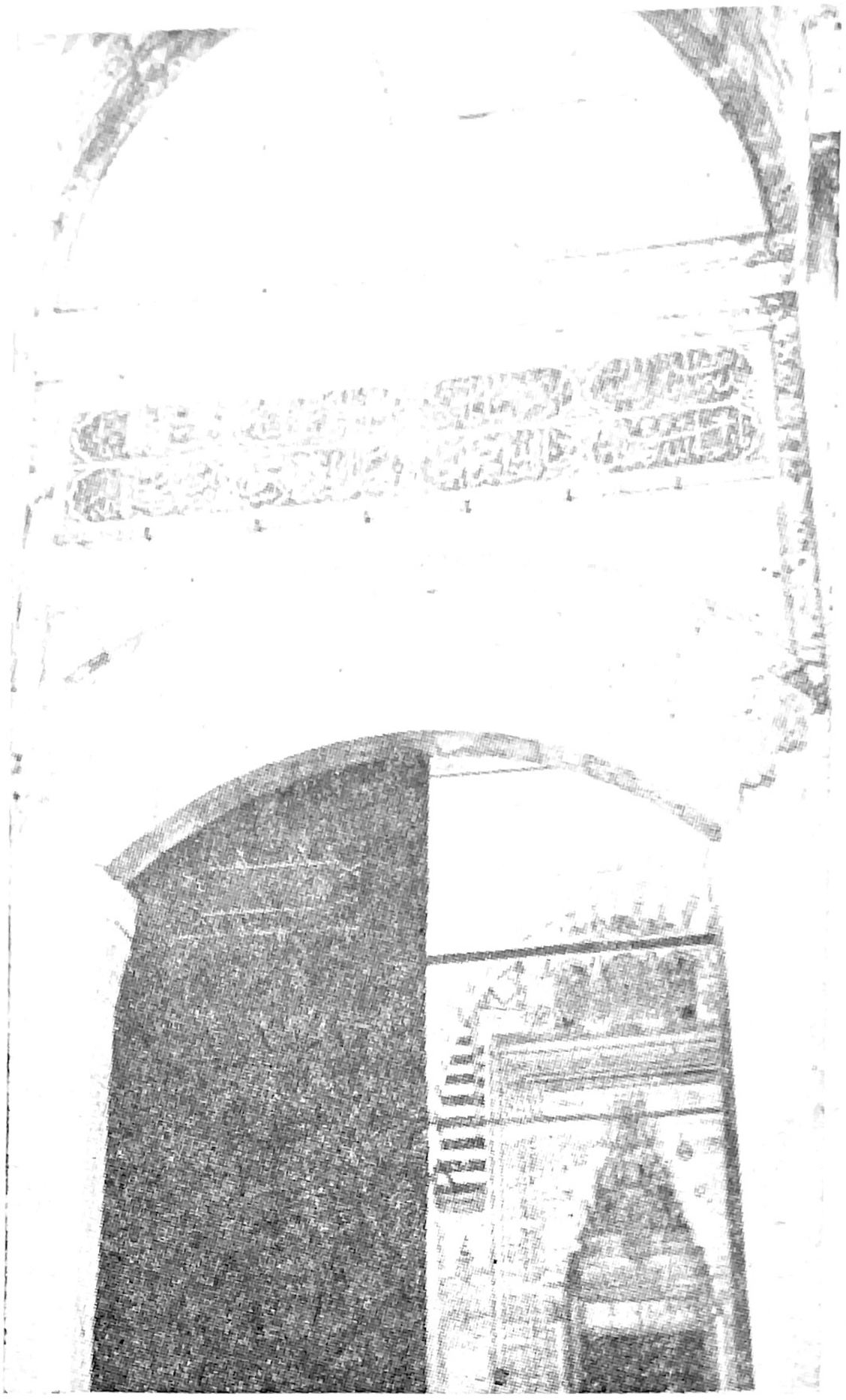

Selimiyenin temeli atıldığı ve bitirildiği tarihleri başında taşıyan ikinci büyük kapısı

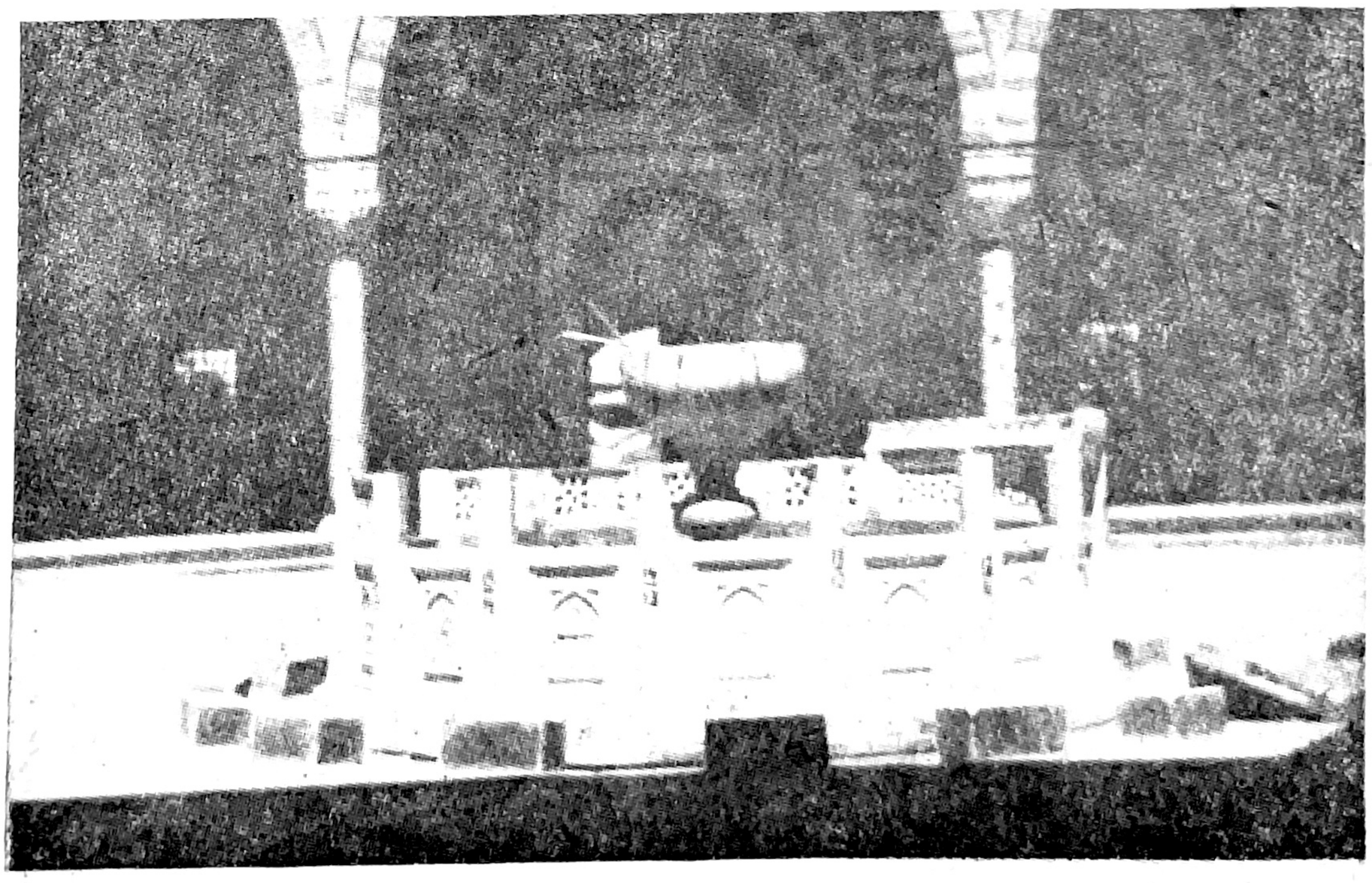

Selimiyenin süt gibi mermerden işlenen eşsiz şadırvanı

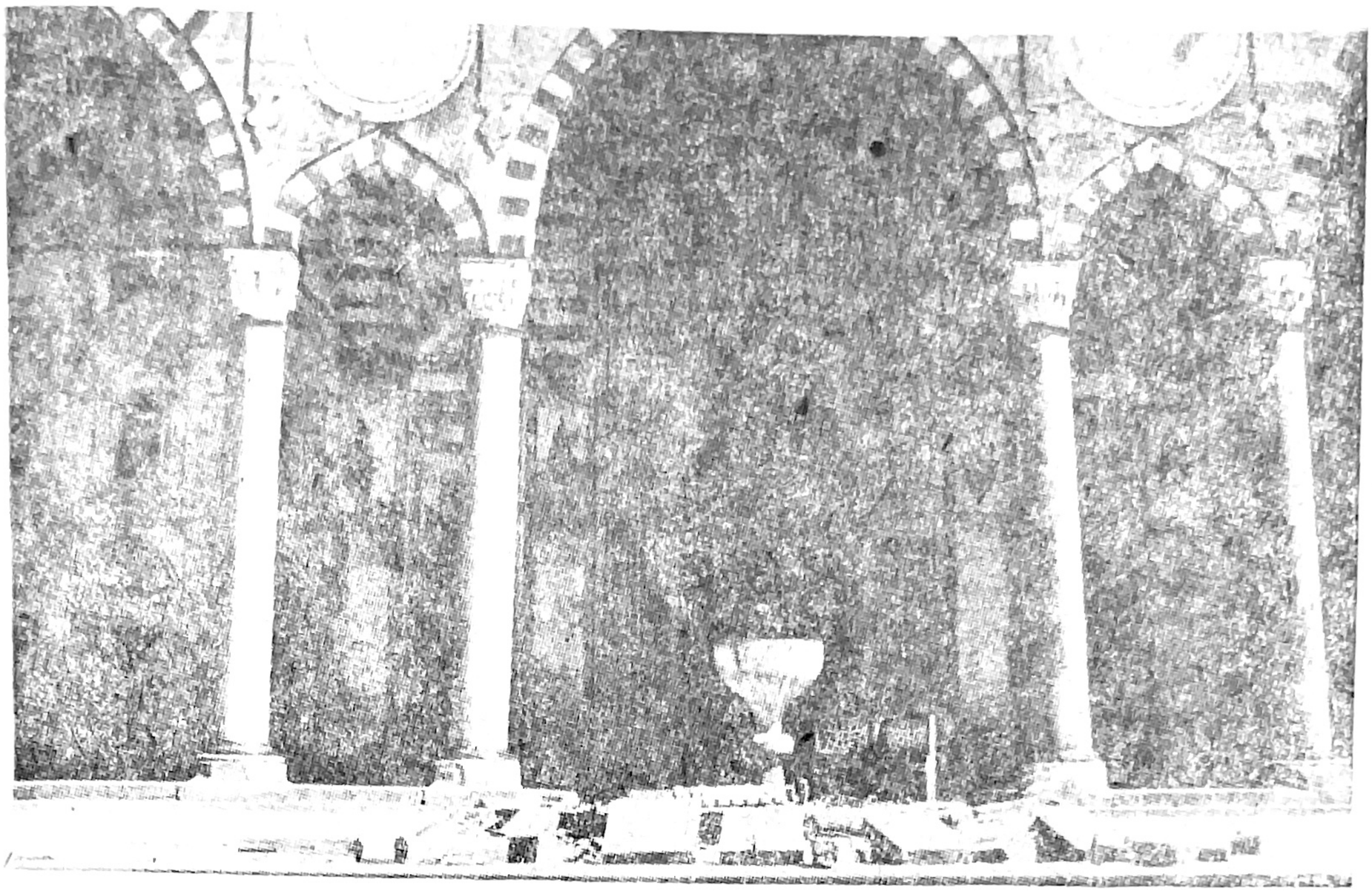

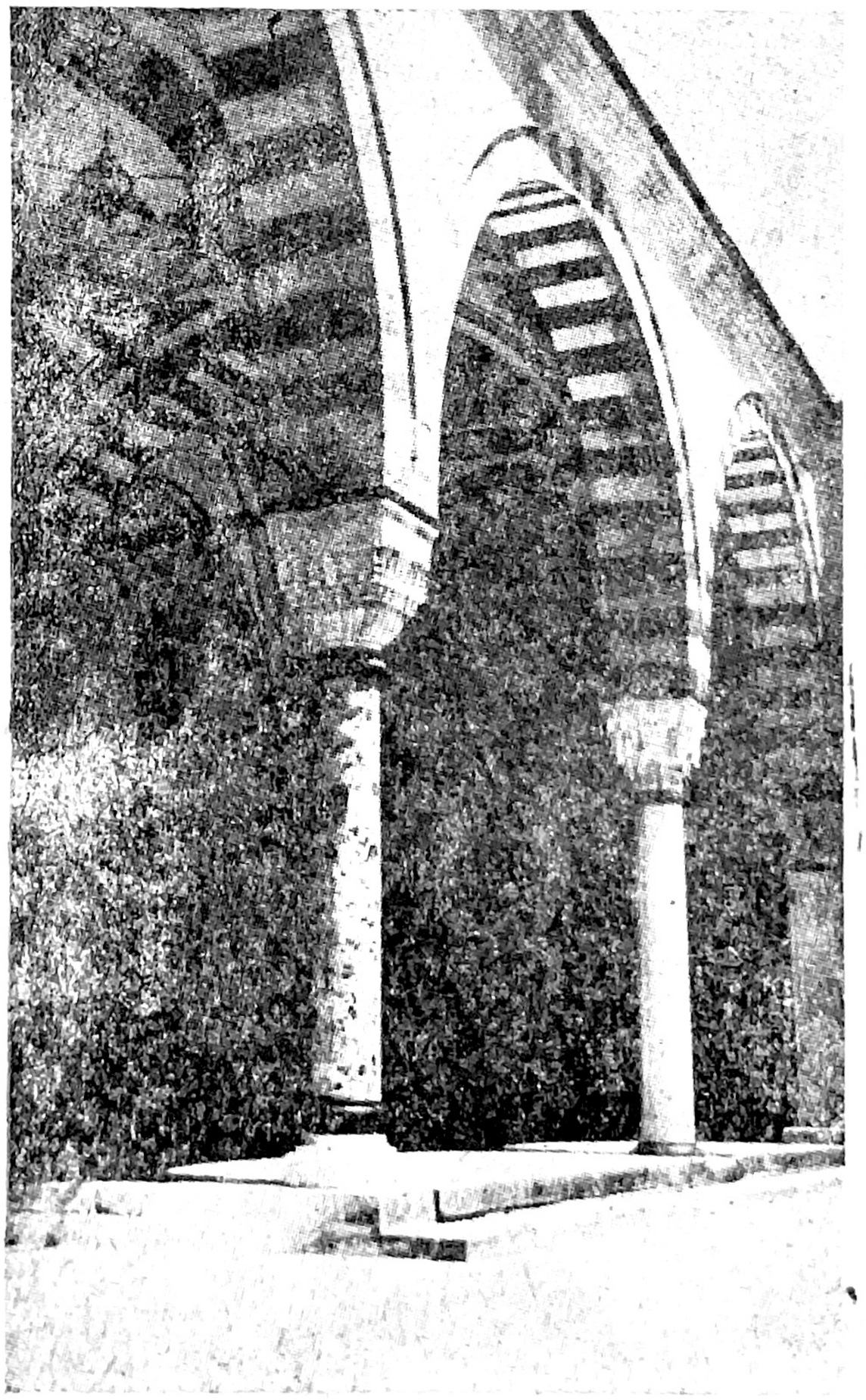

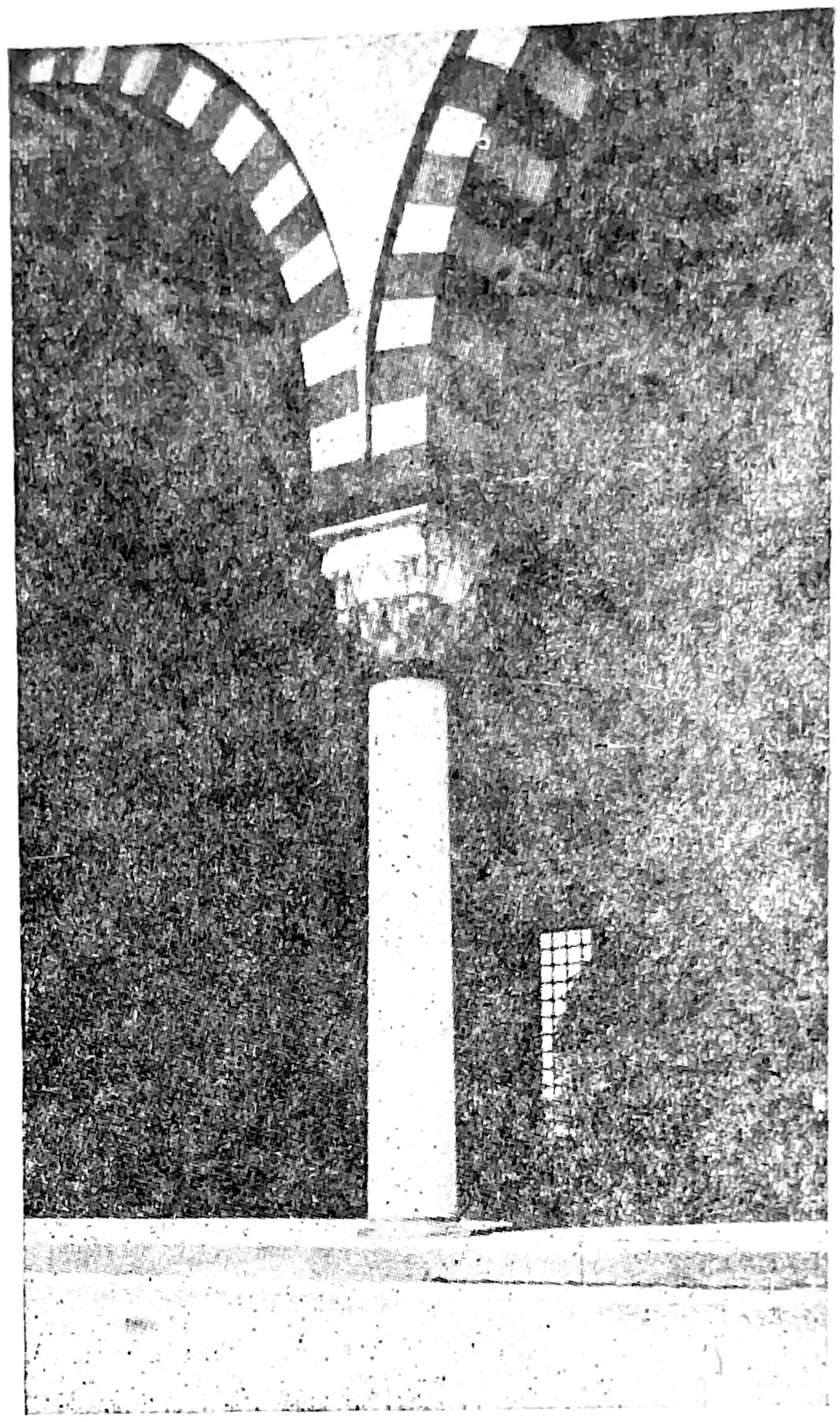

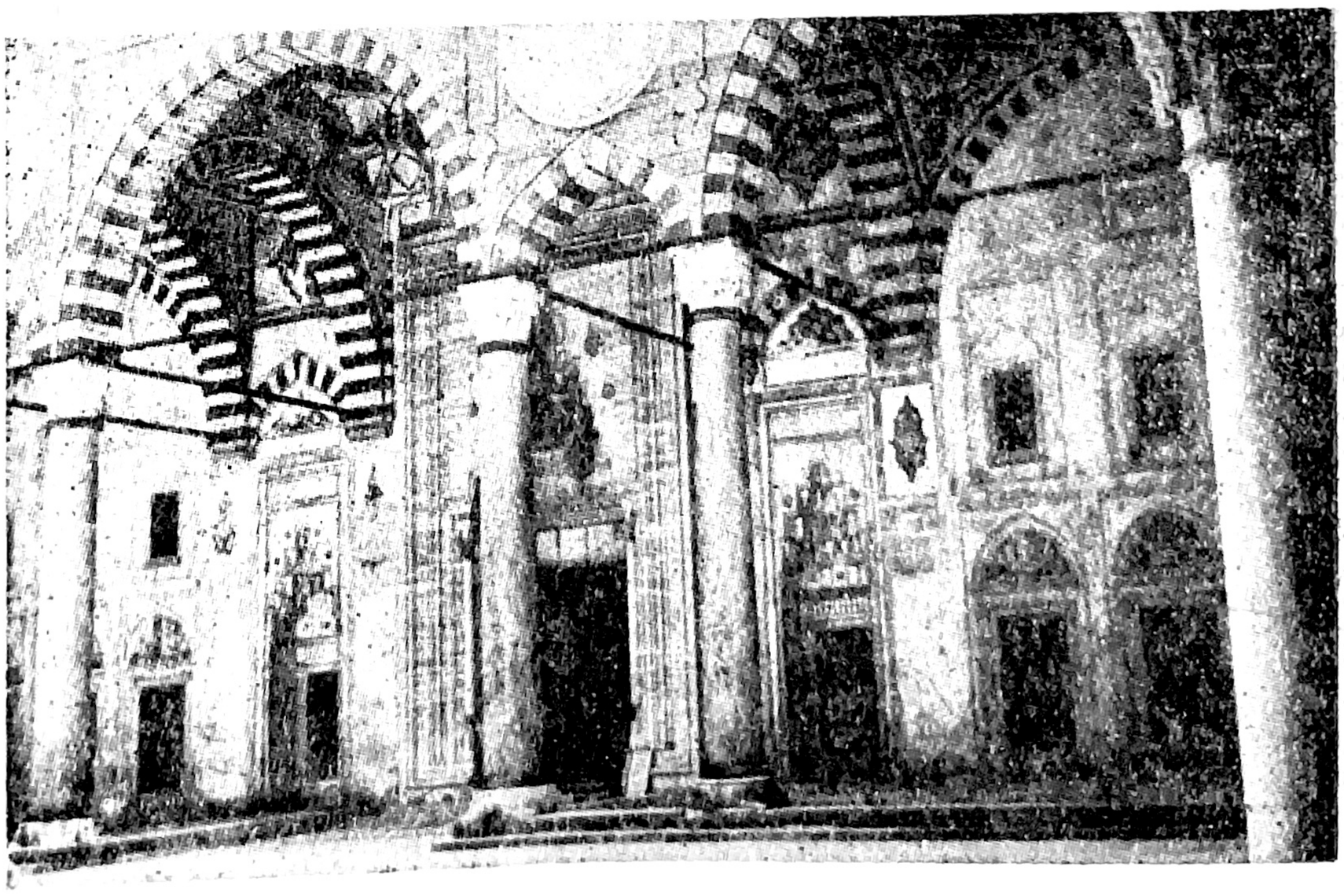

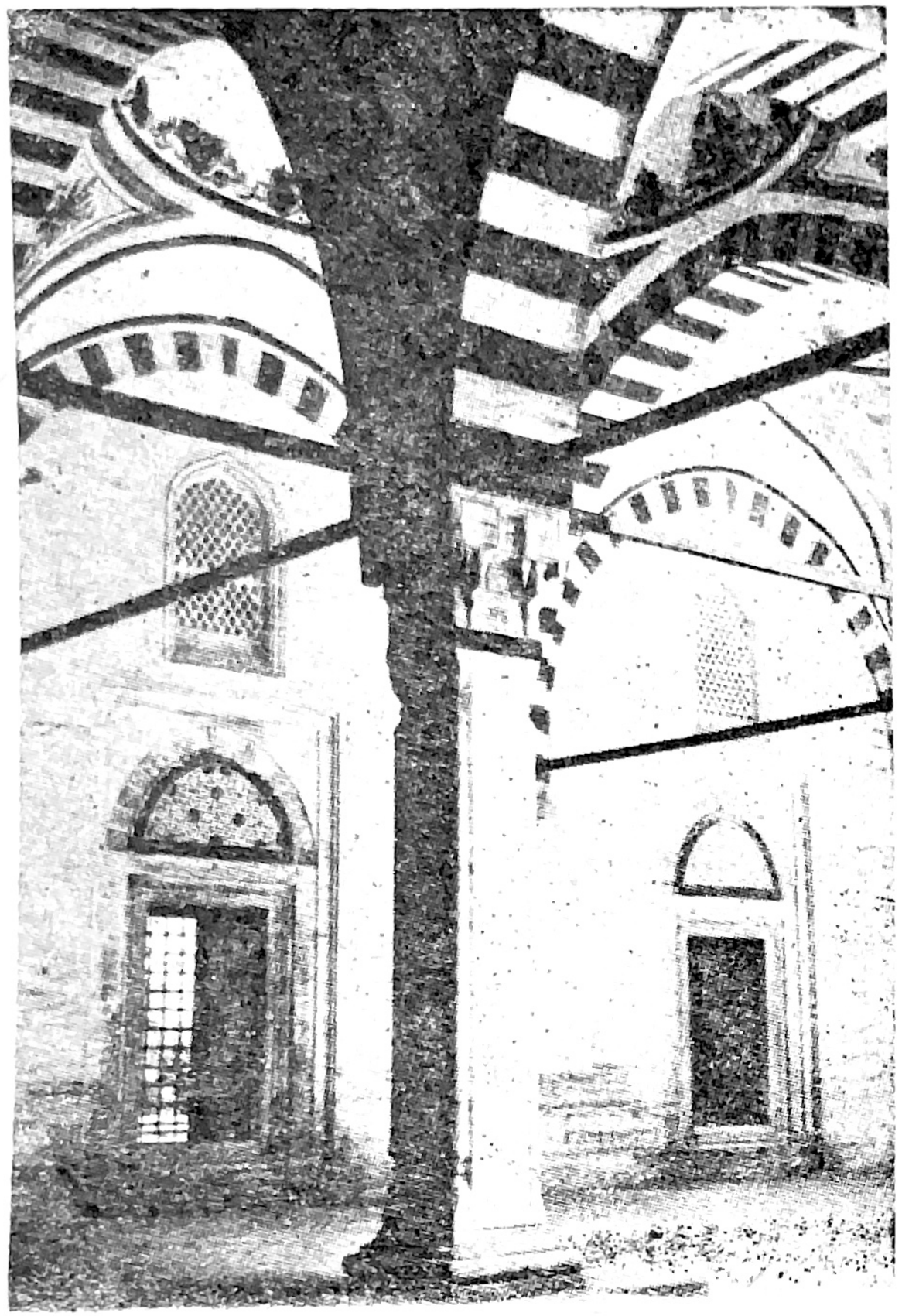

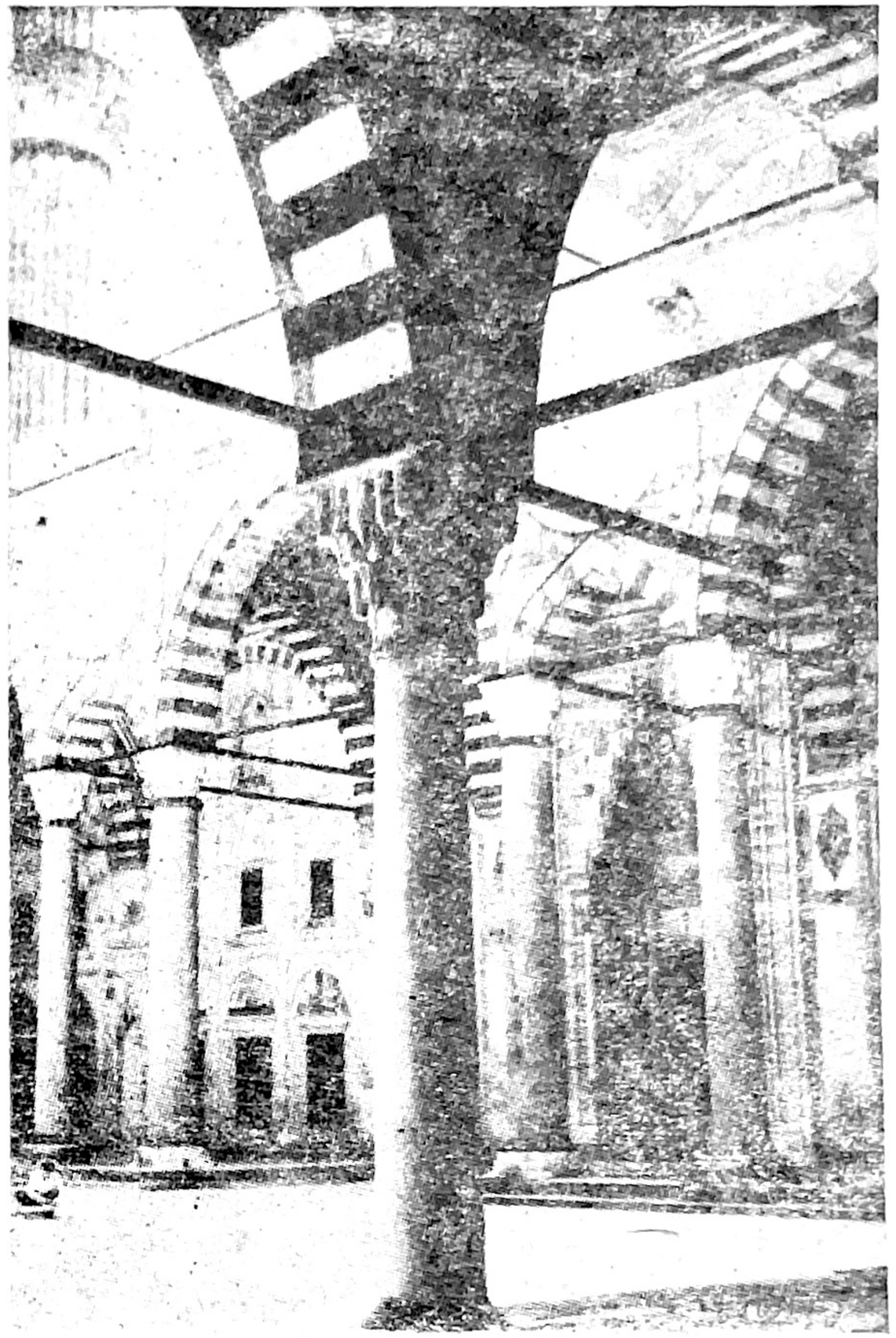

Sanatkârlara parmak ısırtan sütunlar, başlıklar, kemerler, kubbeler

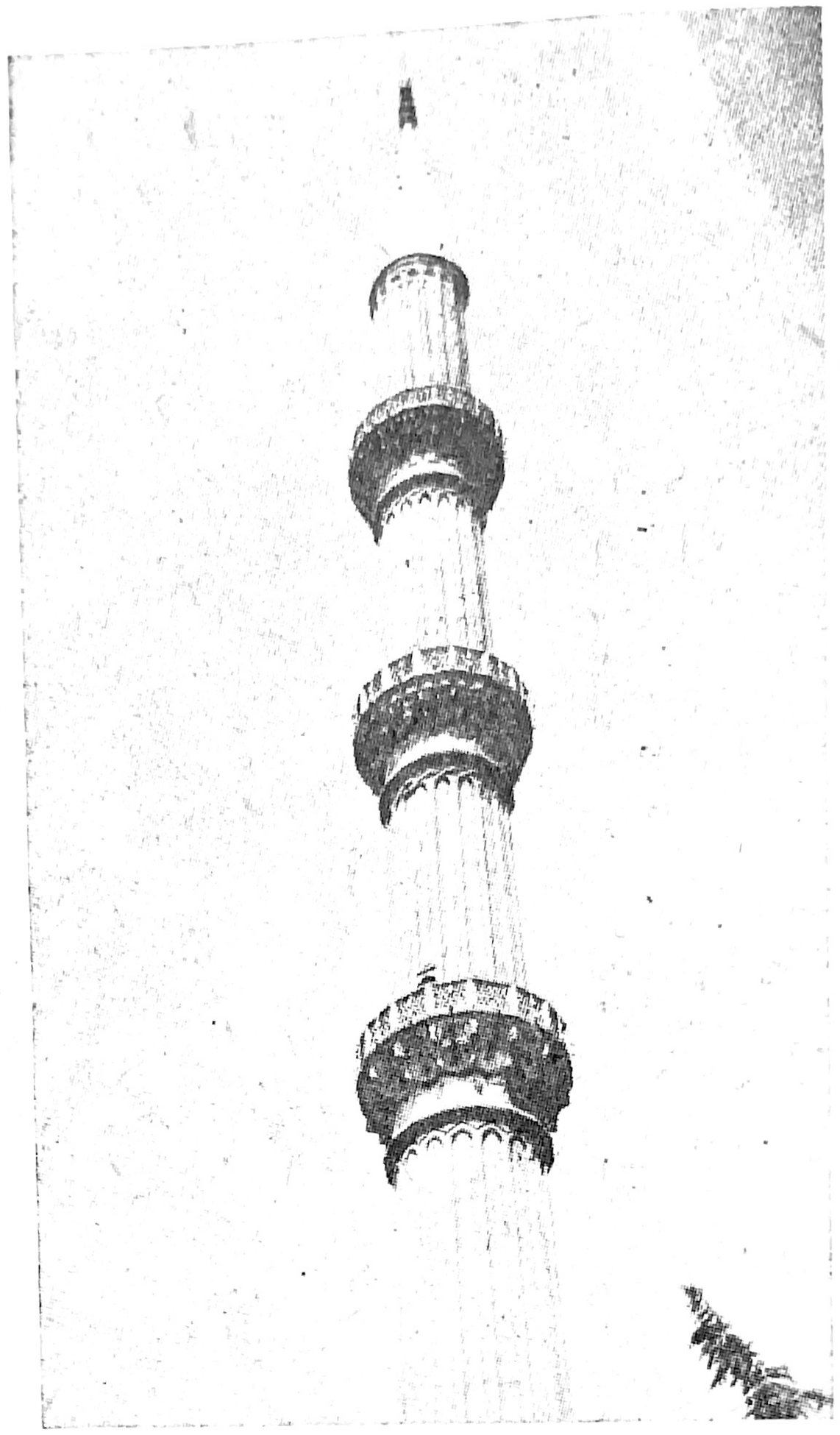

Selimiyenin meşhuruâlem olan minarelerinden biri

Güngeçtikçe kıymeti artan Selimiyenin batı tarafındaki methâli

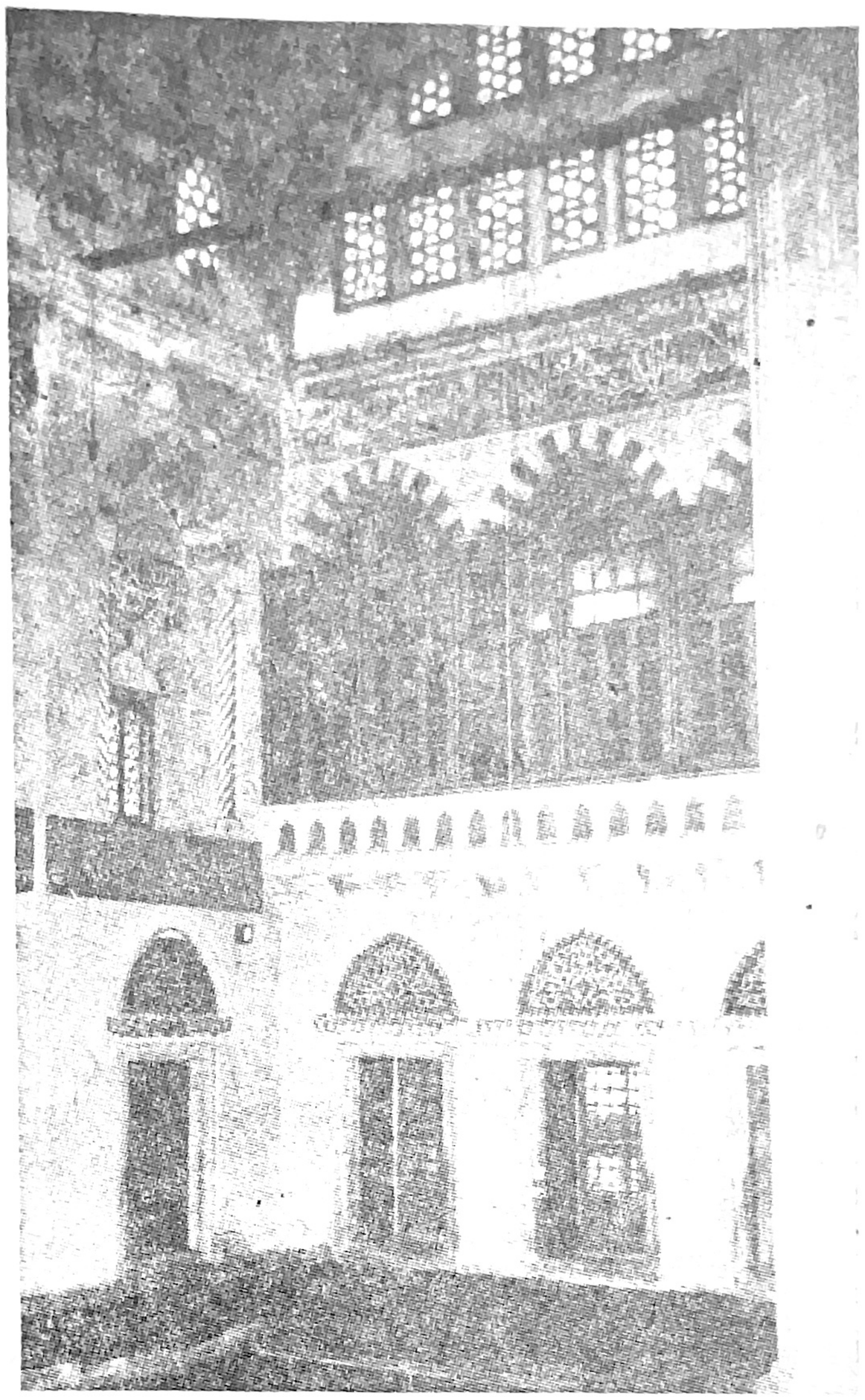

Türkün canı gibi koruduğu Selimiyenin Kütüphane kapısı harici görünüşü

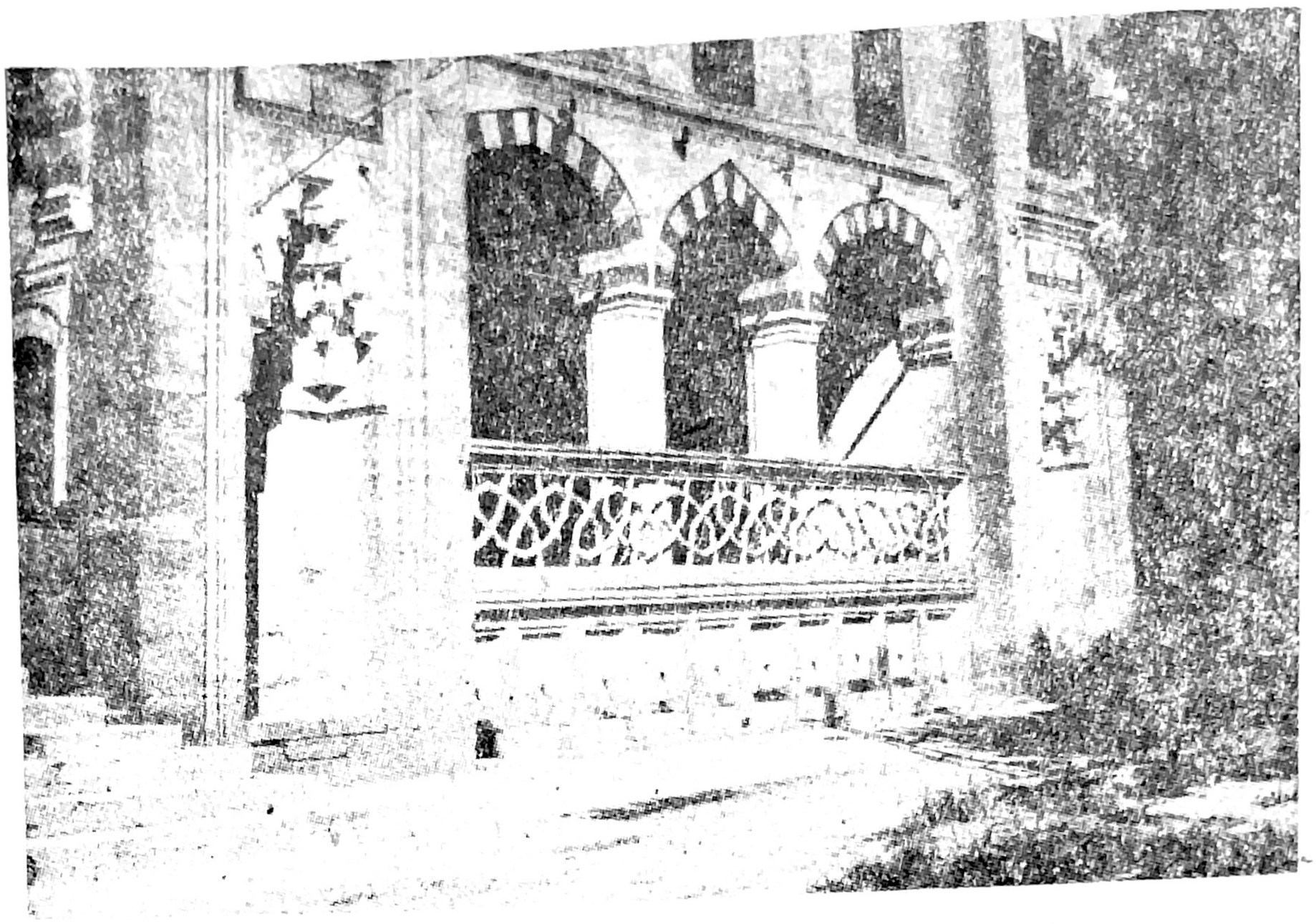

Kütüphane ve Hünkâr mahfilindeki dehlizlere yerleştirilen su hazineleri ve musluklar

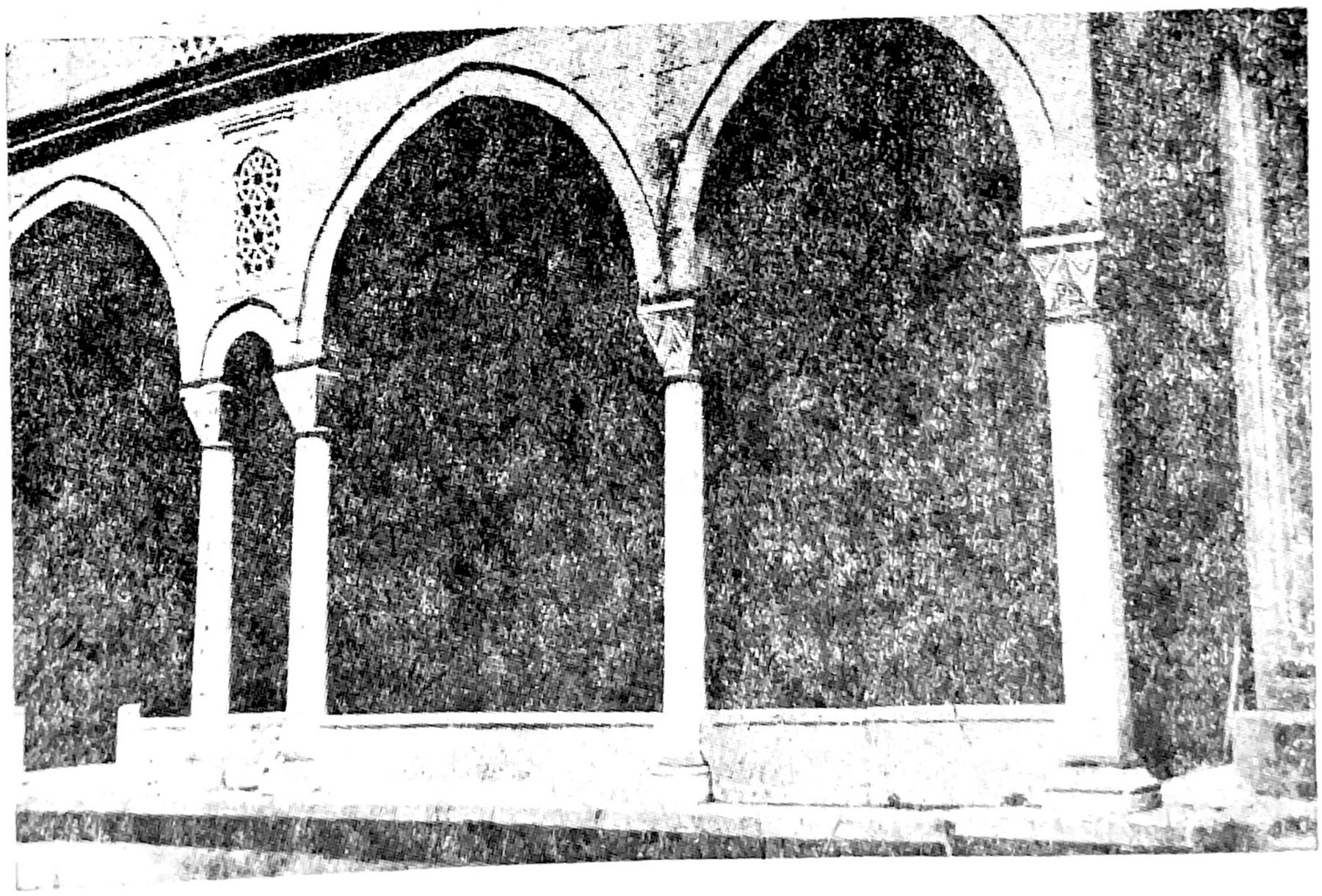

Selimiyenin arkasını süsleyen dehlizler.

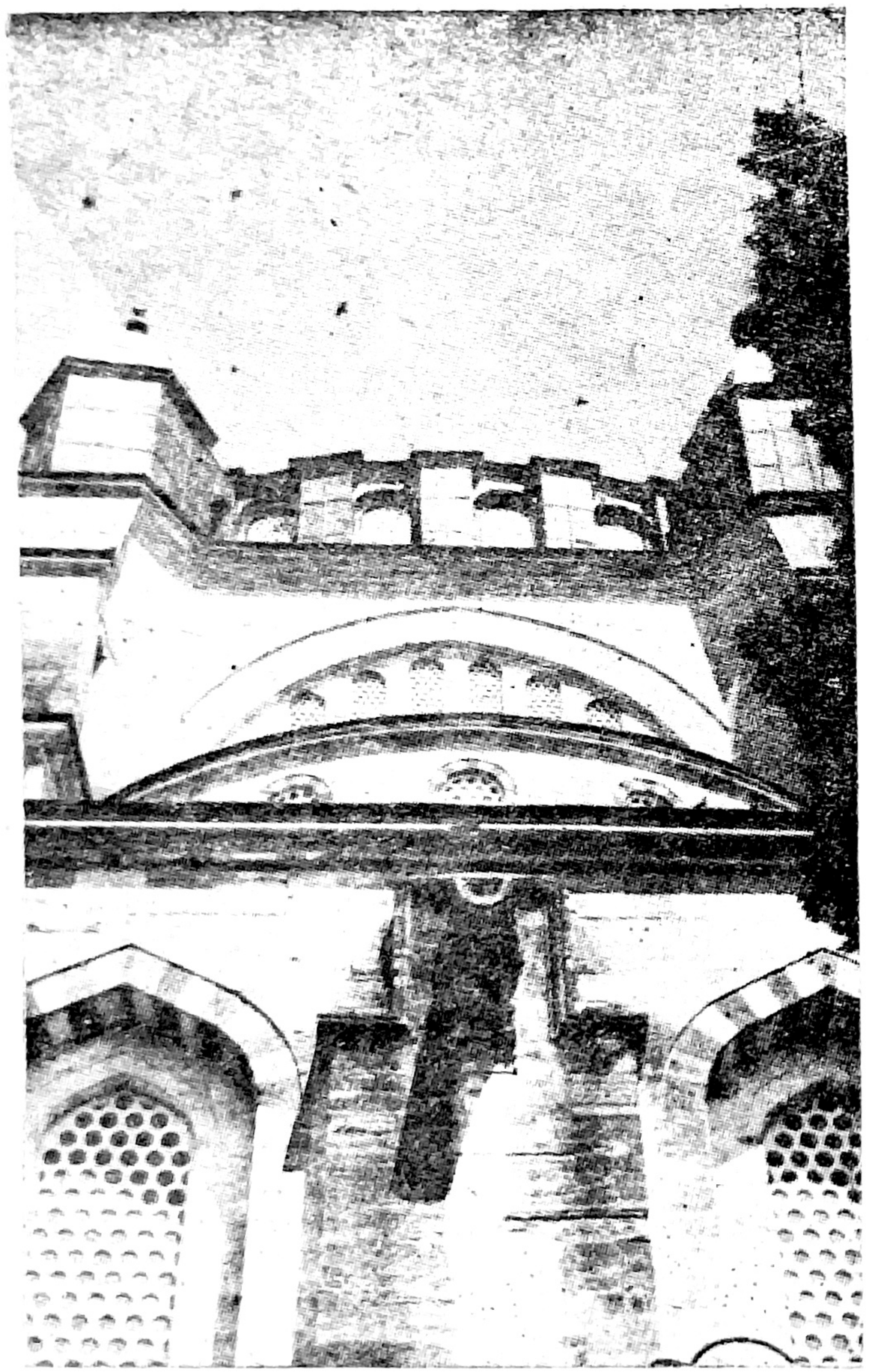

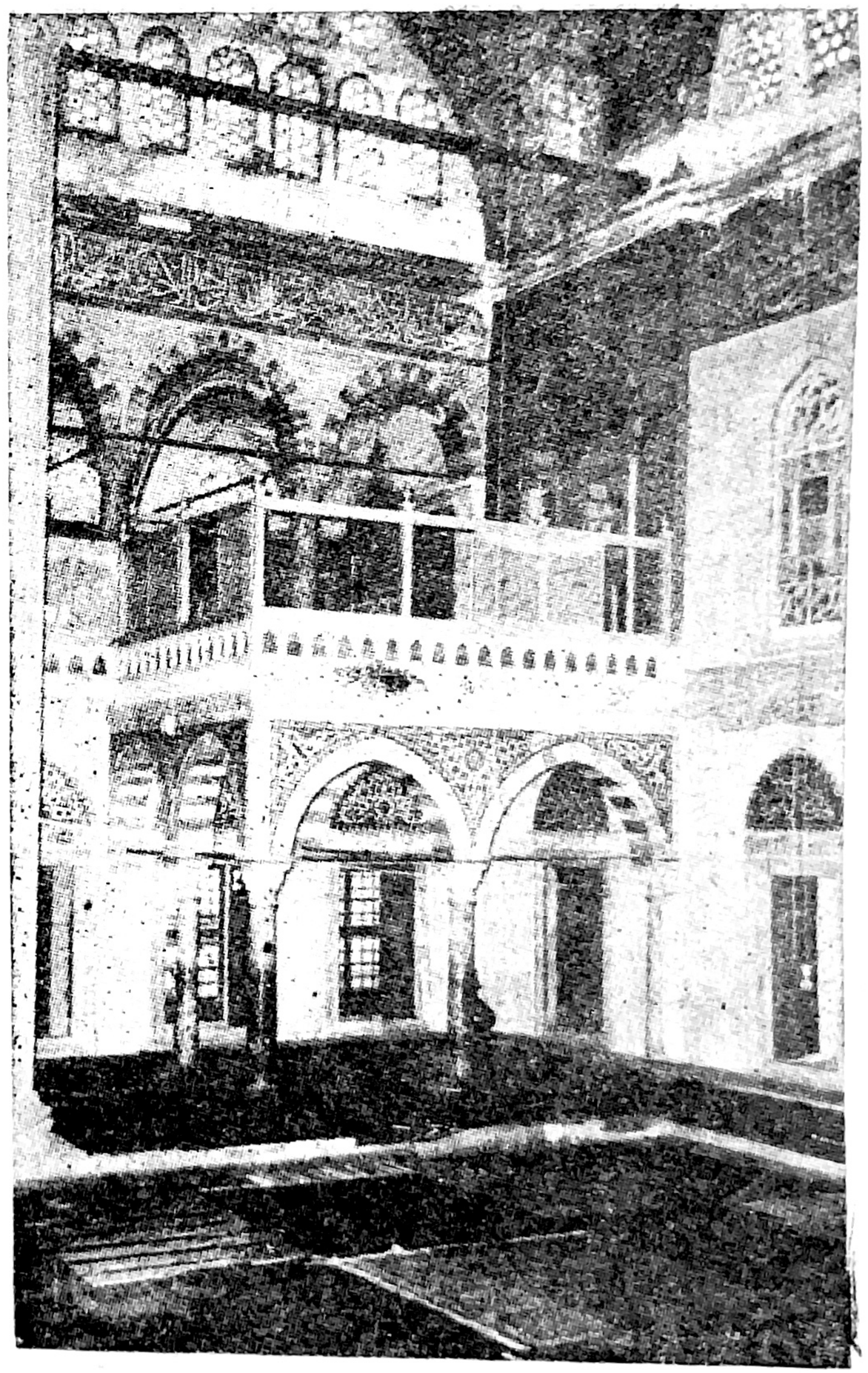

Ben Sinanın dehasından doğdum diyen mihrap arkası ve meşhur oluk

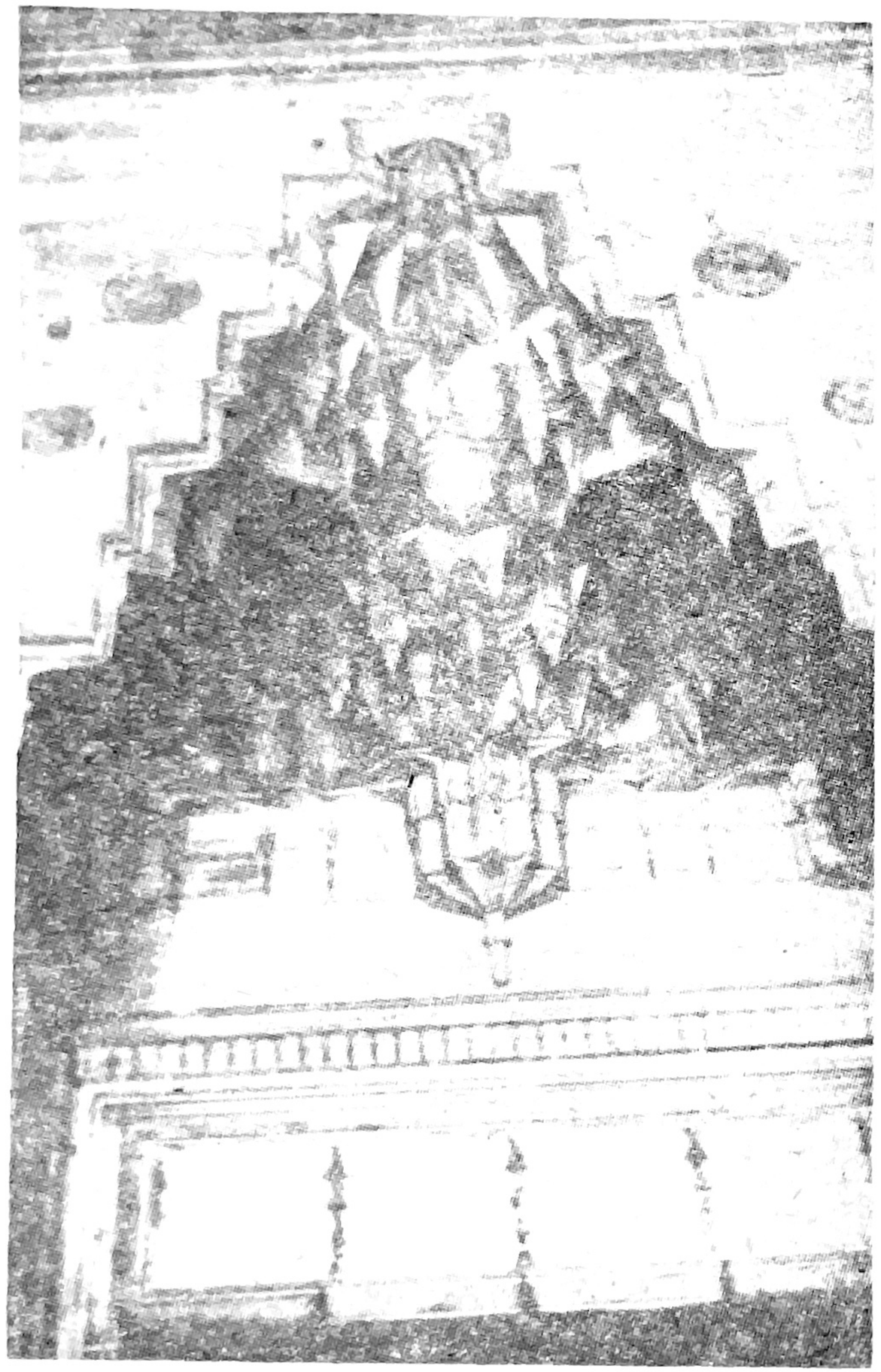

Meşhur san'at âlim müdekkiklerinden Gorlit'in «bu kul yapısı değildir» dediği azametli kapısı

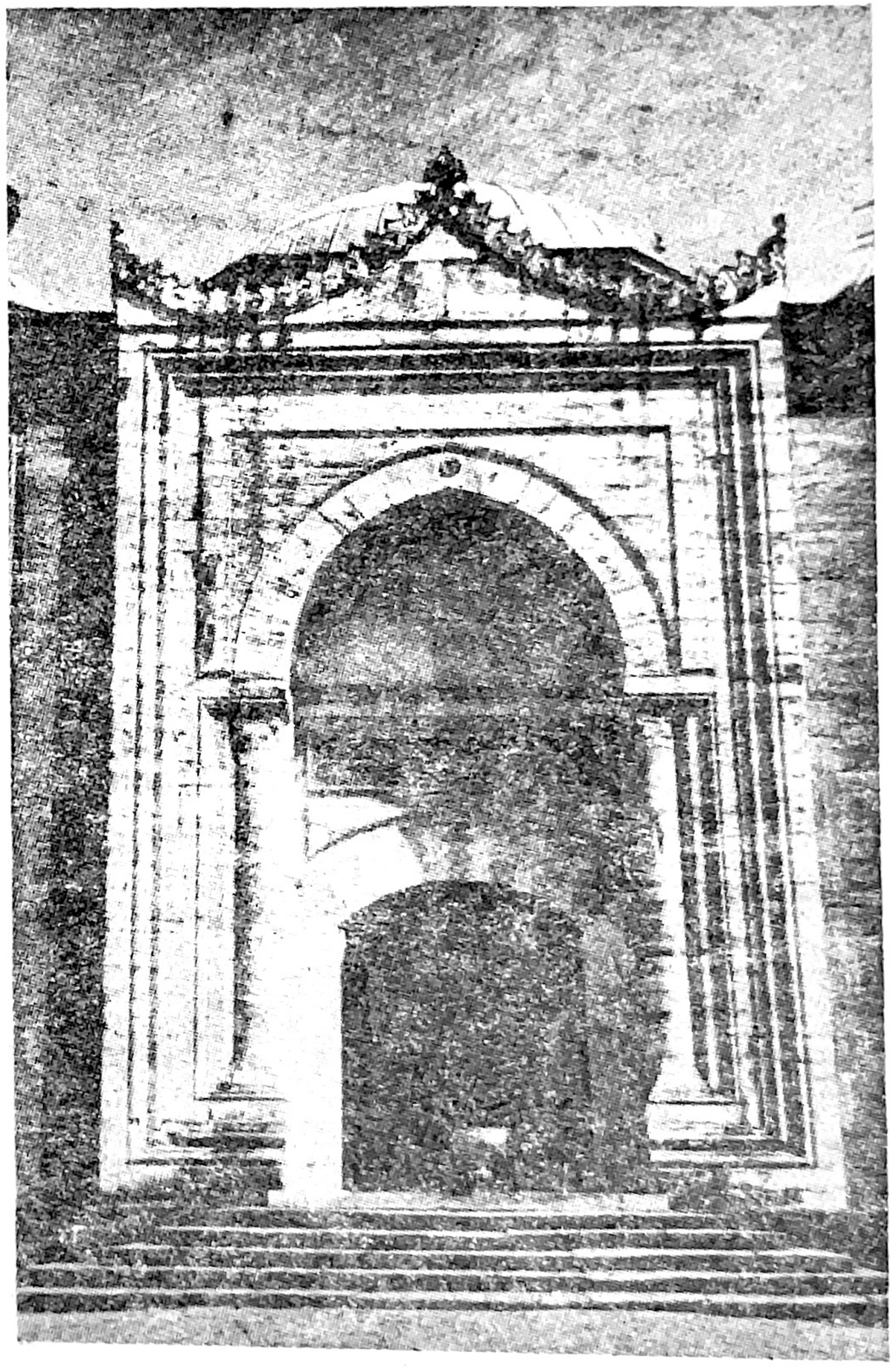

Mimarlıkta büyük inkilâp yapan Sinanın Selimiyedeki vücuda getirdiği Sultan Mahfilinin harici kapısı

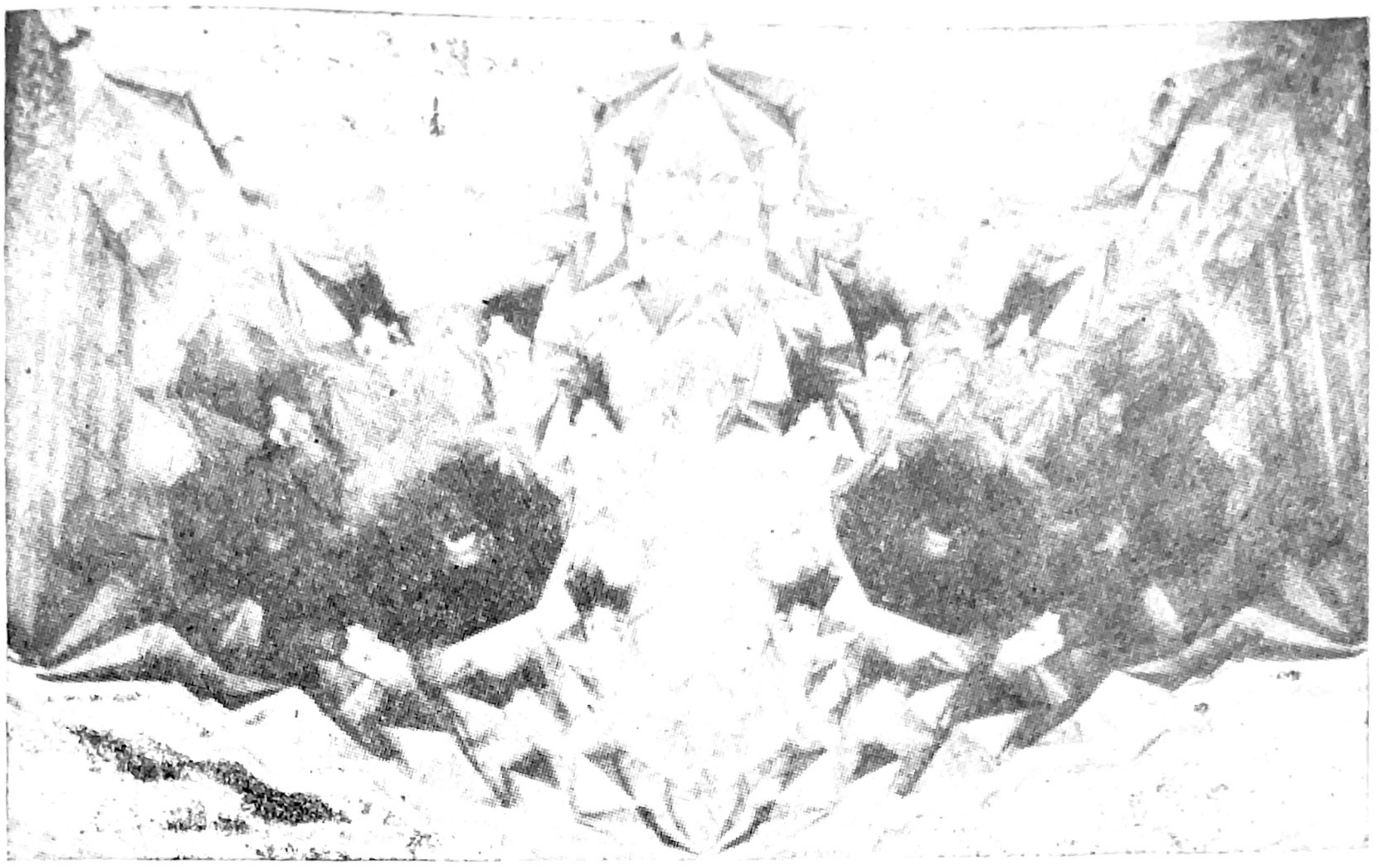

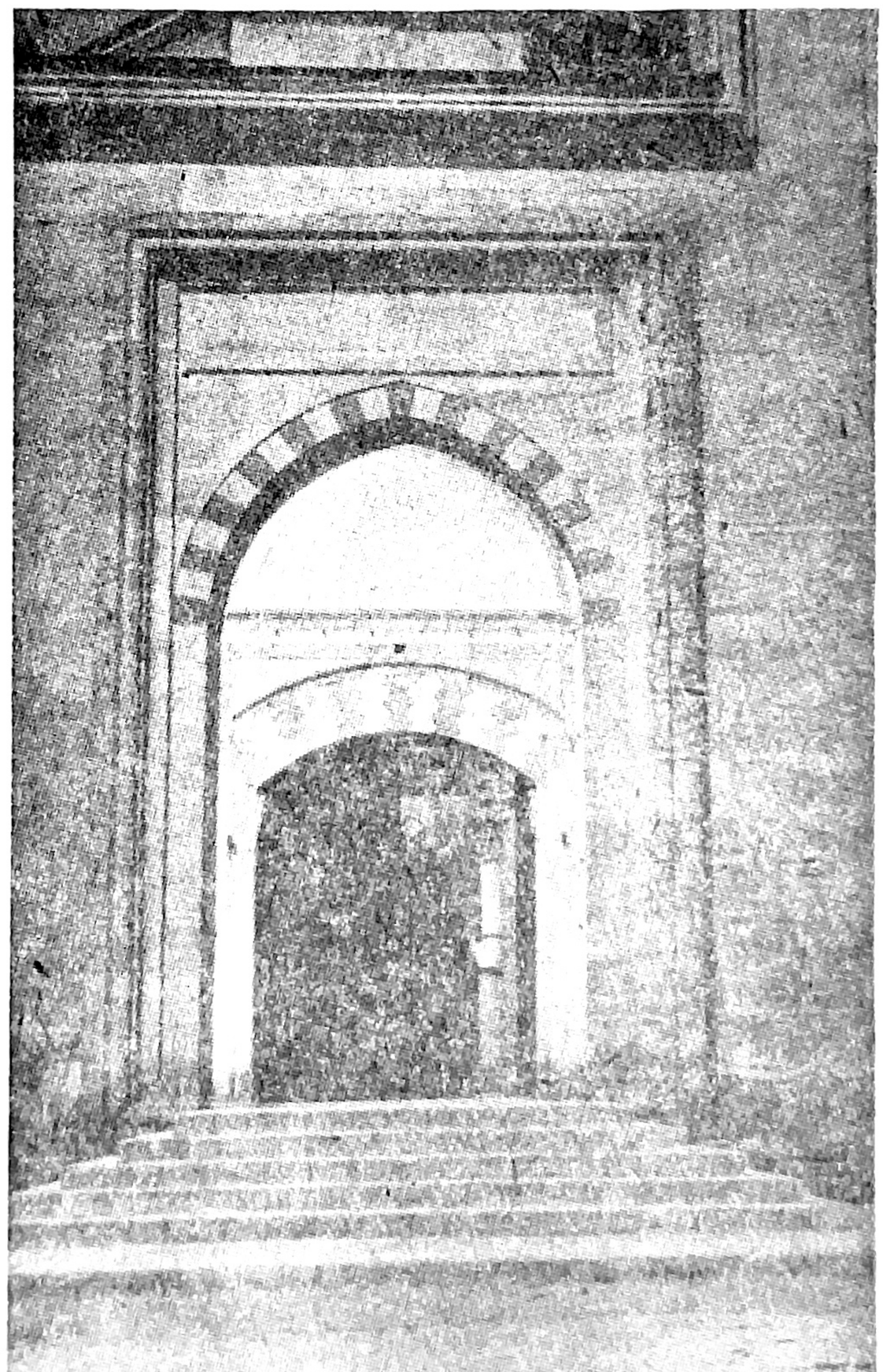

Sinanı Sinan yapan emsalsiz Orta Kapı Kanatlarından biri

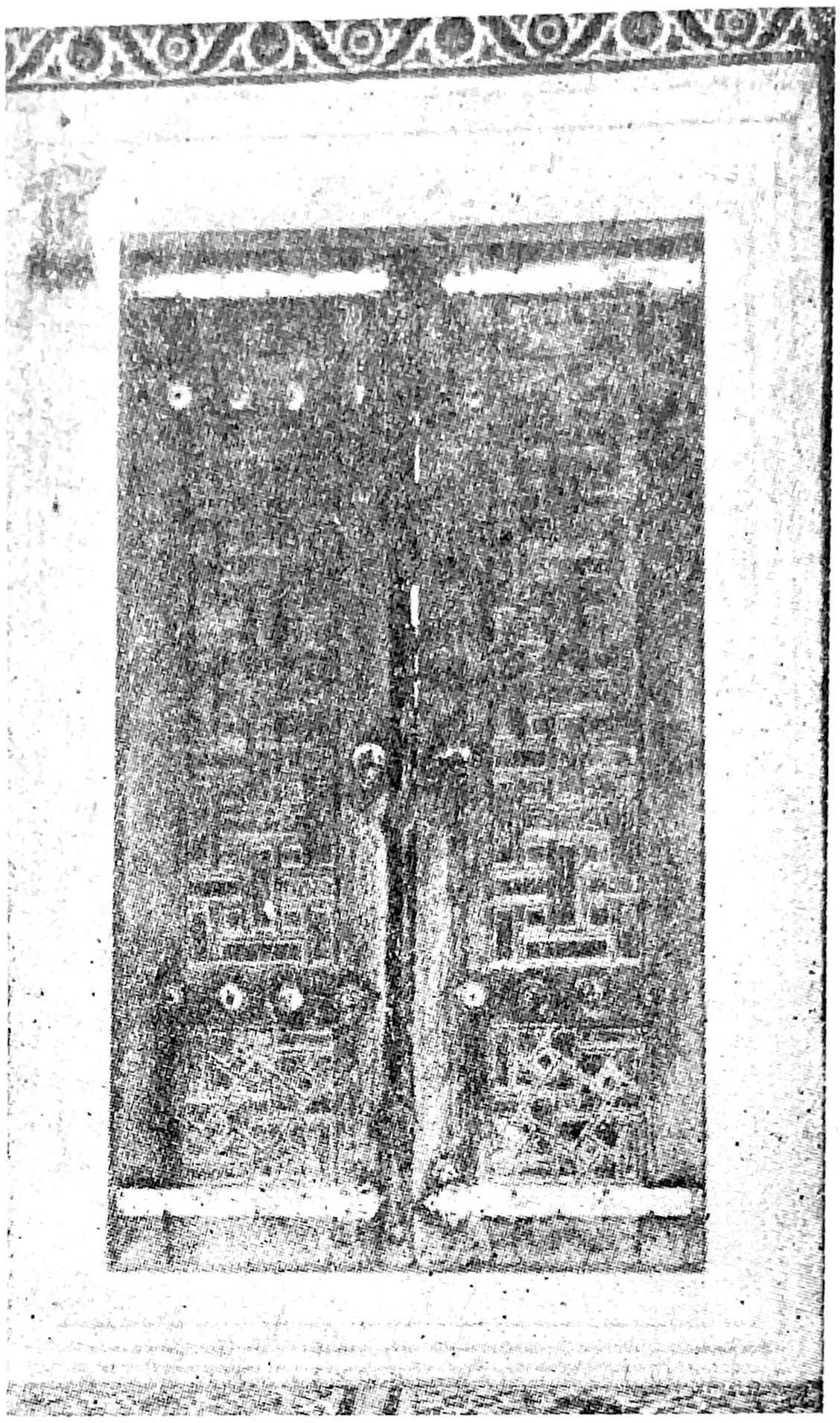

Selimiye'nin çok ince işli, geçme yan Kapı Kanatlarından biri

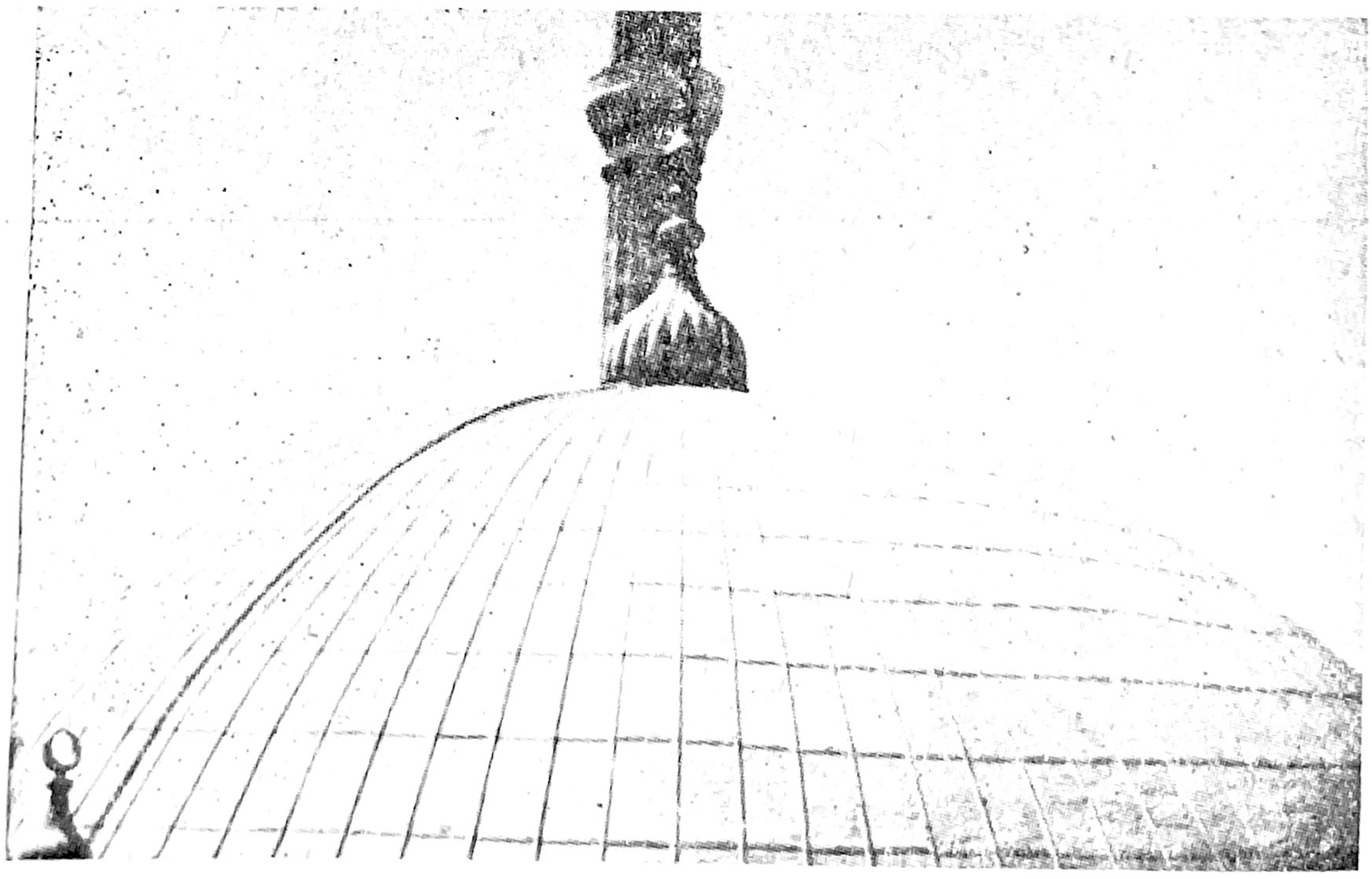

İlâhi bir mabet olduğu kadar Türk San'at ve medeniyetinin ne gibi şahikalara yükseldiğini gösteren Selimiyenin büyük Kubbesi

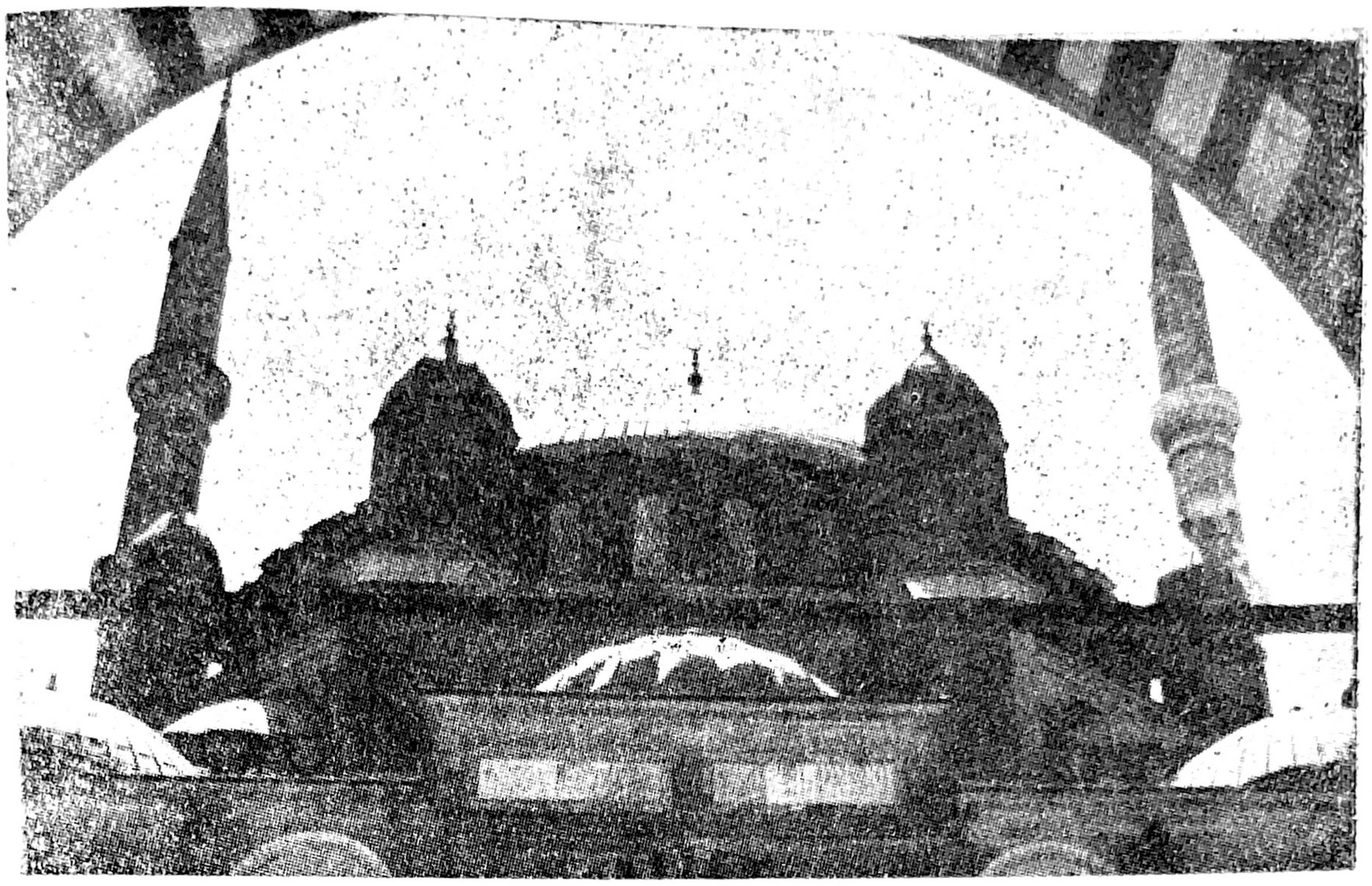

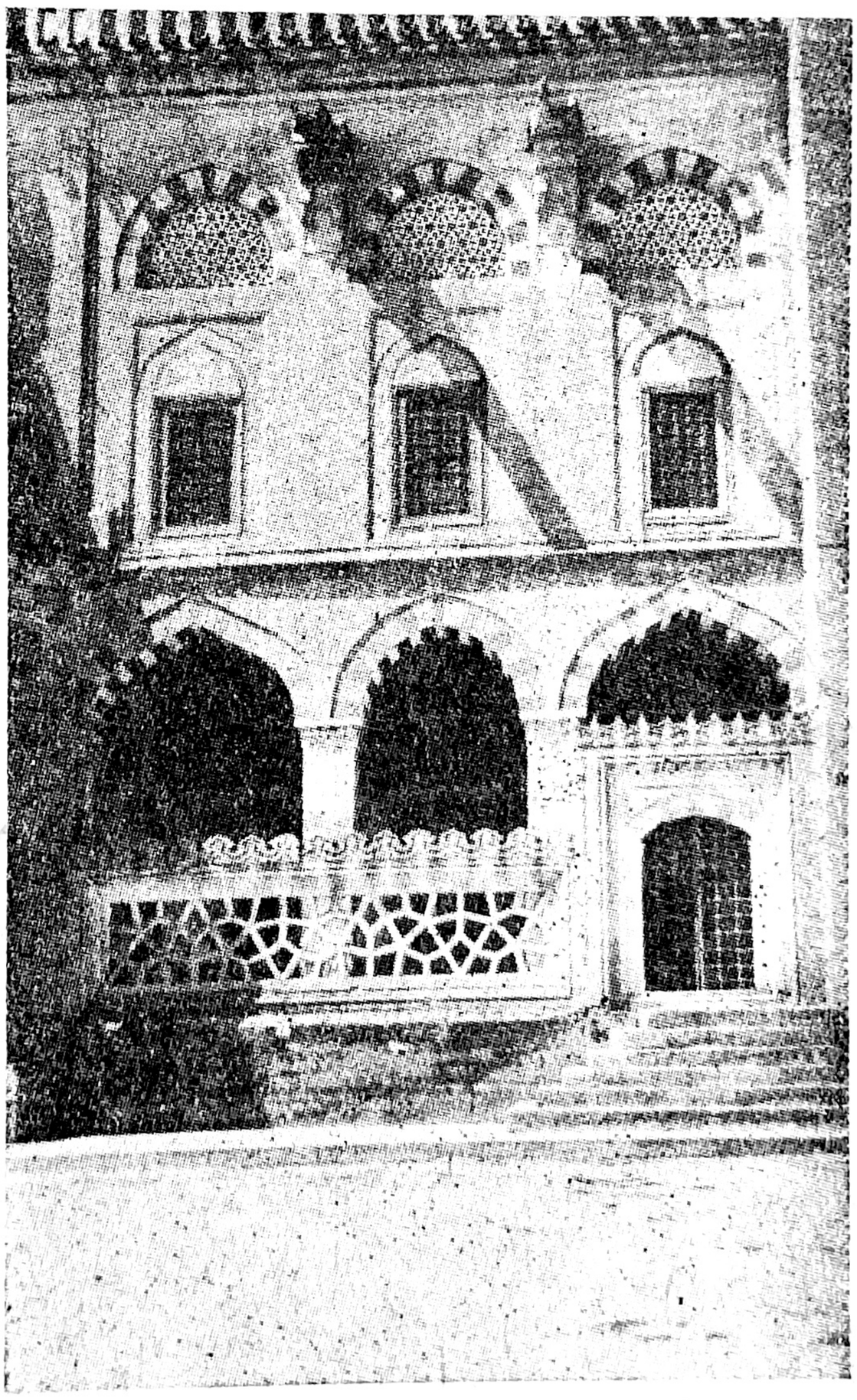

Sihirli tesirile bütün san'at âlemini kıvrandıran Selimiyeye içinden bir bakış

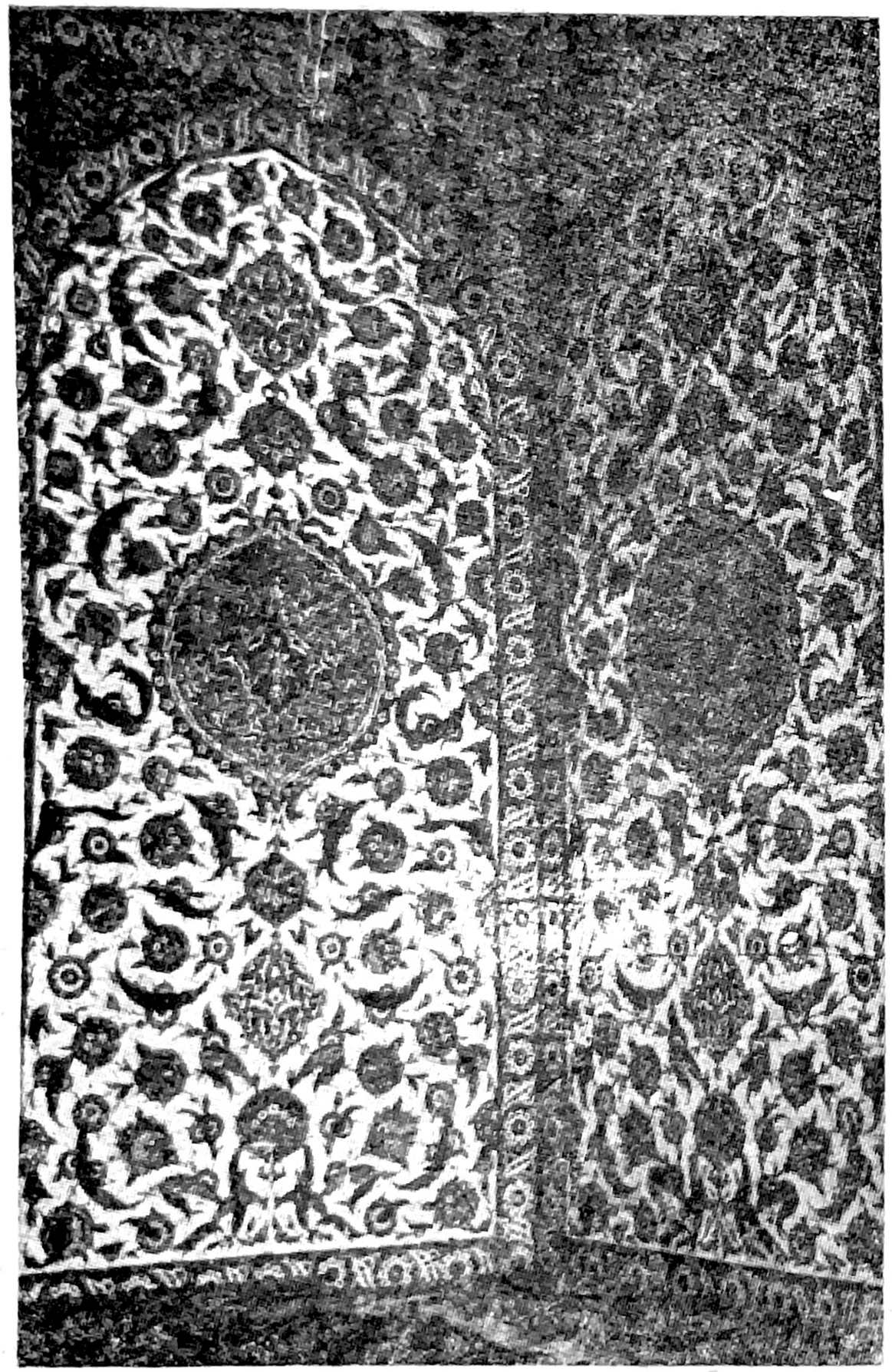

Türkün zekâsını Sinan vasıtasile medeniyet âlemine yayan Selimiyenin içindeki çini tezyinatı

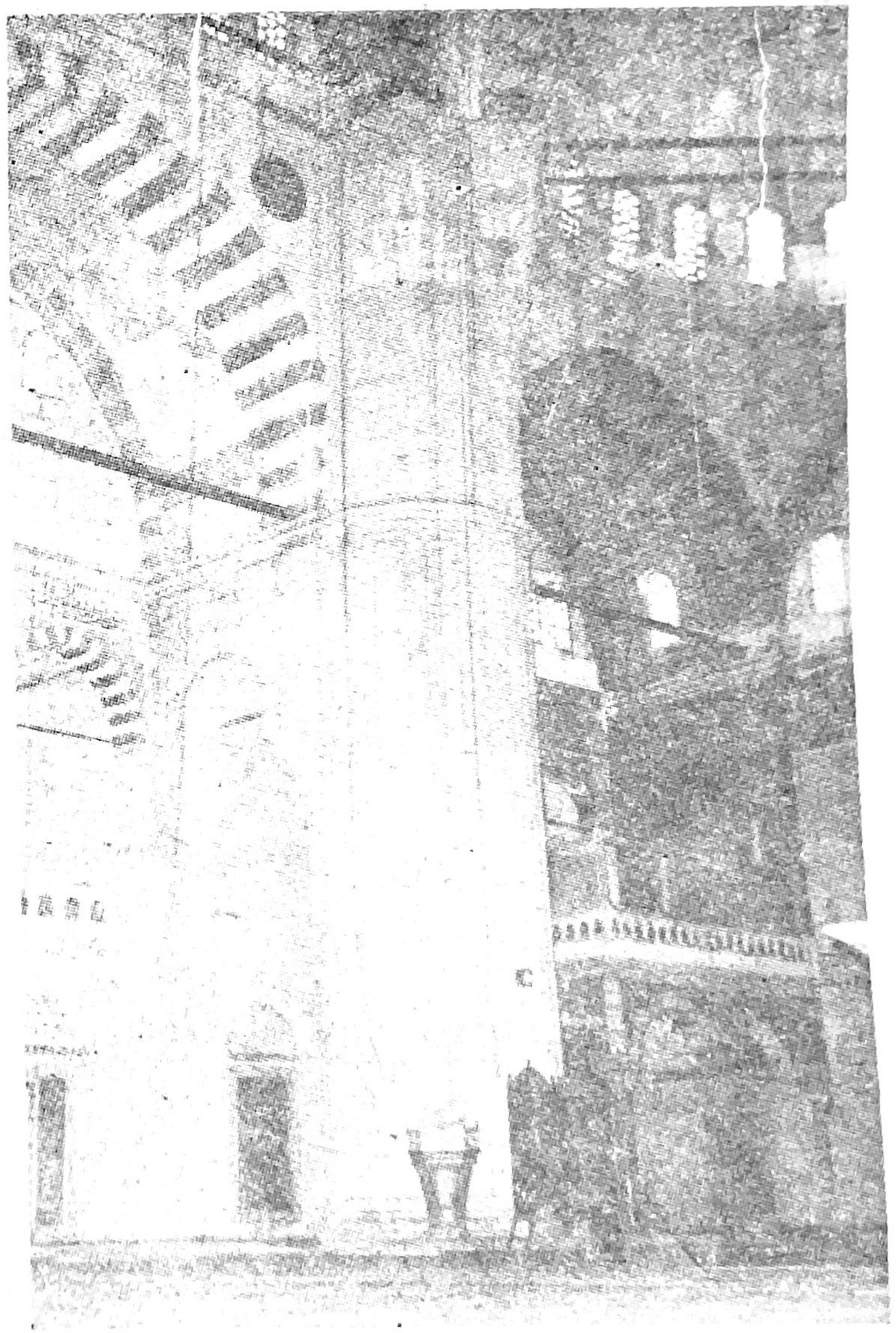

Yanından geçenleri içine çeken, içine girenleri kendinden geçiren Selimiyenin içindeki büyük sütun ve başlıklardan biri

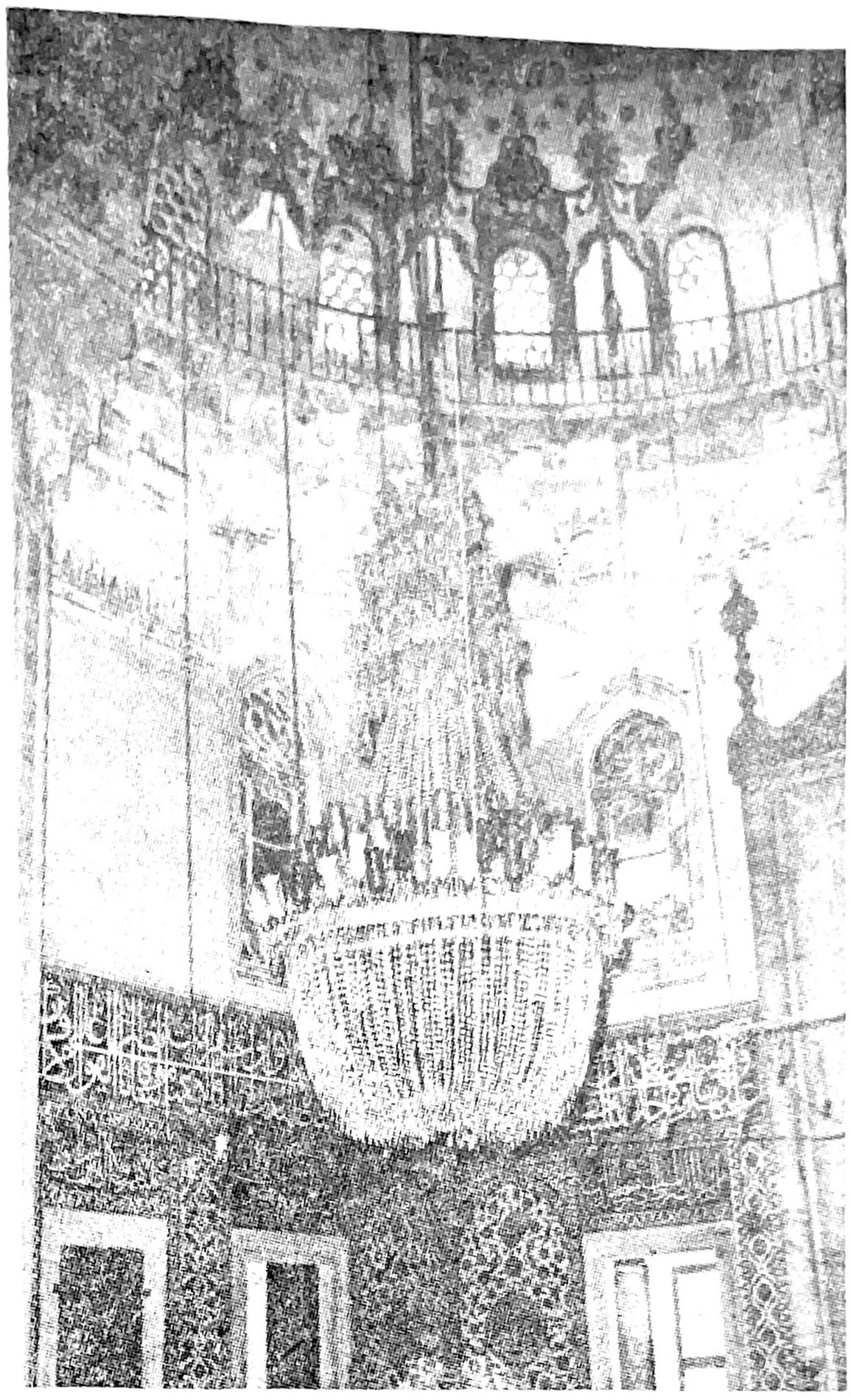

Mimar Kemaleddinin «dünya durdukça şaheser olarak kalacaktır» dediği Selimiyenin içinden bir başka görünüş. Avize

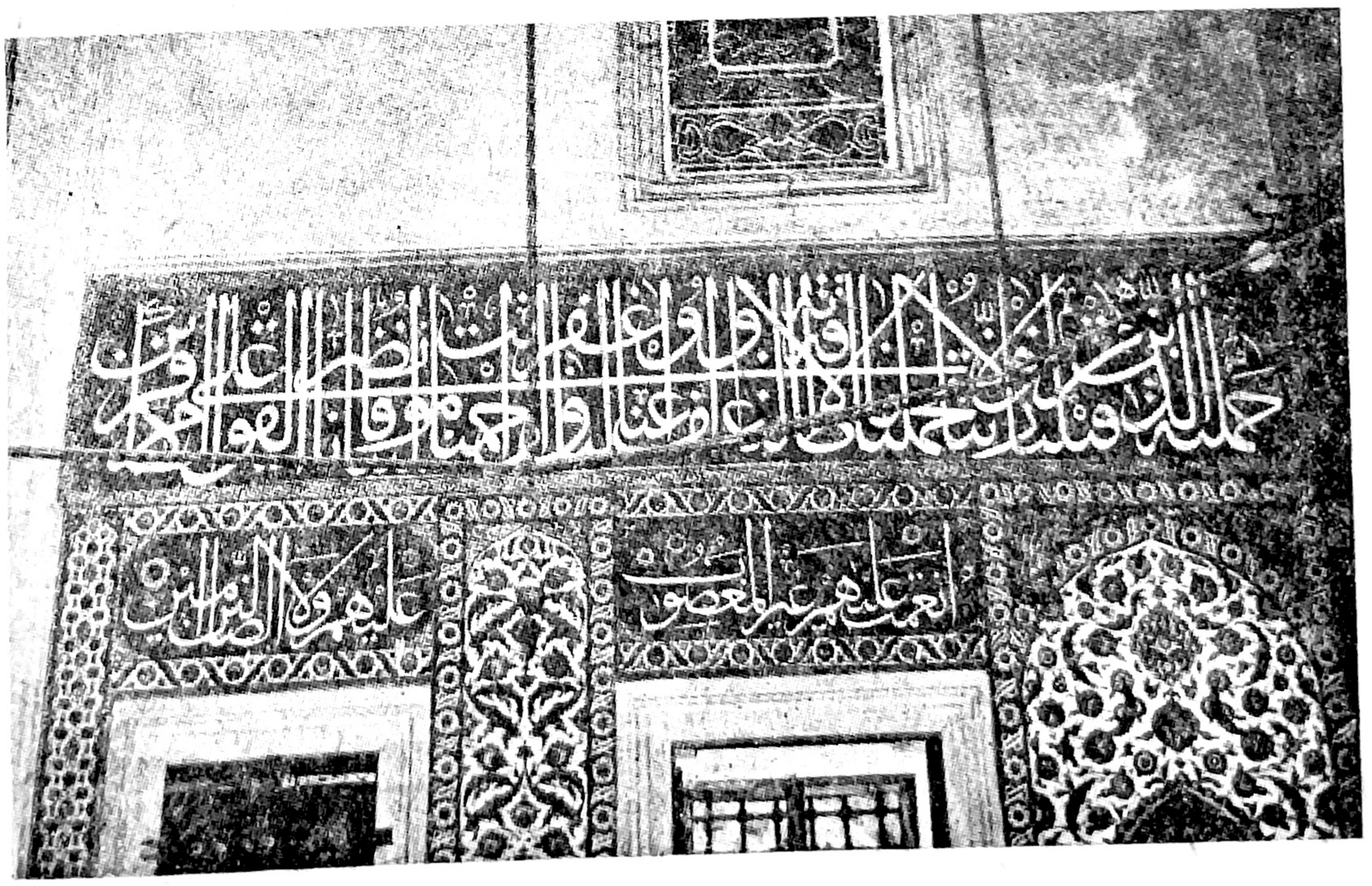

Büyük Türk Milletinin ezeli olan nefaisperverliğini ebedileştiren Selimiyenin vicdanlara hitap eden yazıları

Temaşasına doyum olmayan Selimiyenin gönüllere ferah veren yazıları

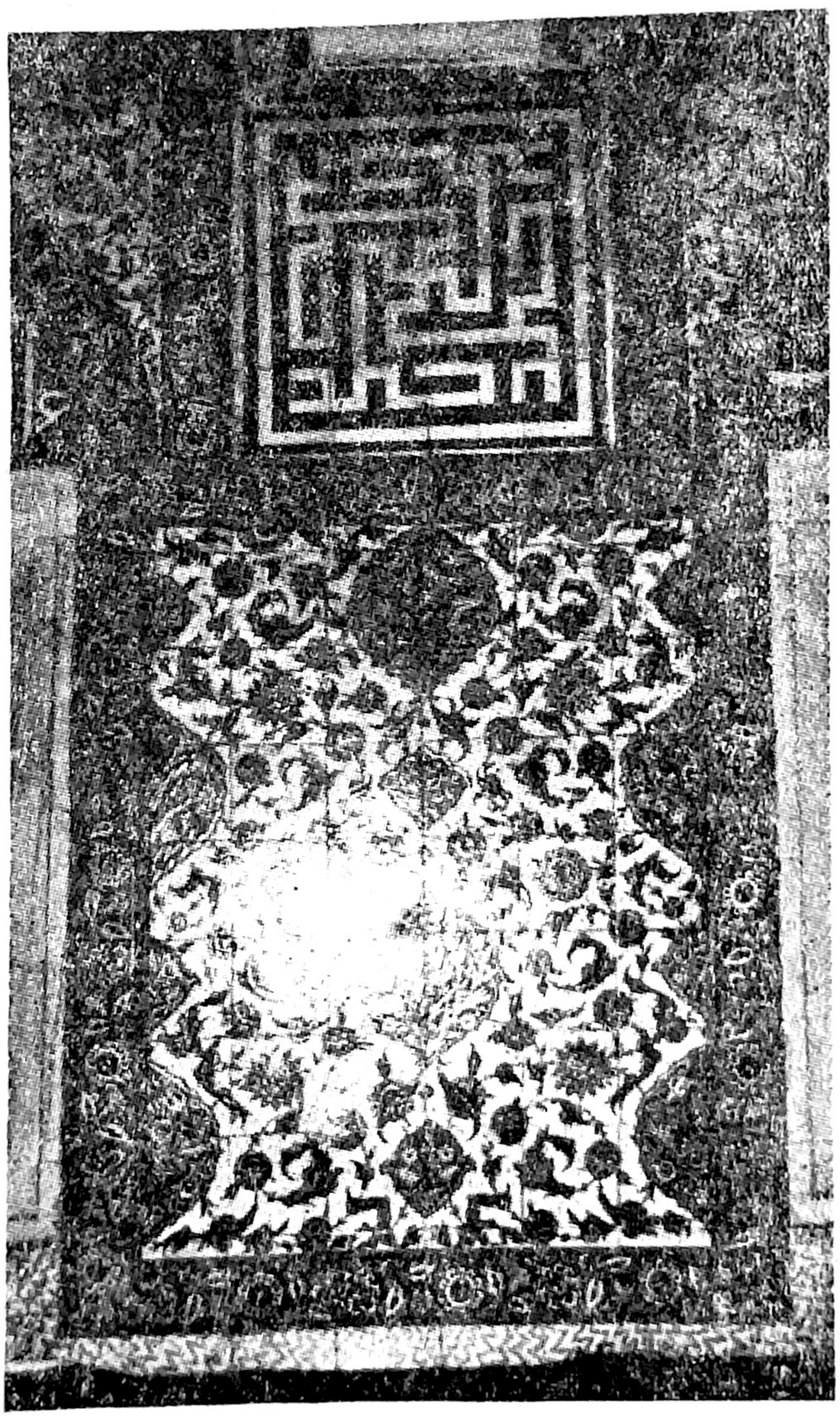

Sinan ve Selimiyeye yakışan ince işli geçme pencere kanatlarından biri

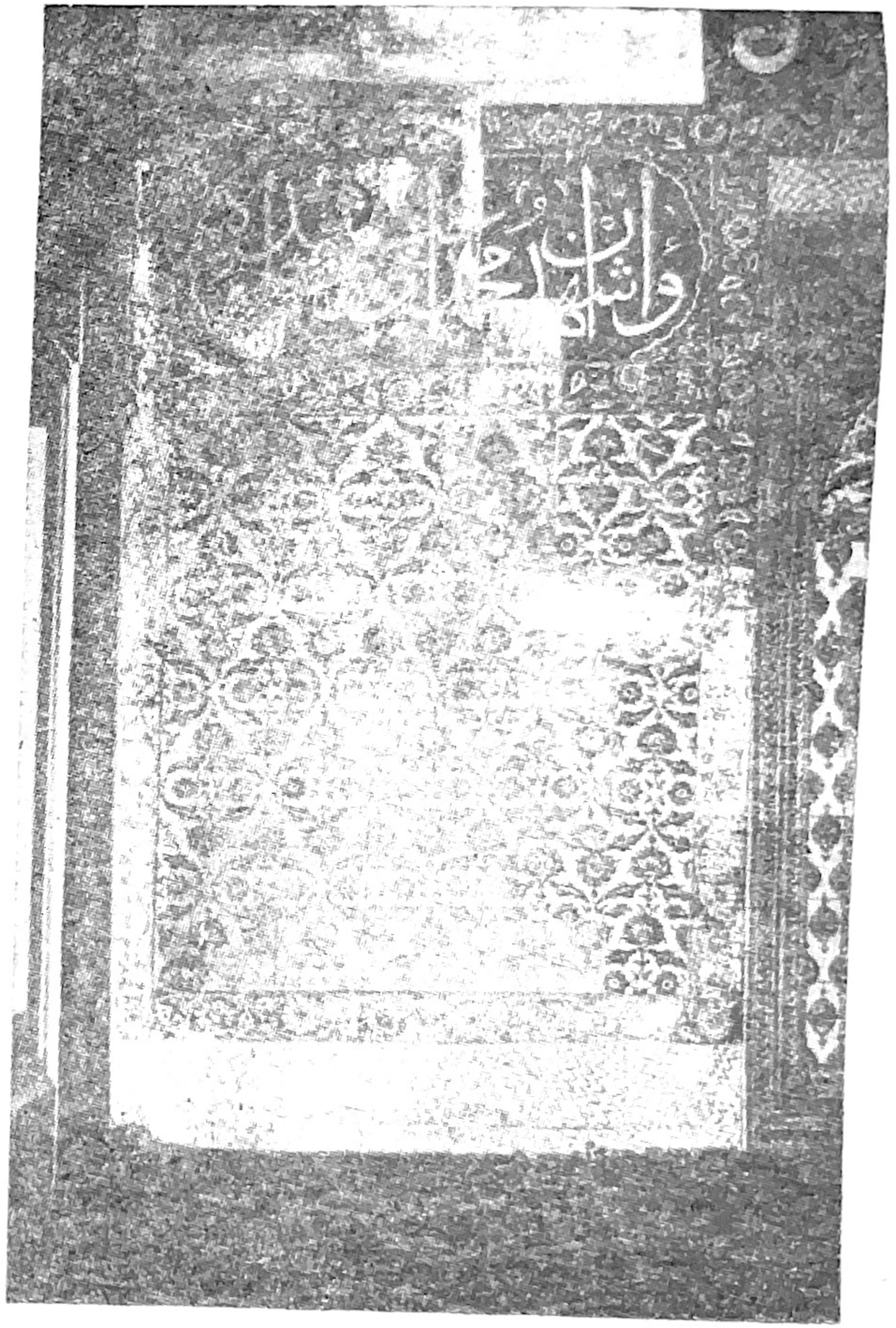

Sinanın «nice hüner ve marifetlerimi orada topladım» dediği Selimiyenin gömme mozayıklı ve nakışlı pencere üstleri

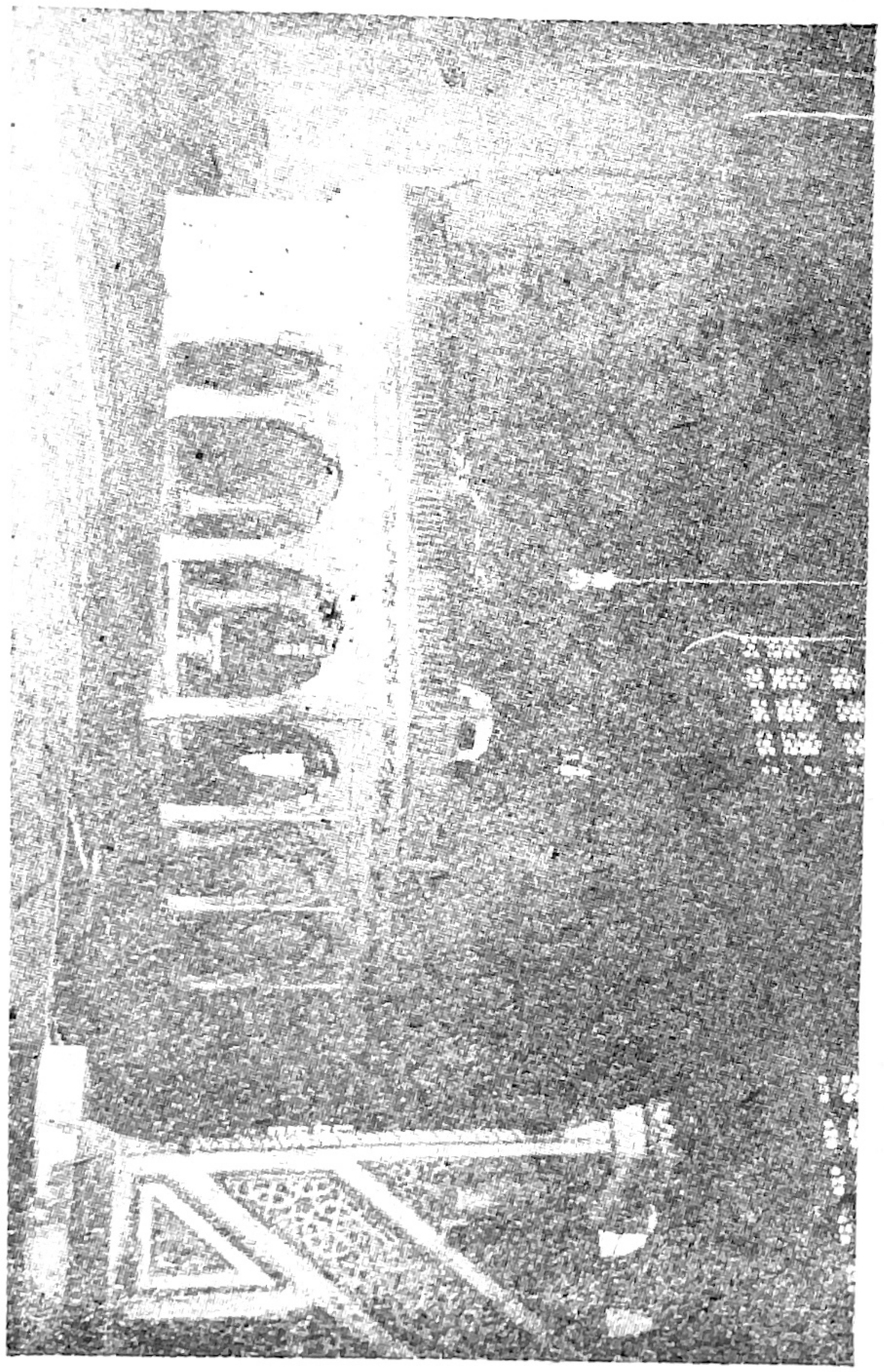

İnşaatı bitirdiği gün Sinana pesendidei cihan, mimarı biakran dedirten Selimiyenin ortasındaki müezzin mahfili

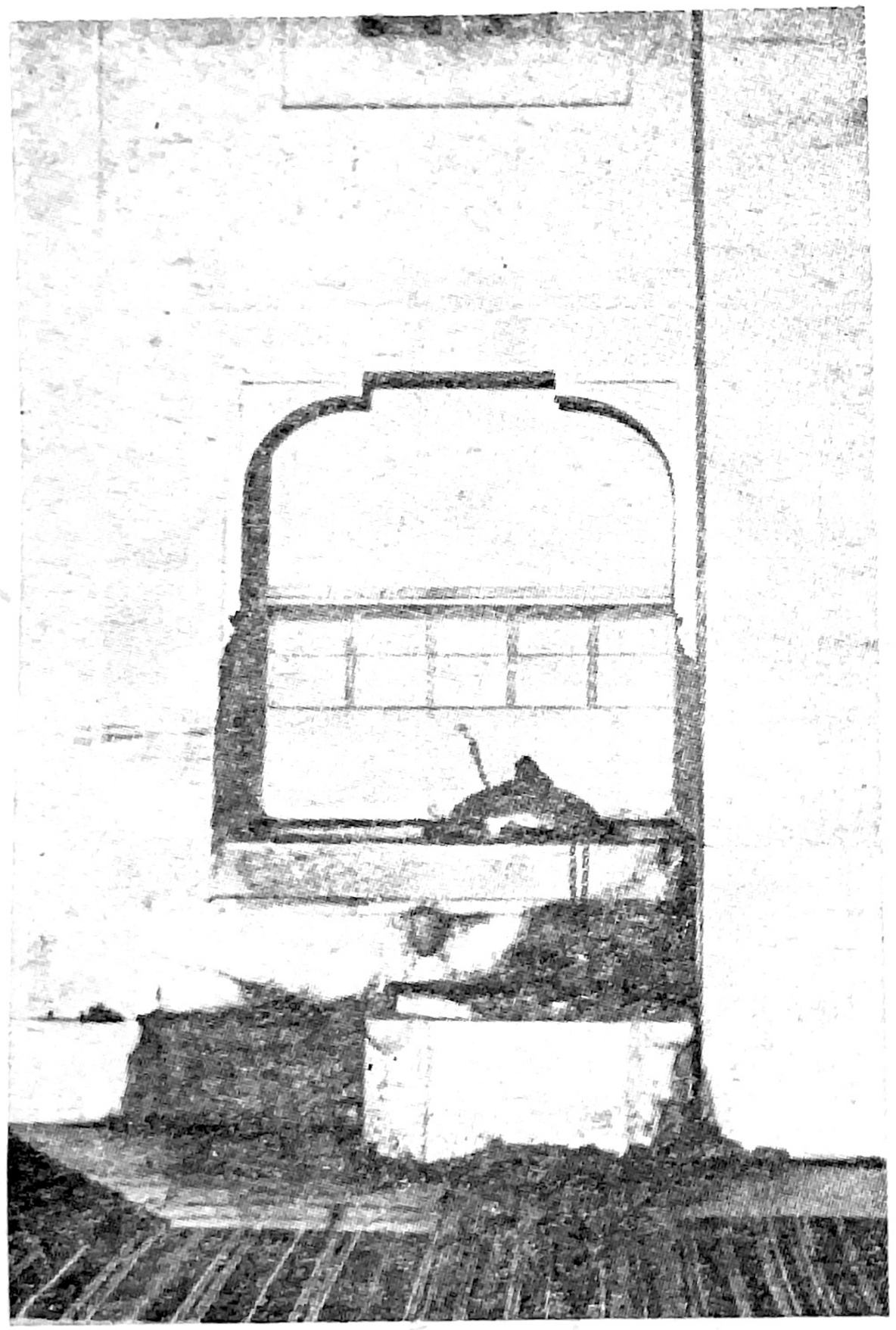

Selimiyenin ortakapı yanlarındaki duvarlara gömülü su hazinelerinden biri

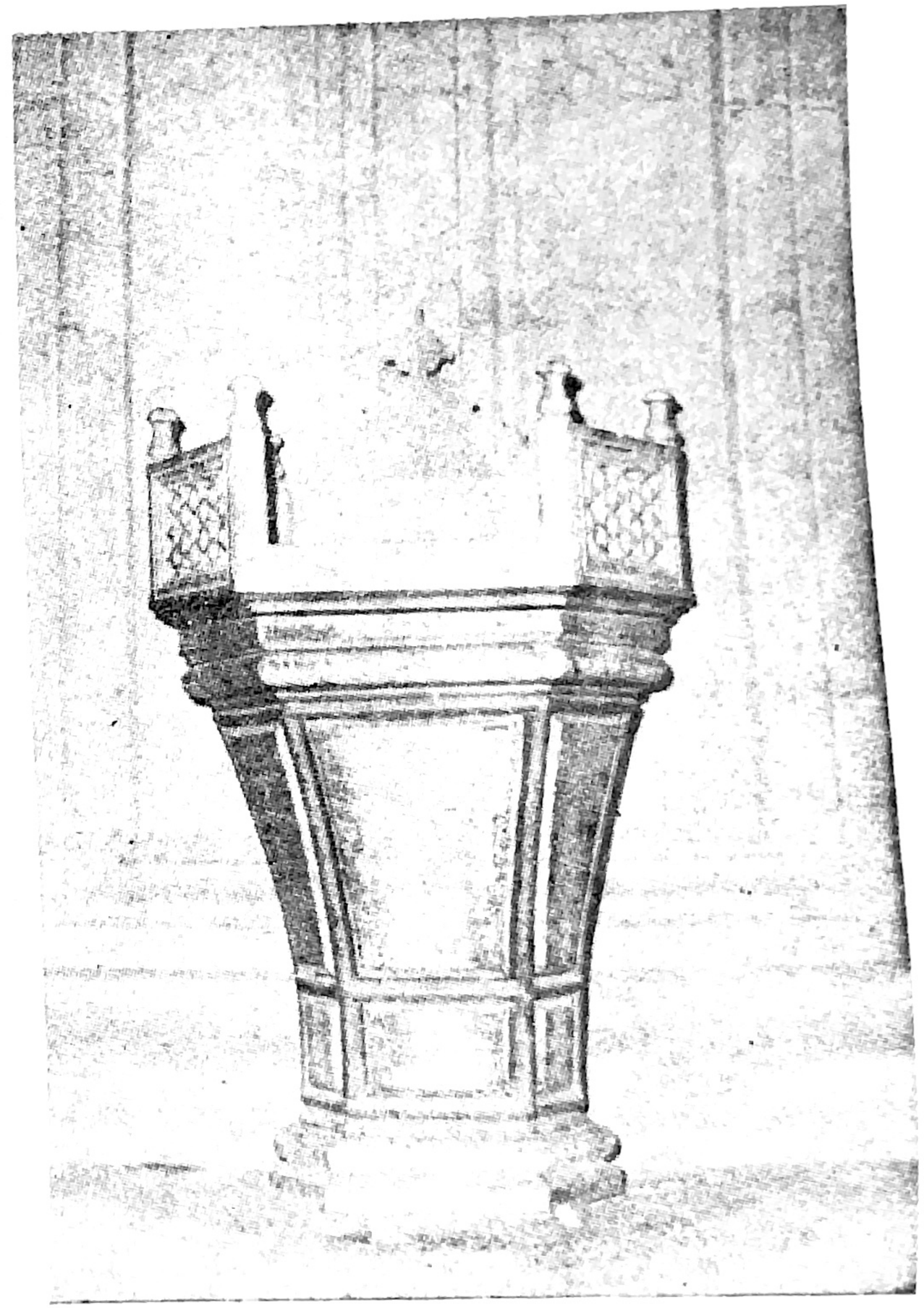

Çok ince işçiliği ile nazarları üstüne çeken, yekpare mermerden oyulmuş ve işlenmiş bir irşad kürsüsü

Daima eşsiz yaşayacak olan Selimiyede müezzin mahfili altındaki gümüş fışkıran mozayıklı havuz

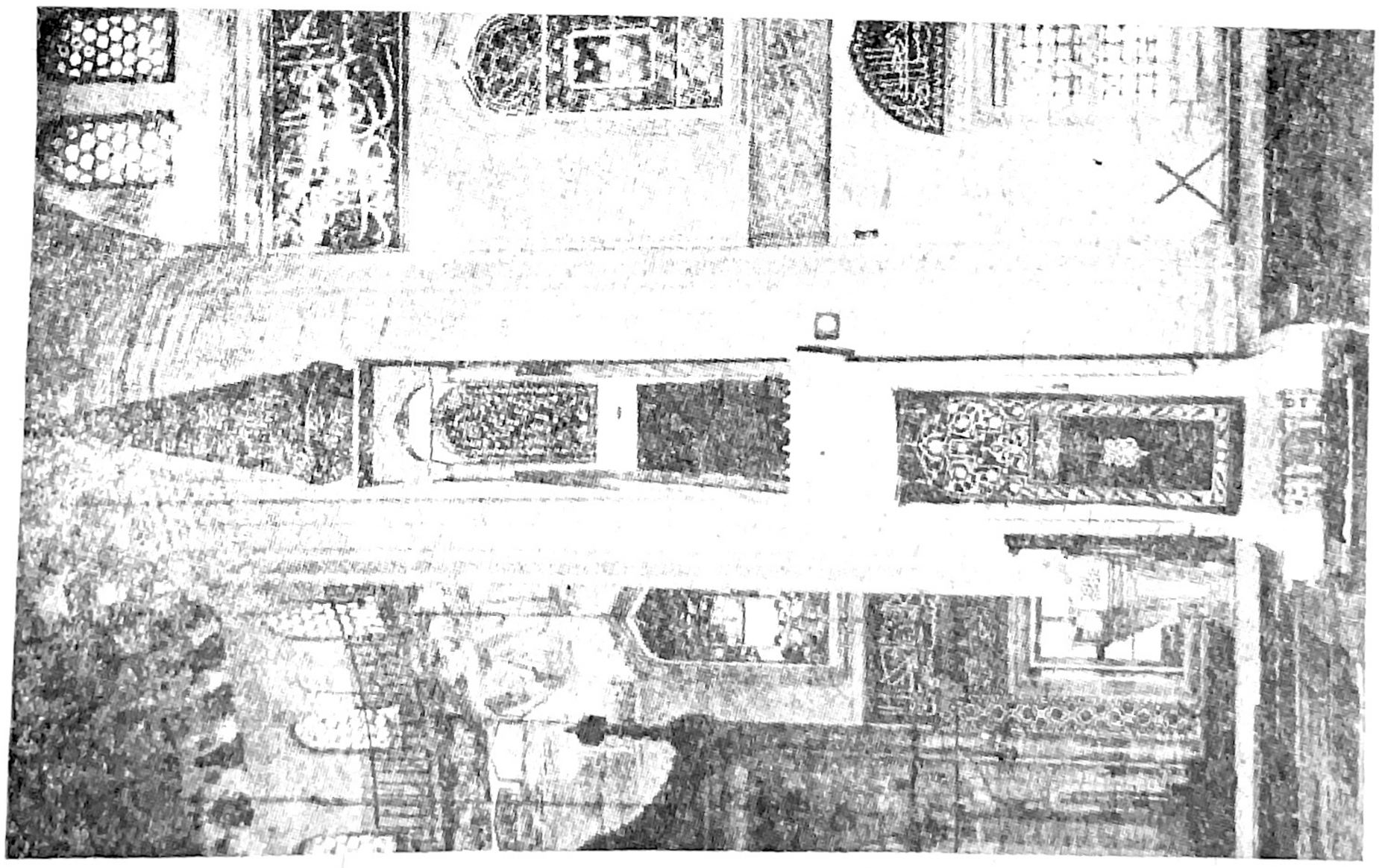

Selimiyenin bütün san'at meftunlarını önünde tazim ve ihtirama mecbur eden Sinanın başka hiç bir eseri olmasa bile ona bu günkü şerefli payesini vermeye kâfi bir şaheser olan Selimiyenin azametli minberi

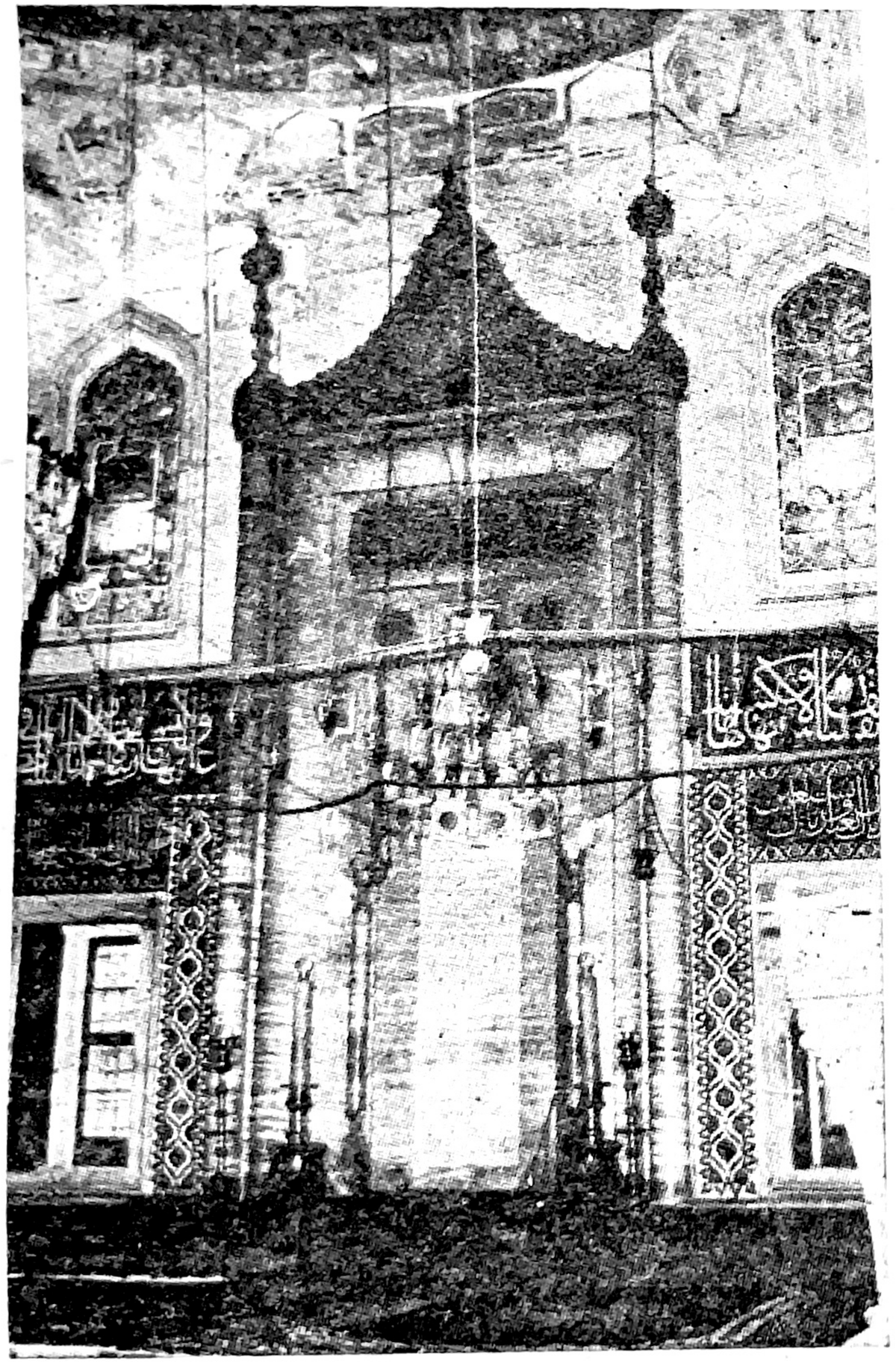

Dindarların, san'atkârların önünde secdeye kapandıkları büyük mihrab

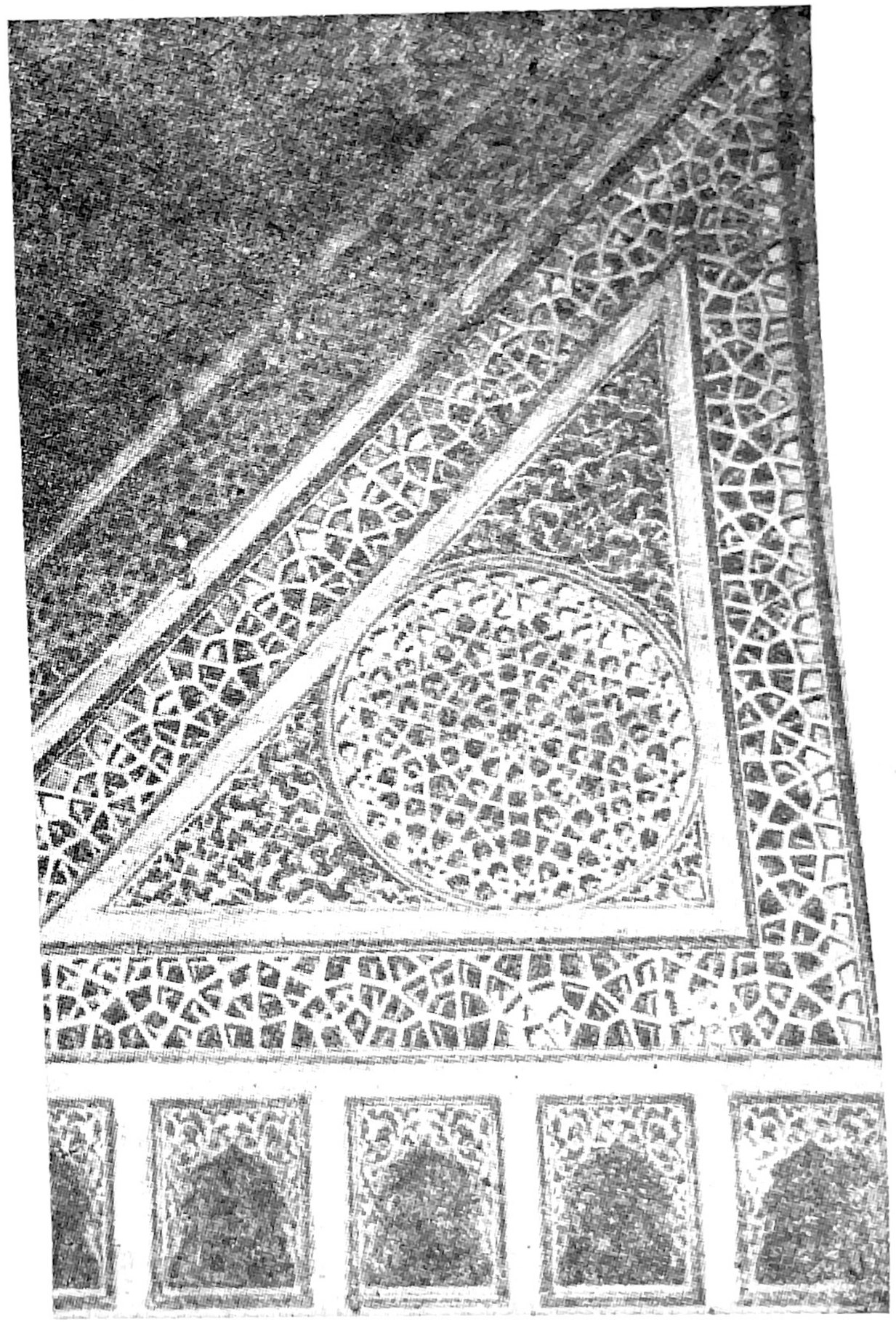

Türk mimarisinin bütün güzelliklerini san'at dünyasına tanıtan Selimiyenin minberinin yandan görünüşü

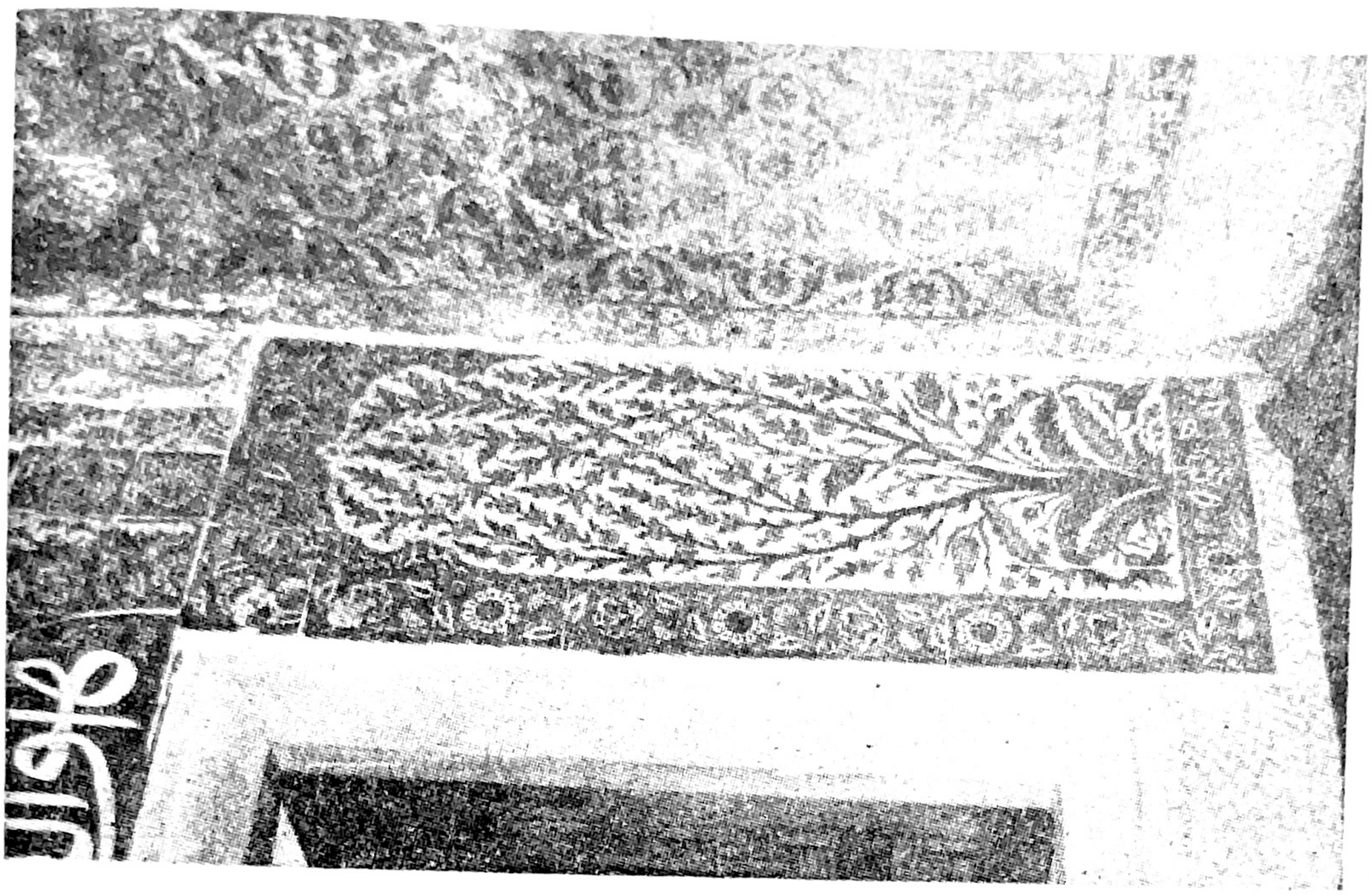

Sinandaki bedi'i zevkin inceliğini
terennüm eden Selimiyenin mihrab
sofrasını süsleyen kıymetli çiniler

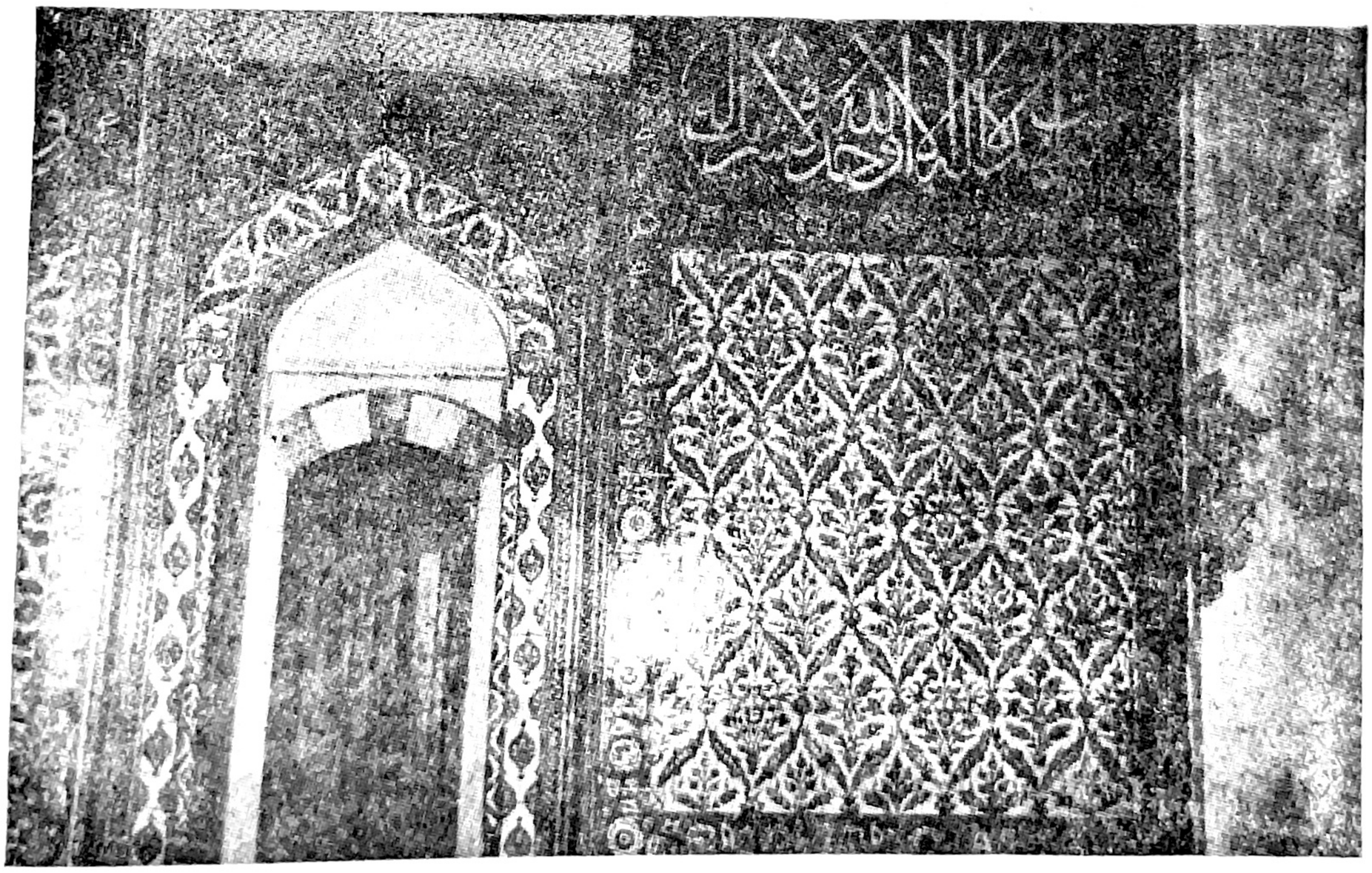

Bütün cihan mimarlarına meydan okuyan Sinanın Selimiyeyi parlatan Sultan Mahfilinin cami içinden görünüşü

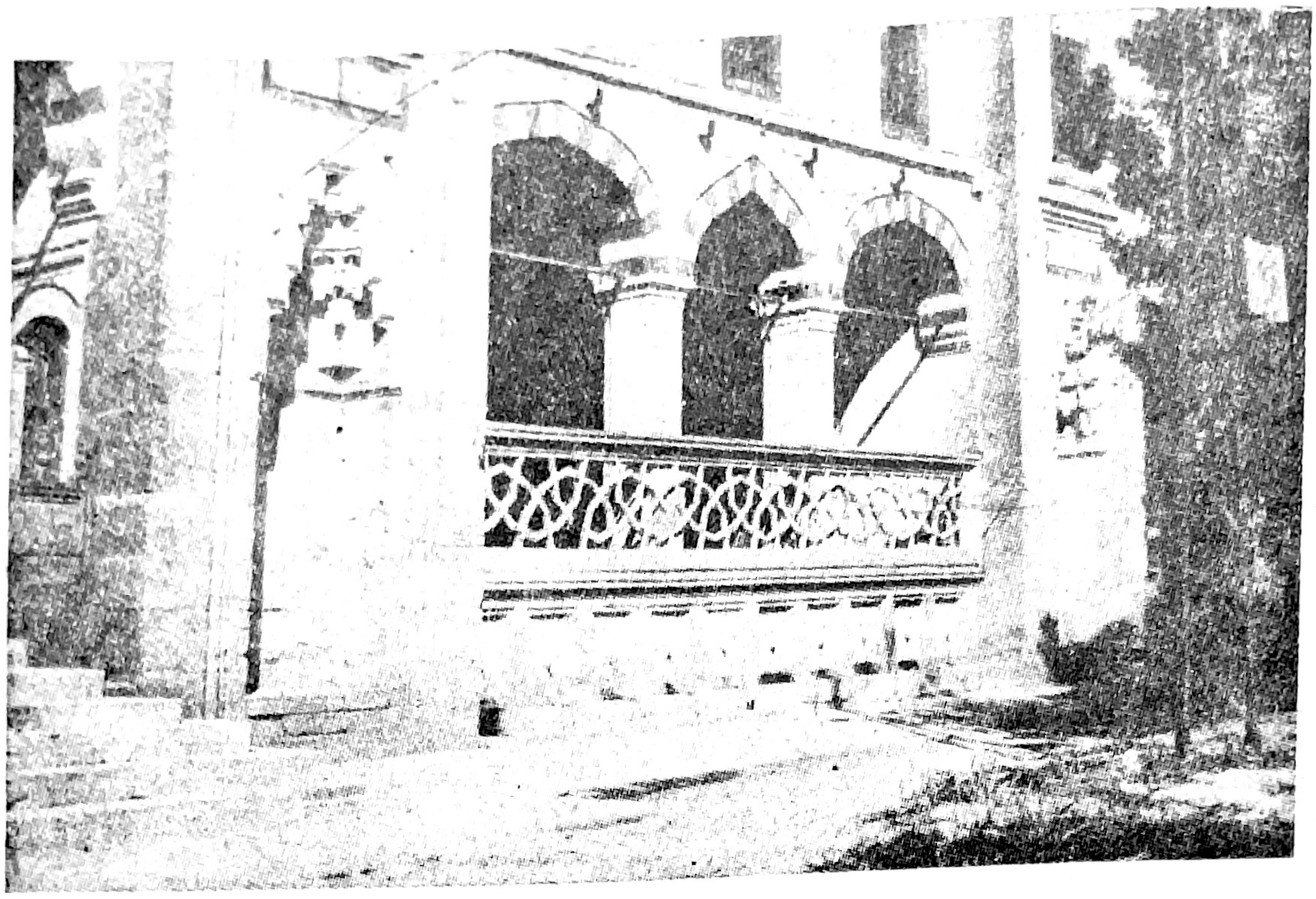

Yapıldığı günden beri varlığından zerre kaybetmeyen Selimiye Mahfilindeki fildişinden işlenmiş çok kıymetli pencere kapakları

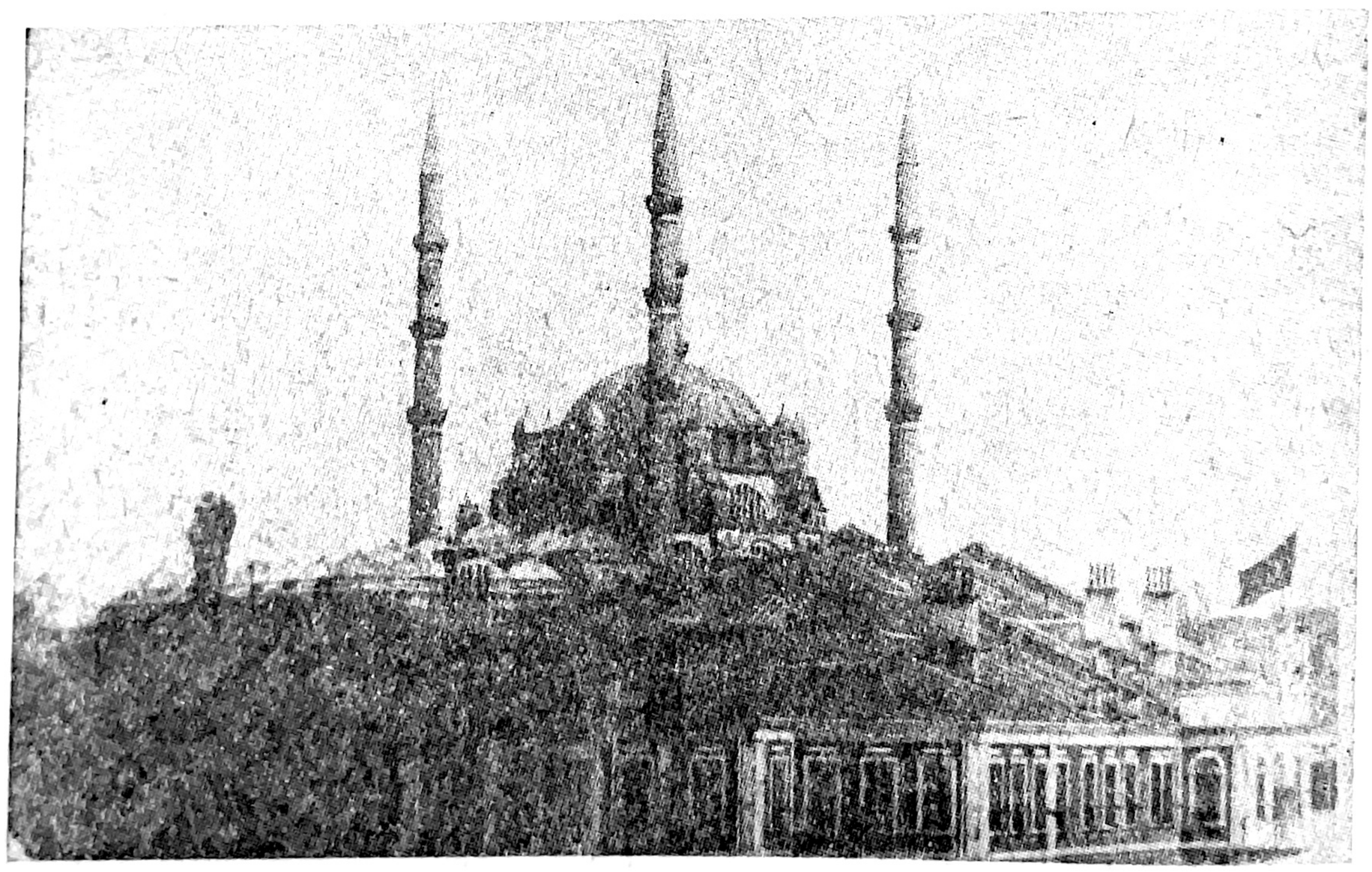

(Beni Sinan yaptı diye haykıran Selimiye Mahfili yazılı mihrap çinileri, mermer, sumaki sütunlar bir arada

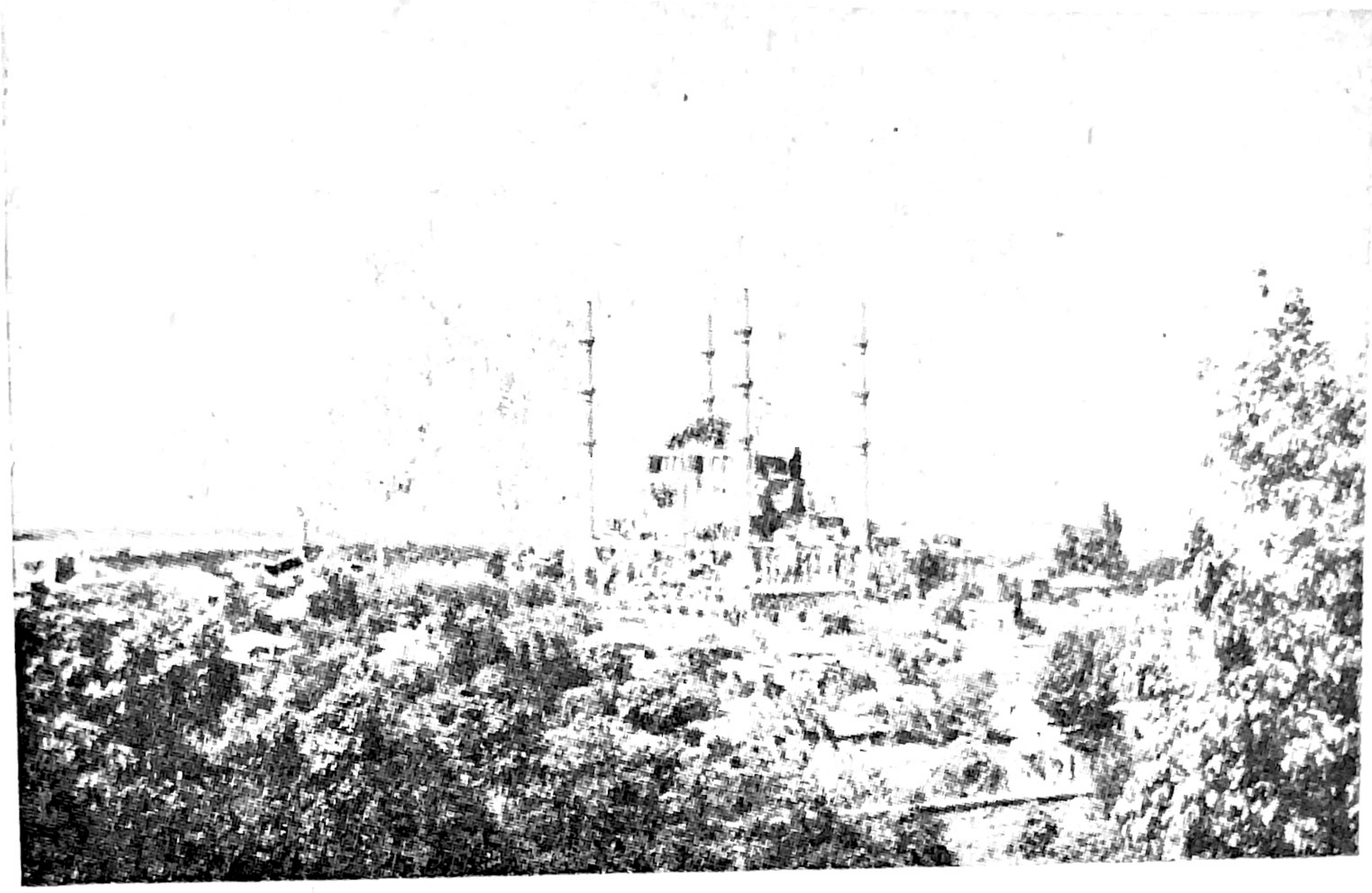

Selimiye'den iki güzel görünüş

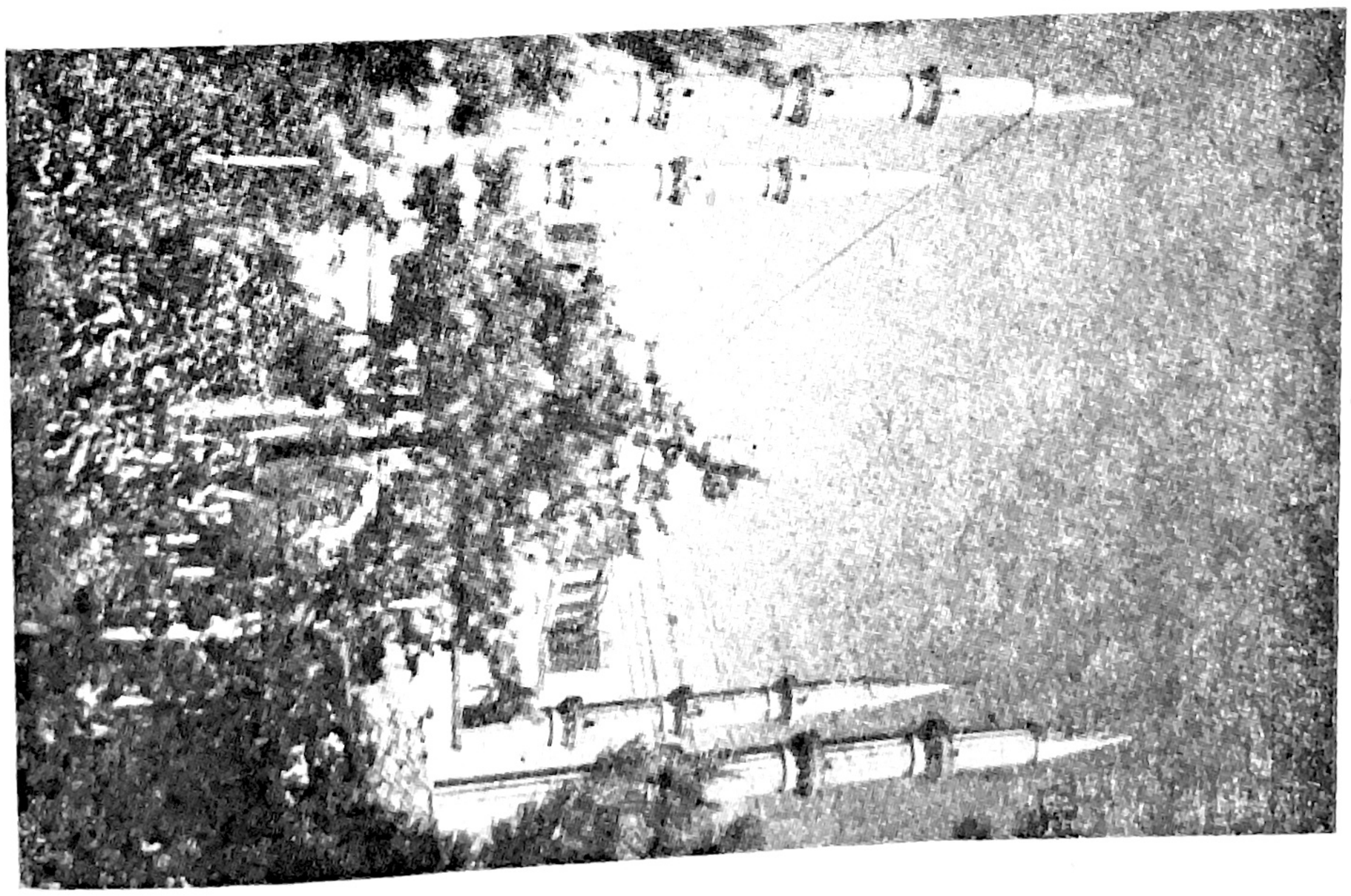

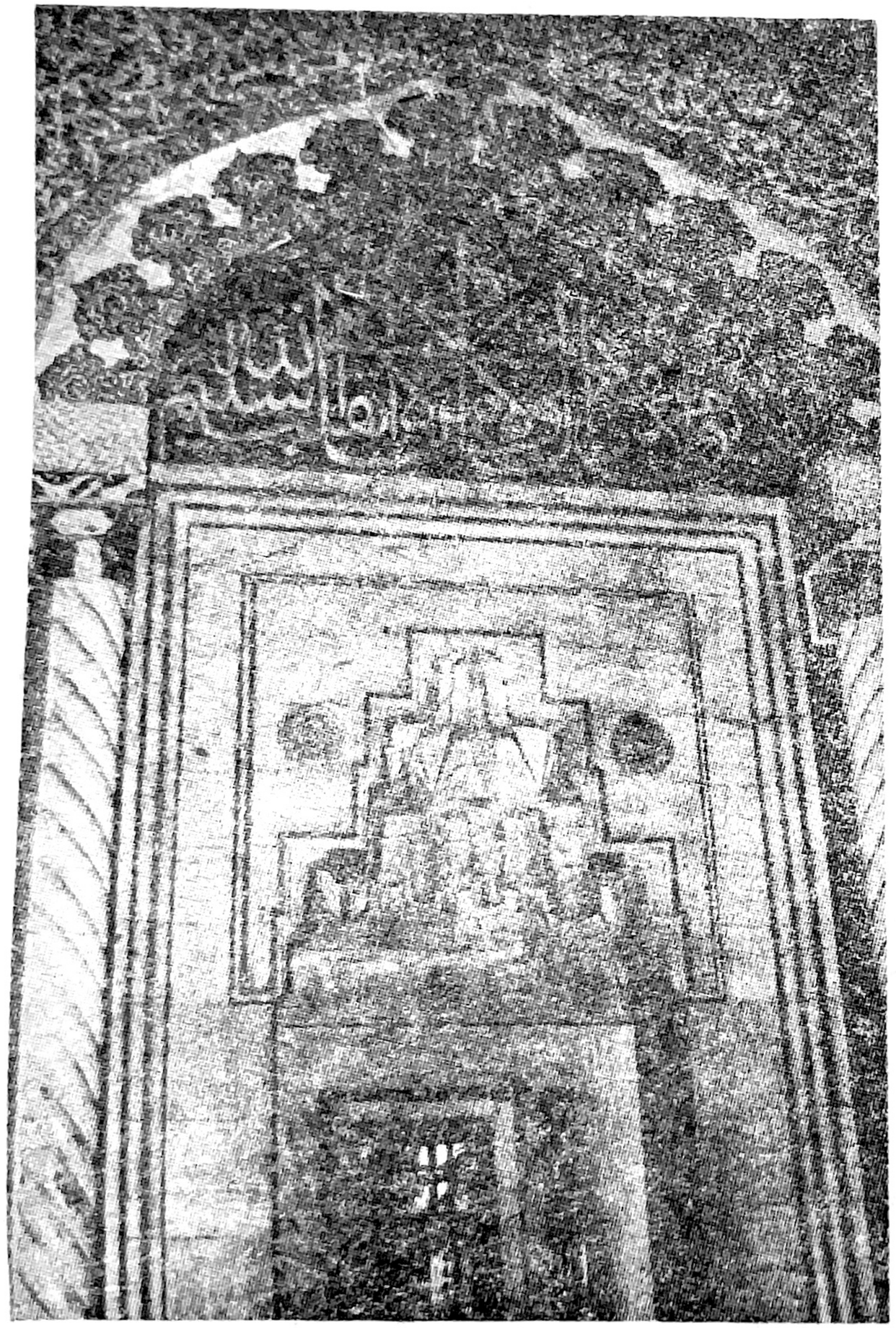

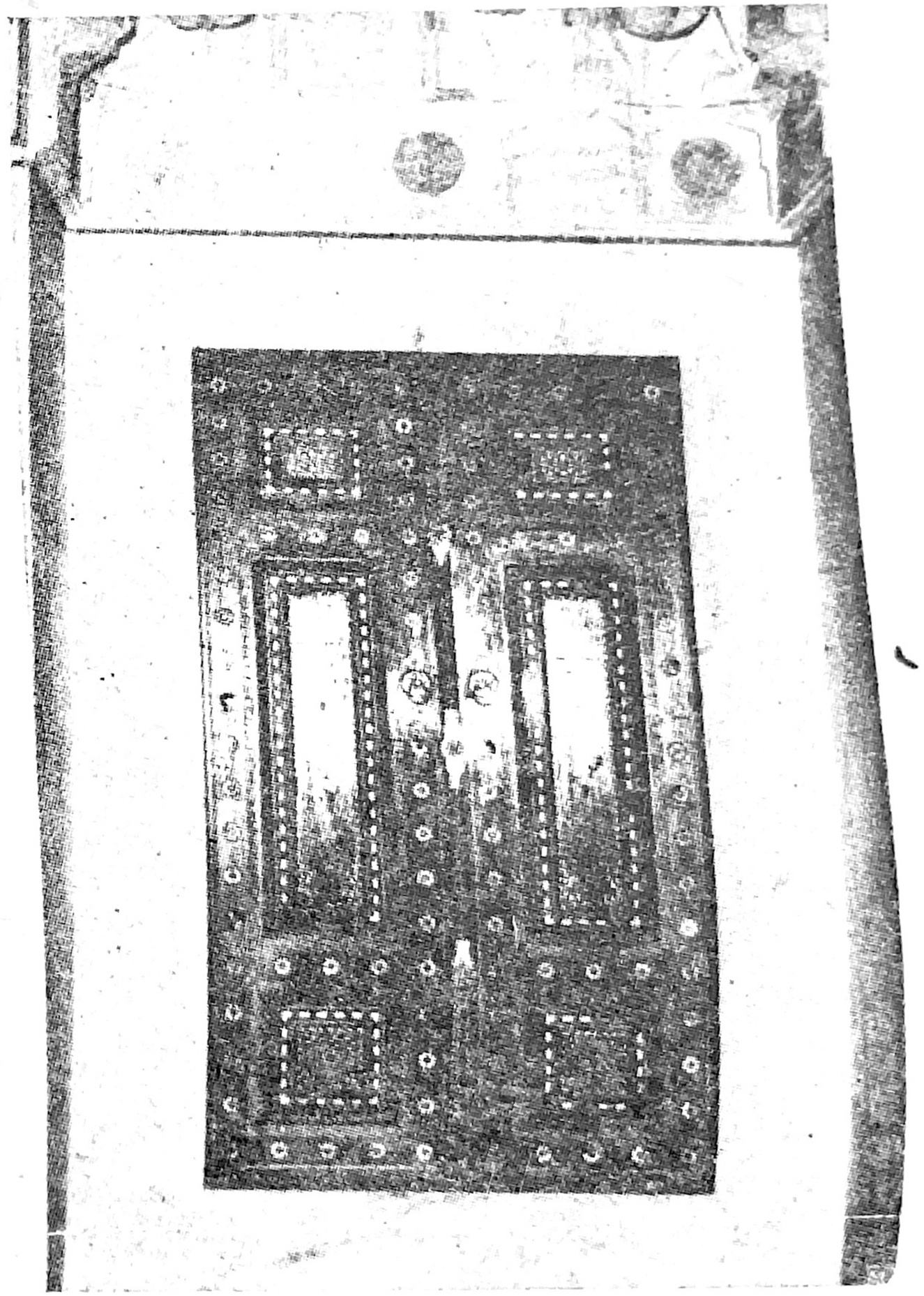

Türk san'at ve medeniyet tarihinde ebedi bir varlık olan Selimiyenin Sultan Mahfilindeki çini tezyinatı ve yazılar

Balkan harbi muhasarasında isabet alan yer

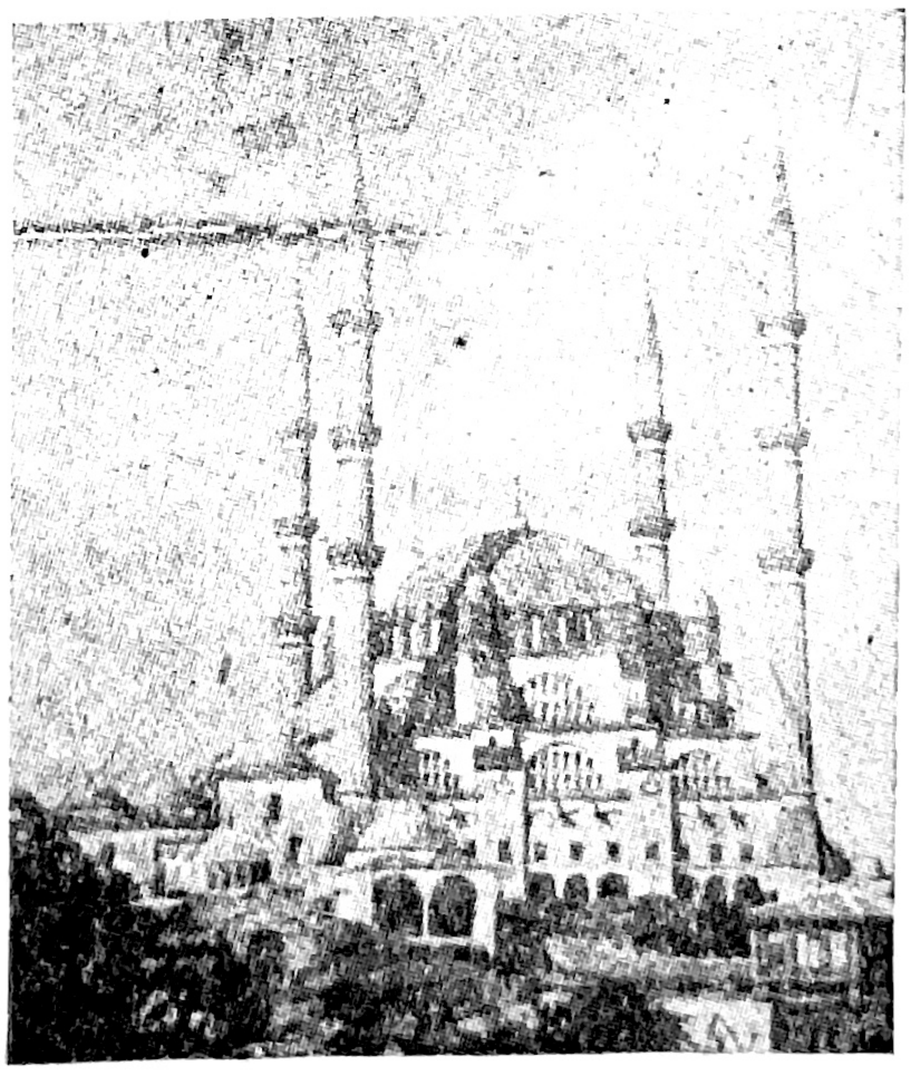

Selimiyenin uzaktan görünüşü

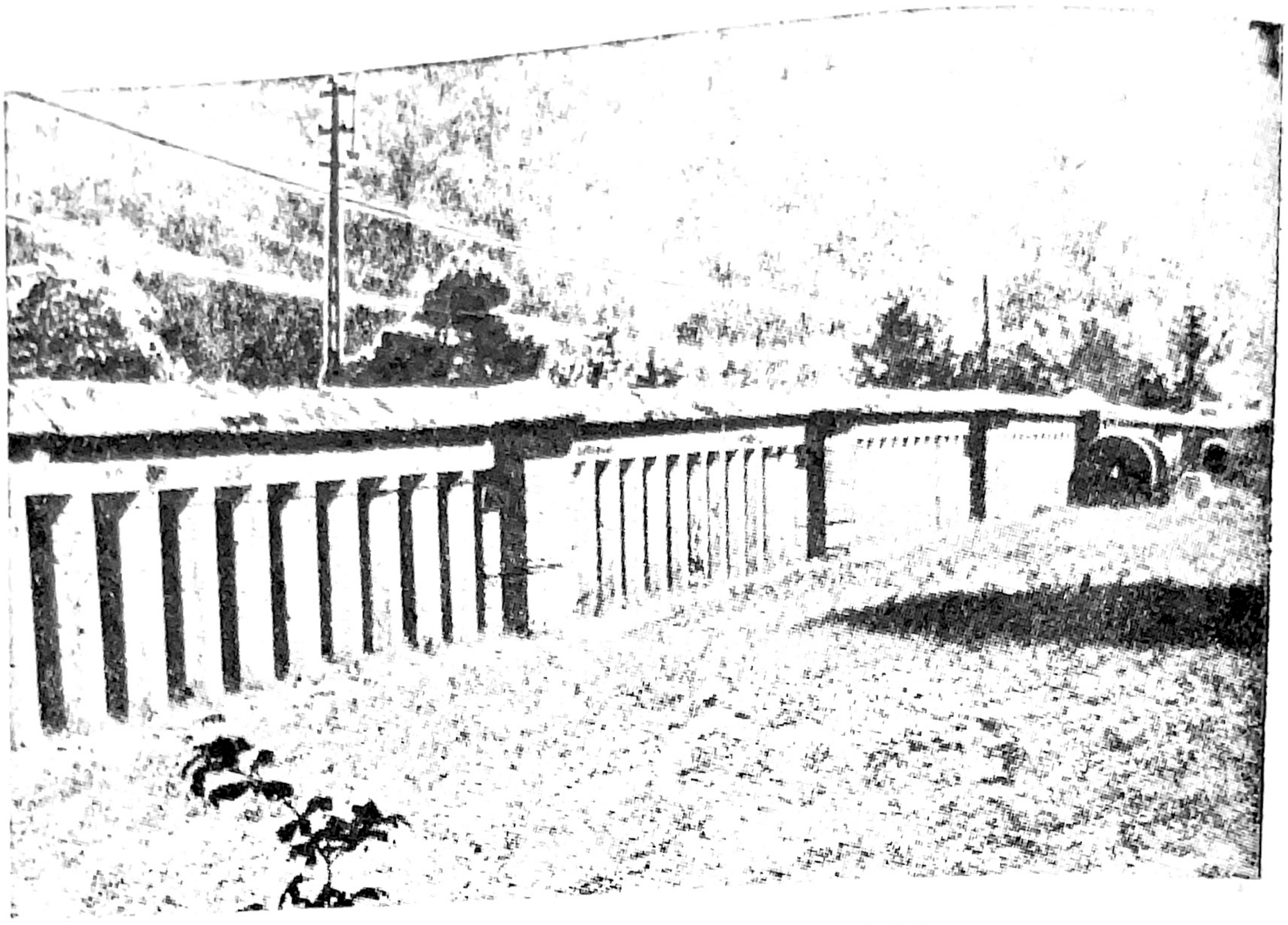

Selimiyeyi çevreleyen parmaklıklar

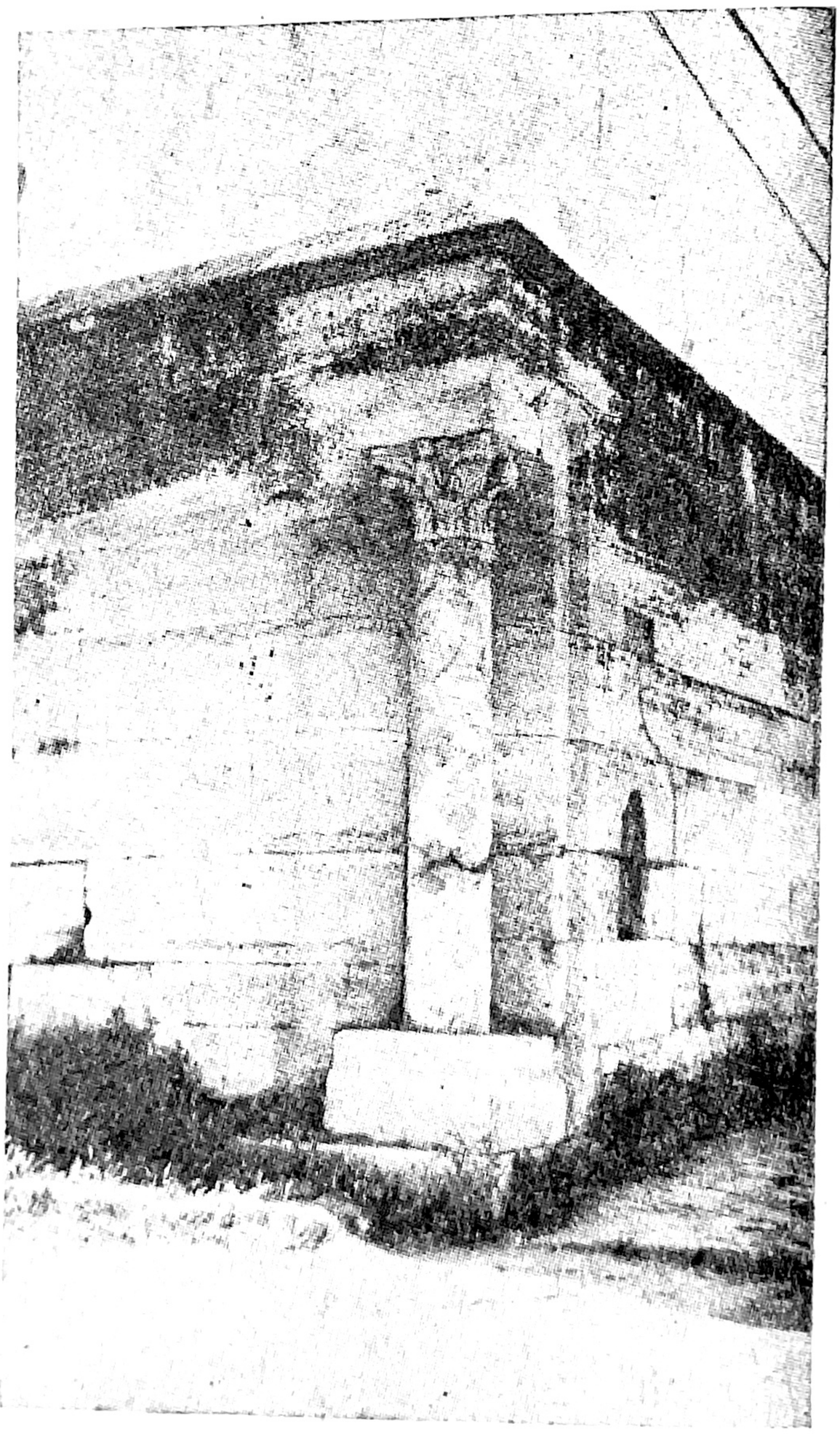

Muasır paya Ürbenin Sinana hediyesi

Kompozisyon : **NEYYİR USKANLI**